

Turinys
I skyrius
II skyrius
III skyrius
IV skyrius

V skyrius
VI skyrius
VII skyrius
VIII skyrius
IX skyrius

X skyrius
I priedas
II priedas
Pastaba dėl teksto
Apie autorius

„Gyvulių ūkis: Pasaka“ — neabejotinai svarbiausias grožinės politinės satyros kūrinys, parašytas dvidešimto amžiaus Britanijoje — pirmą kartą buvo išleistas 1945 m. rugpjūčio 17 d., vos prasidėjus vėliau vadinamam „pokariniam pasauliui“. Jis pasirodė tą mėnesį, kai ant Hirošimos ir Nagasakio pabiro Jungtinių valstijų atominės bombos ir po to paskelbta Japonijos kapituliacija pagaliau užbaigė šešerius metus pasauliniu mastu trukusius karo veiksmus. Esama daug priežasčių įvardyti trumpą Džordžo Orvelo pasaką kaip pirmąjį pokarinį britų romaną, nes drauge su savo rašytinu porininku „Tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt ketvirtieji“ pradėjo ir aiškiai veikė naują liberalią, į socialines reikmes orientuotą rašinių kryptį britų grožinėje literatūroje, kuri vystėsi 5-ojo dešimtmečio pabaigoje ir 6-ajame dešimtmetyje. Vis dėlto, kaip pažymi Orvelas polemikinėje pratarmėje savo paties cenzūruotai šios knygos versijai, — kurios, laimė, neišleido, nes taip būtų susiaurinęs knygos reikšmę, — pagrindinė mintis ją parašyti jam kilusi 1937 m., kai Ispanijos pilietinio karo metu jis kovojęs su POUM (Partido Obrero de Unificación Marxista — Marksistinės sąjungos darbininkų partija) milicija ir tiesiogiai matęs komunistinius ispanų kairiųjų „valymus“. Po šešerių metų, Antrojo pasaulinio karo įkarštyje, jis ir parašė knygą — per tris mėnesius 1943 metų pabaigoje ir 1944 metų pradžioje. Tai buvo svarbūs mėnesiai, per kuriuos rusai atmušė vokiečių puolimą savo teritorijoje, o Stalinas Teherane susitiko su Čerčiliu ir Ruzveltu, idant suplanuotų, kaip nugalėti Vokietiją. Šitas susitikimas atspindėtas romano pabaigoje, kur kiaulės ir žmonės susėda drauge — ir bendradarbiauti, ir pasibarti — o Gyvulių ūkio revoliucija praranda visą savo tyrumą. Tuo metu Stalinas Britanijoje buvo didžiai gerbiamas ir prastuomenės, ir bendrosios inteligentijos — Orvelas nekentė šio fakto.

Būtent dėl šių priežasčių, kaip gerai žinoma, rankraščio atrodė neįmanoma išleisti. Skirtingų įsitikinimų bei politinių asociacijų leidėjai rado visokių svarių priežasčių, kad knyga neišvystų dienos šviesos. Stalinas buvo pagrindinis karo meto sąjungininkas, padedantis siekti pergalės; o Orvelo knygos pagrindą sudarė seka jei ne tiesioginių, tai alegorinių aliuzijų į tai, kaip Stalinas su pakalikai iškreipė Rusijos revoliuciją: apgaulingas elgesys su Trockiu, valymai ir parodomieji teismai, nacių ir sovietų pakto klastos ir naujojo elito naudai bei išgyvenimui eksploatuojamos padorios liaudies masės. Nespausdintoje pratarmėje (kuri buvo prarasta, atkurta ir spausdinama šiame leidime) supykęs Orvelas kelia mintį, jog yra atmetamas dėl liberaliosios savicenzūros dvasios Britanijoje ir fundamentalaus, vienodo visiems kairiesiems, centrui ir dešiniams nenoro pripažinti nemalonių tiesų. Orvelas buvo atmetamas ir kairiųjų leidėjų, tokių kaip Viktoras Golančius (Victor Gollanczi, kuris buvo spausdinęs nemažai Orvelo darbų tiek planine tvarka, tiek ir savo Kairiųjų knygų klube, ir pagrindinio srauto, susirūpinusio knygos poveikiu karo meto reikmėms ir taktikai. Įdomų ir daug atskleidžiantį laišką parašė T. S. Eliotas, atmesdamas knygą „Faber & Faber“ redakcijos vardu: „Nesame įsitikinę..., — rašė jis, — kad teisinga šiuo požiūriu kritikuoti esamo meto politinę situaciją“. Eliotas pripažino šio darbo svištiškąją galią bei meistriškumą ir suprato, kad jis kyla iš kai kieno simpatijos Trockiui,

tačiau jautė, kad satyrinio pasipiktinimo forma tuo metu yra pernelyg neigiama. Po keturių tokių atmetimų Orvelą apėmė neviltingas, ir jis susiruošė išleisti veikalą pats. Laimė, knygą priėmė Frederikas Varburgas (Frederic Warburg), taip padaręs vieną išmintingiausių naujųjų laikų leidybos sprendimų. Tačiau toliau viskas strigo dėl popieriaus stygiaus, ir aiški, galinga bei aistringa Orvelo pasaka pasirodė tik po Pergalės dienos ir po leiboristų pergalės Bendruosiuose Britanijos rinkimuose — kaip tik tuo momentu, kai baigėsi karštasis karas, o šaltasis dar nebuvo prasidėjęs.

Tiesą pasakius, šie trukdymai ir kliūtys turbūt priskirtini prie laimingųjų Orvelo ne visuomet rožėmis kloto gyvenimo fragmentų. „Gyvulių ūkis“ iš tiesų yra pokarinis romanas — knyga, deranti prie moralinių ir politinių vertybių perkainojimo ir pasaulinių istorinių nuotaikų kaitos, vykusios po ilgų konflikto metų. Ji pasirodė naujo klimato formavimosi metu, griovimo ir reabilitacijos eroje, ir susilaukė milžiniškos, taip pat ir tarptautinės, sėkmės. Su šia knyga Orvelas paskutiniaisiais penkeriais savo gyvenimo metais tapo turbūt svarbiausiu ir įtakingiausiu to meto britų romanistu. Laikai buvo tamsūs, kadangi, nors karas ir baigėsi, pasaulis jautėsi nusiminęs ir sunerimęs. Atominio amžiaus aušra atnešė pasauliui naują siaubo ir griovimo pojūtį. Pernelyg aiški tapo dviejų ankstesnių dešimtmečių fašistinio totalitarizmo kaina. Europos didžiama buvo nuniokota, o iš fizinių ir moralinių griuvėsių kilo nacių naikinimo stovyklų, kuriose buvo mirę šitiek milijonų, realybė. Liepos mėnesį Potsdamo konferencijoje, kurioje Trumanas, naujasis Amerikos prezidentas, susitiko su Stalinu, Čerčiliu ir Atliu (Attlee), karinė sąjunga jau buvo pradėjusi braškėti, ir Amerikos dominavimas atomo srityje šį procesą paspartino. Modernių masinių revoliucijų, vėliau linkusių į totalitarizmą, šimtmetis jau buvo pradėjęs apkarsti, ir tokiomis aplinkybėmis atrodė tiesiog būtinas naujas moralinis atpildas.

Tai buvo liberaliosios sąmonės, ketvirtajame dešimtmetyje palinkusios kairėn, krizės era, kai ji išvydo daugumą senų radikalių savo šalininkų, susitepusių ir pagedusių nuo negailestingo karo, galios ir teroro. Tačiau naujo liberalizmo, demokratinio antifašizmo dvasios, suteikiančios amžiaus eigai naują kryptį, poreikis buvo akivaizdesnis negu kada nors anksčiau. Pradėjo reikštis pasikeitusi liberalizmo dvasia, besiblaškanti agonijoje, abejojanti savimi, susidūrusi su nauja ir siaubinga istorine tikrove, kuri prieš tai buvo už jos suvokimo ribų. Amerikiečių kritikas Lajonelis Trilingas (Lionel Trilling), labai gerai parašęs apie Orvelą, savo įtakingos knygos „Liberali vaizduotė“ (The Liberal Imagination, 1950) įžangoje užfiksavo naują savianalizės aromata: „Jau kurį laiką man atrodo, kad kritika, kurios sielos gilumoje yra liberalizmo interesai, galėtų naudingiausiai padirbėti ne patvirtindama liberalizmą jo bendrojo teismo prasme, tačiau darydama tam tikrą spaudimą šiui laikui liberalioms idėjoms ir prielaidoms“. Britanijoje akivaizdus nacionalinės galios netekimas, Atlio leiboristų vyriausybės išrinkimas ir klestinčios valstybės įstatymų pasirodymas išskėlė esmines sąžiningų socialinių įstatymų problemas į viešumą. Buvo akivaizdu, kad karo metais Britanija išgyveno palyginti ramią, bet tikrą socialinę revoliuciją, ir dabar jai teko susirasti sau naują, silpnesnę vietą pasaulyje. Pats Orvelas garsiaja fraze apibūdino savo šalį kaip šeimą, kuriai vadovauja ne tie šeimos nariai. Tačiau ar paveldėtojai giminaičiai turėjo teisę ir gebėjo iš tikrųjų valdyti asketišką naująją nuosavybę?

Retrospektyviai žiūrėdamas, esu linkęs manyti, kad mes karo pabaigą — ir britų, ir pasaulio suvokimu — matome kaip esminį lūžį, kai pokyčiai nebuvo vien tik galios ir supergalios žemėlapis, o visa dvidešimto amžiaus politinės ir istorinės energijos, kuri atvedė

Europą į šiuolaikinę masių revoliuciją, terorą ir nelaimes, kryptis. Vakarų literatūros ir idėjų pasaulyje tai atrodo akivaizdžiai teisinga. Dabar daugelis suprato, kad ištisa šiuolaikinio rašymo, taip pat ir šiuolaikinių idėjų, era baigėsi ir ore pakibo apokaliptinės literatūrinės idėjos. Kaip Orvelo draugas Sirilas Konolis (Cyril Connolly) suformulavo tai „Horizon“ žurnale, kuriam Orvelas reguliariai rašė, tai — „Vakarų sodų uždarymo metas“. Modernistinis judėjimas gerokai nusilpo, iš dalies dėl kai kurių jo vadovaujančių asmenybių mirčių karo laikotarpiu, tačiau taip pat todėl, kad kai kurios jo dalys įgavo politinio pasirinkimo atspalvį: pavyzdžiui Ezra Paundas (Ezra Pound) buvo laikomas armijos kalėjimo narve Pizoje, kaltinamas išdavyste dėl savo laidų, karo metais rėmusių Musolinį. Tačiau daugelio ketvirtojo dešimtmečio rašytojų lojalumas kairiajam sparnui taip pat buvo chaotiškas, ir rašytojai, tokie kaip Odenas (Auden), gerokai pakeitė savo įsitikinimus ir kryptį tuo metu, kai literatūros intelektualai pradėjo spekuliuoti marksizmu kaip „Dievu, kuriam nepasisekė“. Kaip Žanas Polis Sartras teigė savo „Kas yra literatūra?“ (What is Literature?, 1947), dvi amžiaus literatūrinės kartos suteptos ir reikia pradėti rašyti iš naujo, kreipiantis į skaitytojus, išalkusius naujos teisybės ir tikrovės sampratos. Tai reiškė, kaip daugelis rašytojų įvairiose šalyse tuo metu diskutavo, jog rašymas ir politika turi atgauti šviežią intymumą (Lajonelis Trilingas suformulavo taip: „žodžio „liberalus“ pirminė reikšmė yra politinė, tačiau savo politinę prasmę jis apibrėžia įsivaizduojamo gyvenimo kokybe, norimais įtvirtinti sentimentais“). Tokios anuomet buvo nuotaikos, kai pasirodė „Gyvulių ūkis“ ir kai jis paliko savo pirmąją žymę viešojoje sąmonėje. Tai itin britiška istorija (Dvaro ūkis, kuris tampa Gyvulių ūkiu, yra tipiškas britų peizažui); kai kuriais atžvilgiais ši istorija labai vietinio pobūdžio, tačiau kartu tai pasakojimas apie šiuolaikinio pasaulio reikalų ir neramumų esmę.

Orvelas buvo ketvirtojo dešimtmečio rašytojas. Tą dešimtmetį jis išleido keturis svarius, bet ne per geriausias romanus, iš dalies dėl to, kad jie labai tiesmukai realistiški ir jų tikslas atrodo pagalbinis. Tačiau Orvelas laikė save ne romanistu, o politiniu rašytoju. Jis lankėsi Paryžiuje ir Londone, vyko į Vigan Pyrą (WiganPier), kovojo Ispanijoje ir pagerbė savo apsilankymu Kataloniją. Jis pakeitė Itono diplomantą Eriką Bleirą į paprastesnį Džordžą Orvelą ir tapo pagrindiniu įsigilinusiu savo amžiaus ekonominių, socialinių ir politinių problemų registratoriumi. Pusiau priešindamasis bet kokiam rašymo estetizavimui, jis išstobulino savo garsųjį paprastąjį stilių, nesąmonėmis nepasižymintį būdą, kuris jungia britų blaivaus padorumo balsą su revoliucinio propagandisto balsu taip lengvai, kad tampa nemažiau kaip tiesa, atvirai išreiškiančia save. Jis prabilo apie skurdą ir skausmą, metė iššūkį kapitalizmui ir imperializmui, išbandė įvairias socialinės identifikacijos formas ir ėmė remti ne tik Depresijos bedarbius ir išstumtuosius darbininkus, tačiau ir naują britų priemiesčių gyventojų egzistavimą su visais apribojimais ir galimybėmis. Jis pradėjo radikaliai, gyvai ir neretai giliai idiosinkretiškai, bet su meile interpretuoti visą savo gimtosios kultūros įvairovę, tuo pat metu matydamas tą kultūrą pasaulio istorinių pokyčių ir procesų fone. Šiuo pagrindu jis sukūrė ir rašymo, ir politikos formą, kartais keistą ir dažnai kaprizingą radikalaus socializmo ir intymios identifikacijos su ilgalaikiu padorumu mišinį, kurį regėjo kasdieniame britų gyvenime.

Kai prasidėjo Antrasis pasaulinis karas, jis prisėdo rašyti esė „Banginio pilve“ (Inside the Whale) — keistą istorinio triumfo ir tokio pat nusiminimo samplaiką. Orvelas buvo įsitikinęs, kad dabar totalitarizmo amžius neišvengiamas ir kad jam nebereikės ne tik estetikos, bet ir paties rašytojo: „Liberalizmo literatūra eina į pabaigą, totalitarizmo literatūra dar neatsirado ir yra sunkiai įsivaizduojama. Jei kalbėsime apie rašytoją, tai jis sėdi ant tirpstančio ledkalnio: jis

— tik anachronizmas, buržuazinio amžiaus palikimas, taip užtikrintai pasmerktas, kaip hipopotamas“. Šioje esė Orvelas lyg ir sako, kad galas atėjo ne tik šiuolaikinio rašytojo estetinei tradicijai, bet ir visai moralinei nepriklausomybei. Nepaisant to, Orvelo karo metų literatūra buvo neįprastai galinga ir tapo aišku, kad jis neįaučia poreikio atsisakyti savo paties kritinio liberalizmo. „Gyvulių ūkį“ galima laikyti savotišku testamentu, nes, kaip matėme, iš pradžių jis daugiausia buvo skirtas įrodyti britų liberalams tikrąją stalinizmo prigimtį. Drauge knyga — tikras susirėmimas su totalitarizmo procesais, ir joje atskleidžiama visa tuometinės valstybės engimo mašina, ypač tų, kurie galvoja kitaip, užtildymas ir šmeižimas („Draugai, čia ir dabar skelbiu Sniegiui mirties nuosprendį. „Antros klasės gyvulio didvyrio“ medalis ir pusė bušelio obuolių tam, kas įvykdys šį teisingumą.“) Orvelas sumaniai tyrinėja grėsmingas teroro, propagandos jėgas ir revoliucinio sąveikos išdavimo procesą; tačiau knygos autorius išlaiko vertybes, kurioms metamas iššūkis ir iš kurių svarbiausias yra įsitikinimas (kurį jis išreiškia neišleistoje įžangoje), kad minties ir žodžio laisvė gali būti laikoma transcendentiniu, tvirtai įsišaknijusiu Vakarų palikimu. „Gyvulių ūkis“ — tai daugeliu atžvilgių senamadiška knyga; tikrai ji neparašyta iš „banginio pilvo“, kur, kaip jis sakė, „akivaizdžiai neliko nieko daugiau, tik kvietizmas — atimti iš realybės jos siaubus paprasčiausiai jai paklūstant“. Tai nėra pikta tylus kūrinys, kaip antai Henrio Milerio grožinė literatūra, taip pat ir ne suskaldyto modernizmo veikalas, kaip Kafkos grožinė literatūra, taip aiškiai atverianti paties autoriaus neviltį ir nusižeminimą. Tai — sviftiško įtūžio ir tikrumo kūrinys, parašytas iš politinės ir moralinės energijos pozicijų. Visa tai ir padėjo jam iškilti pokariniame pasaulyje.

„Gyvulių ūkis“ kaip vertybę taip pat išsaugo savybes, kurios gali jį paversti tradiciniu meno kūriniu: „Gyvulių ūkis“ buvo pirmoji knyga, kurioje aš bandžiau, iki galo suvokdamas, ką darau, sujungti politinį ir meninį tikslą į vieną visumą“, — pastebėjo Orvelas teiginiu, kurio jėgą mes pajuntame prisėdę skaityti šios aiškios, paprastos ir vis dėlto nuostabiai galingos pasakėčios. Jei būtų buvusi išleista karo metais, ši knyga visų pirma galbūt būtų pasirodžiusi kaip tuometinės politinės propagandos kūrinys, o pokariniame pasaulyje ji tapo šiuo tuo daugiau. Ji perkėlė, kaip nedaugelis Orvelo amžininkų sugebėjo padaryti, moralinę ir politinę ketvirtojo dešimtmečio dvasinę energiją, tačiau drauge kritikavo kai kurias esmines dešimtmečio iliuzijas ir lūkesčius. Tai buvo, bent jau mano paties vertinimu, tikrai geriausia Orvelo sukurta knyga. Pasitelkusi gyvulinės pasakėčios tradiciją, ji jungia satyrinį ir politinį įtūžį su gyvybingu mitinio kūrinio amžinumu. Ji pateikta labiau moralinio gyvybingumo nei politinio atšiaurumo forma. Svarbioje esė apie Artūrą Kestlerį (Arthur Koestler) 1944-aisiais Orvelas galbūt ir paaiškina, kodėl jis atrodė atsiskyręs nuo kai kurių savo ketvirtojo dešimtmečio amžininkų; jis atsiriboja nuo tokių kairiojo sparno amžininkų, kurie „visada norėjo būti antifašistai, nebūdami antitotalitaristai“. Orvelas visada buvo iš esmės antitotalitaristas ir galbūt kaip tik tokia pozicija jam atvėrė literatūrinės vaizduotės perspektyvą. Man visada atrodė, kad „Gyvulių ūkis“ esmė — jo aukščiausia skepsinės grožinės literatūros forma. Ji ima doktriną ir tai, kas visuotinai pripažinta, autorizuotą versiją ir sakralų tekstą ir pateikia per gluminantį, skeptišką beletristikos pasaulį. Čia atgrasumas, autoritarizmas, viešpatavimas, totalitarumas patys tampa savo fikcijomis. Pokariniame pasaulyje, siekiančiam moralinio atsinaujinimo, taip pat ir politinės orientacijos, buvo reikalinga sava beletristika, kuri atskleistų atgrasaus istorijos proceso likimą ir šansus. Tai dar viena priežastis, kodėl „Gyvulių ūkis“ turėjo tokią ilgalaikę įtaką.

„Gyvulių ūkio“ sėkmė kėlė Orvelui daug problemų. Dėl šio kūrinio jo reputacija labai pasikeitė, tačiau tai nereiškia, kad jį suprato visi. Orvelas buvo pasmerktas kentėti dėl to, jog buvo laikomas — ypač kai kurių amerikiečių apžvalgininkų ir skaitytojų — didžiausiu šaltojo karo kovotoju, aistringai puolančiu revoliuciją ir patį socializmą. Tai toli gražu nebuvo jo tikslas, nors, kaip nurodė jo biografas Bernardas Krikas (Bernard Crick), nelengva interpretuoti knygą, įsivaizduojant, kad ji — revoliucijos pusėje. Tačiau pagrindinis dalykas, kurį Orvelas norėjo pabrėžti (nors, kadangi retai kas tai suprastavo, jam nepavyko šio dalyko suprantamai perteikti) — esą revoliucija dažnai patiria nesėkmę dėl savo lyderių, siekiančių įamžinti save ir tokiu būdu paminančių interesus tų, kuriems revoliucija turėjo pasitarnauti. Orvelas pritarė paplitusiems dvidešimto amžiaus lūkesčiams, kad socialistinė revoliucija pajėgi transformuoti ar pertvarkyti visuomenę. Jam nerimą kėlė istorinė patirtis, kai žmonės, dėl kurių tokios revoliucijos keliamos, dažniau nukentėdavo, o ne pasinaudodavo jomis, kad tikroji jų užduotis — pasipriešinti valdžios ištroškusiems lyderiams ir juos nuversti. Iš savo pačių gyvenamojo laikotarpio puikiai žinome, kad „senoji gvardija“ imasi centralizuoti ir stengiasi užgrobti visą valdymą, taigi tankiai vėl rieda į Tiananmenio aikštę. Orvelas irgi tai žinojo ir aiškiai išdėstė savo poziciją laiške amerikiečių kritikui D. Makdonaldui (D. Macdonald), draugui, kuris interpretavo knygą tik kaip Rusijos revoliucijos alegoriją. Tame laiške, cituojamame „Pastaboje apie tekstą“, jis aiškino: „Mano numatytas moralas — kad revoliucijos tik tada radikaliai patobulina situaciją, kai masės yra budrios ir žino, kaip atsikratyti lyderių, kai tik šie būna atlikę savo darbą“.

Tačiau Orvelo kūrinys žymiai sudėtingiau kreipėsi į erą, nerimastingai besižvalgančią į dvidešimto amžiaus pradžios revoliucinio totalitarizmo istoriją ir siekiančią sukonstruoti naują liberalią viltį. Greitai išaugo Orvelo poveikis naujesiems pokario kartos, o vėliau — ir šeštojo dešimtmečio rašytojams, tiems, kurie atėjo tuoj po jo ir kuriems pritrūko pirmtakų. Paprasta „Gyvulių ūkio“ pasakėčia — viena vertus, raminamai angliška, kita vertus, pasaulinė — išmintinga ir įvairiapusiška — apšvietė šeštąjį dešimtmetį, kai rašymas dažnai būdavo moralinės politikos forma. Kaip ir E. M. Forsteris (E. M. Forster) — kuris buvo įtakingas, tačiau, deja, jau seniai liovęsis rašyti romanus — Orvelas nurodė pagrindinę kryptį liberaliai vaizduotei: poreikį ginti kasdienybę nuo jėgos, padorumą nuo istorijos, skepticizmą nuo valdžios, moralinį nerimą nuo politinės apgaulės, tikrą prozą nuo propagandos. „Gyvulių ūkyje“ vykstantys įvykiai — jau ne tik vienos praeitos revoliucijos alegorija, o įvykių ir pasirinkimo drama, kuri vis dar vyksta. Šią išvadą sustiprino paskutinis Orvelo romanas „Tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt ketvirtieji“ — rūstus perspėjimas dėl ateities.

Orvelo kūryboje skaitome apie savo laikmetį, apie propagandos korupciją, apie šūkius, kurie buvo perrašyti, kad tiktų valdančiųjų tarpininkams, apie valstybinės priespaudos mašiną, apie prarastus gerus ketinimus ir paaukotus istorinius lūkesčius, apie išliekančio padorumo pojūtį, kuris pats savaime gal būtų naivus, tačiau jis — būtina viltis. Skaitome apie valstybės aparato ir aparatininkų augimą, apie pašalintus moralinius įstatymus ir sunaikintus oponentus. Taip pat galime patikėti grožinės literatūros galia mesti

iššūkį lyderiams, kurie siūlo šventas tiesas ir istorinę būtinybę kaip pasiteisinimą neteisėtam istorijos pasisavinimui ir asmenybės priespaudai. Trumpai tariant, galime skaityti Orvelą iš naujo ir vėl iš naujo.

Pabrėžiau aplinką, kurioje gimė knyga ir kurioje išaugo jos reputacija ir prasmė. Geros

knygos požymis yra tas, kad ji be paliovos skaitoma vis iš naujo ir tam tikra prasme be paliovos iš naujo vis perrašoma. Šiandien, praėjus maždaug penkiasdešimčiai metų po to, kai buvo parašytas, „Gyvulių ūkis“ išlaiko savo įtaigą. Niekada nenutrūko jo leidimas; jis įsiskverbė į daugelį visuomenių ir pakeitė daugelio vaizduotę. Neseniai jis išleistas šešiasdešimt aštuntąja kalba. „Gyvulių ūkis“ ir toliau komentuoja seriją vėlyvųjų dvidešimto amžiaus revoliucijų, kurios pasuko nepermaldaujama pačios grožinės literatūros eiga. „Visos revoliucijos — nesėkmės, tačiau ne visos jos vienodos“, — atkakliai tvirtina Orvelas. Tačiau nesėkmės modelis, kurį jis aprašo, — kai įkandin gerų ketinimų iškyla despotiškas elitas ir įvedama kontrolė per jėgą ir propagandą, — įgijo prevencinį autoritetą. Dabar, besibaigiant dvidešimtam amžiui, amžiaus revoliucijų istorija pasuko keista kryptimi. Valstybėse, įkurtose senesnių, proletarinių revoliucijų, biurokratinės centristų revoliucijos idėja pradėjo tirpti ir iš vidaus, ir iš išorės. Tame procese keistai atgijo daug paslėptų dorybių, kurias Orvelas gynė vaizduodamas dobiles ir boksinius ir kurios daugeliui kritiškų skaitytojų pasirodė naivios ar istoriškai neįmanomos. Istoriją galima perrašyti, įrašus apie istorines asmenybes galima uždažyti, ištikimus darbininkus galima pasiūsti į skerdyklą — žmogaus atmintis įsidėmi. Gali riedėti tankai, bet mažos asmenybės kritiniu momentu atsistos prieš juos. Valstybių lyderiai, ajatolos bei imamai ir toliau leidžia dekretus ir siūlo savo klausytojams pusę bušelio obuolių už vieno ar kito asmens paaukojimą Dievui ar istorijai. Tuo pat metu vyksta kitų formų revoliucijos. Orvelas, didelio politinio ir moralinio inteligentiškumo žmogus, rašė tada, kai podraug su daugeliu Europos intelektualų manė, jog amžius linksta į lygiavą ar proletarinę revoliuciją. Šiandien matome, kad slaptoji amžiaus revoliucija galbūt buvo buržuazinė daiktinė revoliucija, verslininkiškos gausos revoliucija. Ne to tikėjosi Orvelas ir, žinoma, ne to būtų norėjęs.

Tačiau „Gyvulių ūkis“ šimtais būdų paveikė šiuolaikinį intelektą, tebėra jam reikšmingas, ir ši, rodos, paprasta, tačiau subtili pasakėčia vis dar priklauso mums, kol bandome rasti savo kelią besikeičiančiuose dvidešimto amžiaus istorijos politiniuose ir moraliniuose labirintuose. Nors ji išlieka labai angliška knyga, dvelkiančia ir britų sodybos kiemu, ir išskirtiniu bei tradiciniu liberalizmo bei padorumo pojūčiu, nepasižyminčia nei kraštutine forma, nei netikėtomis moralinėmis reikmėmis, ji tebėra reikšminga šiuolaikinei istorijai ir pasaulio kultūrai; mes visi esame gyvenę ar rizikuojame gyventi kažkur netoli „Gyvulių ūkio“ — ar Dvaro ūkio, kokiu jis vėl tampa pabaigoje. Tai viena iš didžiųjų politinių alegorijų, o jos pasakojama istorija apie tai, kaip nekalta ir būtina revoliucija virto diktatūra ir išdavyste, — tai ne tik stubbinantis politinio intelekto kūrinys, bet ir svarbiausias šiuolaikinis mitas.

Malkolmas Bredberis

I skyrius

PONAS DŽONSAS iš Dvaro ūkio užrakino nakčiai vištides, tačiau buvo toks girtas, kad užmiršo užšauti angas. Šviesos ratas nuo jo žibinto šokinėjo kairėn dešinėn, kai jis svyravo per kiemą, už durų nusispyrė batus, iš statinės kamaroje išlenkė paskutinį bokalą alaus ir nusigavo iki lovos, kur jau knarkė ponis Džons.

Vos tik miegamajame užgeso šviesa, visuose ūkiniuose pastatuose kilo sujudimas ir maišatis. Dieną buvo pasklidęs gandas, esą senasis Majoras, vidutiniųjų baltųjų veislės kuilys prizininkas, praeitą naktį sapnavęs keistą sapną ir užsimanęs jį persakyti kitiems gyvuliams. Buvo sutarta, kad vos tik ponas Džonsas pasitrauks iš akiračio, visi susirinks didžiojoje daržinėje. Senąjį Majorą (taip jį visi vadino, nors tikrasis vardas, kaip buvo rašoma parodose, buvo Vilingdono Gražuolis) ūkyje taip gerbė, jog kiekvienas mielai aukojo miego valandėlę, kad tik galėtų išgirsti, ką jis pasakys.

Viename didžiosios daržinės gale, kaip ant kokios pakylos, šiaudų guolyje po žibintu, pakabintu po sija, jau buvo įsitaisęs Majoras. Jis buvo dvylikos metų ir pastaruosiu metu gan pastambėjęs, tačiau vis dar atrodė didinga kiaulė, išmintinga ir geranoriška, nepaisant fakto, kad iltys nebuvo išpjautos. Netrukus ėmė rinktis kiti gyvuliai ir taisėsi sau būdingomis pozomis. Pirmiausiai atėjo trys šunys — Pakalnutė, Džesė ir Pinčeris, o paskui — kiaulės, kurios susėdo į šiaudus prieš pat pakylą. Vištos sutūpė ant palangių, balandžiai užplasnojo ant gegnių, avys ir karvės sugulė už kiaulių ir ėmė atrajoti. Drauge atėjo du kinkomieji arkliai, Boksininkas ir Dobilė, žengdami labai lėtai ir atsargiai statydami dideles gauruotas kanopas, kad nenumintų kokio šiauduose pasislėpusio gyvuliuko. Dobilė buvo pilvota, motiniška, įpusėjusi savo amžių kumelė, taip ir neatgavusi figūros po ketvirtojo kumeliuko. Boksininkas — milžiniškas padaras, kone aštuoniolikos sprindžių aukštumo ir stiprus lyg du drauge sudėti normalūs arkliai. Dėl baltos juostos išilgai nosies jis atrodė kvailokas, ir iš tiesų dideliu protu nepasižymėjo, tačiau buvo visų gerbiamas už būdo tvirtumą ir didžiulę darbinę galią. Įkandin arklių atėjo Murielė — balta ožka, ir Benjaminas — asilas. Benjaminas buvo seniausias gyvulys ūkyje ir, be to, irzliausias. Jis kalbėdavo retai, o kai ir praverdavo burną, tai tik kokiai ciniškai pastabai — pavyzdžiui, jis sakydavo, kad Dievas davęs jam uodegą musėms nusivaikyti, bet jau verčiau nebūtų nei uodegos, nei musių. Jis vienintelis iš visų ūkio gyvulių niekada nesijuokė. Paklaustas kodėl, sakydavo nematęs, ko juoktis. Nepaisant to, nors ir atvirai neprisipažindavo, jis buvo atsidavęs Boksininkui: paprastai jiedu abu drauge leisdavo sekmadienius pievutėje už sodo, gandydamiesi šonas prie šono ir nepersimesdami nė žodeliu.

Vos tik abu arkliai sugulė, į daržinę suvirto pulkelis ančiukų, pasimetusių nuo mamos — jie pypsėjo ir mėtėsi į visas puses, ieškodamiesi vietelės, kur jų niekas nenumintų. Dobilė priekine koja padarė jiems sienelę, ir ančiukai sutūpę už jos netrukus užmigo. Paskutinę akimirką manieringai statydama kojas ir kramsnodama cukraus gabaliuką įžengė kvaila gražuolė kumelaitė Molė, traukdavusi pono Džonso vežimaitį. Ji užsiėmė vietą priekyje ir ėmė staipytis — kratyti savo baltus karčius, tikėdamasi patraukti dėmesį į įpintus raudonus kaspinus. Paskutinė atėjo katė, kuri, kaip paprastai, ieškojosi šilčiausios vietelės ir galiausiai įsispraudė tarp Boksininko ir Dobilės; čia ji patenkinta pramurkė per visą Majoro kalbą, nesiklausydama nė žodžio iš to, ką tas sakė.

Jau susirinko visi gyvuliai, išskyrus Mozę — prijaukintą kranklį, miegojusį ant laktos trobos priemenėje. Majoras, pamatęs, kad visi patogiai įsitaisę ir įdėmiai laukia, atsikosėjo ir pradėjo:

— Draugai, jūs jau girdėjote apie keistąjį sapną, kurį sapnavau pereitą naktį. Bet apie sapną pakalbėsiu vėliau. Pirmiau turiu pasakyti kai ką kita. Aš nemanau, draugai, kad dar ilgai būsiu tarp jūsų, o prieš numirdamas laiku savo pareiga pasidalyti su jumis savo išmintimi. Aš ilgai gyvenau, turėjau daug laiko pamąstyti, gulėdamas vienas savo garde ir, manau, galiu teigti suprantąs gyvenimo šioje žemėje esmę, kaip ir kiekvieną dabar gyvenantį gyvulį. Apie tai ir noriu su jumis pasikalbėti.

Taigi, draugai, kokia mūsų gyvenimo esmė? Pripažinkime — mūsų gyvenimas varganas, sunkus ir trumpas. Mes gimstame, mums duodama tik tiek pašaro, kad dvasia išsilaikytų kūne, ir tie iš mūsų, kas sugeba, yra verčiami dirbti iki paskutinio jėgų lašelio. Ir tą pačią akimirką, kai tik tampame nebenaudingi, esame žiauriausiai ir šlykščiausiai papjaunami. Nė vienas gyvulys Anglijoje, sulaukęs metų amžiaus, jau nebežino, kas yra laimė ar laisvalaikis. Nė vienas gyvulys Anglijoje nėra laisvas. Gyvulio gyvenimas — vargas ir vergovė, tai akivaizdi tiesa.

Bet ar taip tikrai sutvarkyta Gamtoje? Ar tai dėl to, kad mūsų žemė tokia skurdi, jog neišgali išlaikyti padorių gyvulių? Ne, draugai, tūkstantį kartų ne! Anglijos dirva derlinga, klimatas geras, jis aprūpintų sočiu pašaru nesuskaičiuojamai didesnę kiekį gyvulių, negu jų čia gyvena dabar. Vien šis mūsų ūkis išlaikytų tuziną arklių, dvidešimtį karvių, šimtus avių — ir visi galėtų gyventi patogiai ir oriai, kaip dabar net negalime įsivaizduoti. Tai kodėl mes vis dar gyvename tokiomis skurdžiomis sąlygomis? Todėl, kad kone visus mūsų darbo rezultatus iš mūsų pagrobia žmonės. Štai čia, draugai, ir yra atsakymas į visas mūsų problemas. Jį galima apibendrinti vienu žodžiu — Žmogus. Žmogus — vienintelis tikras mūsų priešas. Pašalinkite iš scenos žmogų, ir amžiams dings pagrindinė alkio ir persidirbimo priežastis.

Žmogus — vienintelis padaras, kuris vartoja nieko pats negamindamas. Jis neduoda pieno, jis nededa kiaušinių, jis per silpnas plūgui traukti, jis per lėtas susigauti triušį. Ir vis dėlto jis — visų gyvulių viešpats. Jis verčia juos dirbti, jis gražina jiems patį minimumą, vos tegelbėjantį nuo badavimo, o likusią dalį pasilieka sau. Mūsų triūsu įdirbama žemė, mūsų mėšlu ji tręšiama, o vis dėlto tarp mūsų nėra nė vieno, kas turėtų ką daugiau, nei nuosavą kailį. Jūs, karvės, kurias matau čia, priešais save, kiek tūkstančių galonų pieno davėte per šiuos pastaruosius metus? Ir kas nutiko tam pienui, turėjusiam užauginti tvirtus veršiukus? Kiekvienas jo lašas nutekėjo į gerklę mūsų priešui. O jūs, vištos, kiek pridėjote kiaušinių per šiuos pastaruosius metus ir kiek iš tų kiaušinių išsirito viščiukų? Likusieji nukeliavo į turgų, kad Džonsas su savo žmonėmis turėtų pinigų. O tu, Dobile, kur tie keturi kumeliukai, kuriuos atsivedei ir kurie turėjo būti parama ir džiaugsmas tau senatvėje? Kiekvieną pardavė vos sulaukusį metų — daugiau niekada nebematysi nė vieno iš jų. O ką tu turi už keturis savo vaikus ir visą sunkų darbą laukuose — tik skurdaus pašaro ir gardą?

Bet net ir vargingajam mūsų gyvenimui neleidžiama natūraliai užsibaigti. Nekalbu apie save, nes aš — vienas iš laimingųjų. Man jau per dvylika metų ir turėjau daugiau nei keturis šimtus vaikų. Toks natūralus kiaulės gyvenimas. Tačiau pabaigoje nė vienas gyvulys neišvengia žiauraus peilio. Jūs, jaunieji meitėliai, kurie dabar gulite priešais mane, visi žviegdami atsiveikinsite su gyvenimu ant trinkos dar nė metams nepraėjus. Visų mūsų laukia tas siaubas: ir karvių, ir kiaulių, ir vištų, ir avių — visų. Net ir arklių bei šunų likimas neką geresnis. Tave,

Boksininke, tą pačią dieną, kai tik didingieji tavo raumenys neteks galios, Džonsas pasiųs skerdikui, kuris perpjaus tau gerklę ir išvirs tave lapėms. O pasenusiems šunims, kai jiems išbyra dantys, Džonsas užriša ant kaklo plytą ir nuskandina artimiausiame tvenkinyje.

Tai ar neaišku kaip dieną, draugai, kad visos mūsų gyvenimo blogybės kyla iš žmonių tironijos? Tik atsikratykime Žmogaus, ir mūsų darbo vaisius priklausys mums patiems. Kone per vieną naktį galėtume tapti turtingi ir laisvi. Tai ką turėtume daryti? Nagi, dieną ir naktį, kūnu ir siela veikti taip, kad nuverstume žmonių rasę! Štai ką noriu jums pranešti, draugai — sukilkime! Nežinau, kada įvyks tas Sukilimas — gal po savaitės, gal po šimto metų, bet žinau taip aiškiai, kaip kad matau šiaudus sau po kojom — anksčiau ar vėliau teisingumas nugalės. Į tai kreipkite savo žvilgsnius, draugai, per likusį trumpą savo amžių! Ir visų svarbiausia — perduokite šią mano mintį tiems, kas ateis po jūsų, kad ateities kartos tęstų šią kovą iki pergalingos pabaigos.

Ir atminkite, draugai, jūsų ryžtas nė akimirką neturi nu-silpti. Joks argumentas neturi jūsų suklaidinti. Niekad neklauskite, kai jums sakys, kad Žmogaus ir gyvulių nauda bendra, kad vienu gerovė — tai ir kitų gerovė. Visa tai melas. Žmogus žiūri naudą tik sau, ir daugiau jokiam kitam padarui. O tarp mūsų, gyvulių, tebūnie tobula vienybė, tobula draugystė kovoje. Visi žmonės — priešai. Visi gyvuliai — draugai.

Tą akimirką kilo baisus klegesys. Majorui bekalbant, iš savo skylių išlindo keturios didelės žiurkės ir sutūpė ant užpakalinių kojų, klausydamos jo. Staiga jas pastebėjo šunys, ir tik mikliai sprukusios į urvelius tos išnešė sveiką kailį. Majoras, kad visus nuramintų, iškėlė priekinę koją.

— Draugai, — pasakė jis, — reikia nuspręsti vieną dalyką. Laukiniai padarai, pavyzdžiui, žiurkės ir triušiai — ar jie mūsų draugai, ar priešai? Balsuokime. Kelio susirinkimui tokį klausimą: ar žiurkės — draugai?

Tuoju pat buvo balsuojama, ir didžioji dauguma pritarė, kad žiurkės — draugai. Prieš buvo tik keturi balsai — trys šunys ir katė, kuri, kaip vėliau išsiaiškinta, balsavo ir už, ir prieš. Majoras tęsė:

— Mažai ką beturiu pridurti. Paprasčiausiai pakartosiu: nepamirškite, kad jūsų pareiga — visuomet priešintis Žmogui ir viskam, kas su juo susiję. Kas vaikšto dviem kojom — priešas. Kas vaikšto keturiom arba turi sparnus — draugas. Ir atminkite, kad kovodami su Žmogumi turime netapti panašūs į jį. Net nugalėjus jį, nevalia perimti jo ydų. Joks gyvulys niekada neturi gyventi namuose, miegoti lovoje, dėvėti drabužių, gerti alkoholio, rūkyti tabako, čiupinėti pinigų ar užsiimti prekyba. Visi Žmogaus papročiai — blogi. Ir visų svarbiausia — joks gyvulys niekad negali būti tironas tokiems pat kaip jis. Silpni ar stiprūs, protingi ar nelabai — mes visi esame broliai. Jokiam gyvuliui niekad negalima žudyti kito gyvulio. Visi gyvuliai yra lygūs.

O dabar, draugai, papasakosiu jums savo sapną, kurį sapnavau praeitą naktį. Neįmanoma jums to apsaityti. Tai buvo sapnas, kaip atrodyt žemė pranykus Žmogui. Bet man tai priminė vieną dalyką, ką aš jau seniai buvau užmiršęs. Prieš daugelį metų, kai buvau mažas paršelis, mano motina ir kitos paršavedės giedodavo seną giesmę, iš kurios jos teprisiminė vien melodiją ir tris pirmus žodžius. Vaikystėje žinojau tą melodiją, bet jau seniai ji buvo iškritusi man iš galvos. Tačiau praėjusią naktį vėl išgirdau ją sapne. Ir dar daugiau — girdėjau tos giesmės žodžius, kuriuos, esu tikras, gyvuliai giedodavo senų senovėje, bet naujesnės kartos jų

jau nebeprisiminė. Dabar pagiedosiu jums tą giesmę, draugai. Aš senas, balsas man užkimęs, bet kai išmokysiu jus melodijos, patys geriau pagiedosite. Ji vadinasi „Anglijos žvėrys“.

Senasis Majoras atsikosėjo ir užtraukė. Kaip iš anksto perspėjo, jis buvo užkimęs, bet dainavo dar visai gerai, ir tai buvo jaudinanti melodija — šiek tiek primenanti ir „Klementam“, ir „La Kukaračia“. Žodžiai buvo tokie:

Anglijos žvėrys, Airijos žvėrys,
Gyvuliai visų šalių,
Eilėmis jums apgiedosiu
Aukso ateitį žvėrių.

Jau netruks išaušti rytas,
Kai pamintas bus žmogus,
Po derlingus anglų klonius
Vaikščios tik žvėris didus.

Ir nukris vergovės pančiai,
Žąslai, ringės iš knyslių,
Nieks botagais nebečaižys,
Rūdys és varžtus grandžių.

Runkeliai, kviečiai ir miežiai,
Šienas, pupos, kaugės doobilų,
Ak, tie turtai, aukso lobiai
Bus tik mūsų, mūs vienu.

Ir nutviekis laukų platybes
Anglijoj skaisti žara,
O vanduo bus tyras tyras,
Vėjas oš: laisva žvėrių tauta.

Nors mirtis pakirs ne vieną
Nesulaukus tos dienos,
Vištos, karvės ir ašvieniai,
Dėl laisvybės triūsime šventos.

Anglijos žvėrys, airių žvėrys,
Gyvuliai visų šalių,
Jau drauge mes apgiedokim
Aukso ateitį žvėrių*

Nuo šito giedojimo gyvuliai didžiai susijaudino. Dar Majorui nė nepasiekus pabaigos, jie jau suskato patys dainuoti. Net pats kvailiausias iš jų jau pagavo melodiją ir keletą žodžių, o protingieji — kiaulės ir šunys — per kelias minutes išmoko giesmę atmintinai. O tada, kelis kartus pasirepetavę, visi ūkio gyvuliai užtraukė „Anglijos žvėris“ sukrečiamu unisonu. Karvės ją

maurojo, šunys inkštė, avys bliovė, arkliai žvengė, antys iškreksėjo. Giesmė jiems taip patiko, kad traukė ją penkis kartus iš eilės ir būtų taip tęsę visą naktį, jeigu jų nebūtų nutraukę.

Deja, klegesys prižadino poną Džonsą, — jis pašoko iš lovos įsitikinęs, kad kieme — lapė. Šeimininkas griebė šautuvą, visad stovintį miegamojo kampe, ir paleido į tamsą šeštojo numerio apkabą. Kulkos susmigo į daržinės sieną, ir susirinkimas buvo skubiai užbaigtas. Visi išsilakstė į savo miegamąsias vietas. Paukščiai sušoko ant laktų, gyvuliai susirangė šiauduose, ir akimirksniu visas ūkis sumigo.

* Čia ir toliau eiliuotą tekstą vertė Edmundas Mažonas.

II skyrius

TREČIĄ NAKTĮ PO TO įvykio senasis Majoras miegodamas taikiai numirė. Jo kūną užkasė palei sodą.

Buvo ankstyvas kovas. Kitus tris mėnesius slapta daug kas daryta. Majoro kalba protingesniems ūkio gyvuliams atvėrė visiškai kitokį požiūrį į gyvenimą. Jie nežinojo, kada įvyks Majoro pranašautas Sukilimas, neturėjo pagrindo tikėtis jį įvyksiant dar jiems gyviems esant, tačiau aiškiai suprato, kad jų pareiga — pasirengti sukilti. Kitų gyvulių mokymo ir organizavimo darbas savaime atiteko kiaulėms, visų pripažintoms protingiausiomis iš gyvulių. Iš kitų kiaulių išsiskyrė du jauni tekliai, vardu Sniegius ir Napoleonas, kuriuos ponas Džonsas augino ketindamas parduoti. Napoleonas buvo didelis, gan nuožmios išvaizdos Berkšyro kuilys, vienintelis tokios veislės visame ūkyje, ne itin kalbus, tačiau garsėjo atkaklumu visuomet pasiekti tai, ko norįs. Sniegius, linksmesnis negu Napoleonas gyvuliukas, šnekesnis ir išradingesnis, nebuvo laikomas tokio stipraus charakterio kaip anas. Visi kiti kiaulių patinai ūkyje buvo meitėliai. O geriausiai žinomas iš jų — nedidukas riebus paršas, vardu Žvieglis — labai apvalių skruostų, žėrinčių akučių, mitrus ir skardžiabalsis. Jis buvo labai iškalbingas ir, kai ginčydavosi koku sudėtingu klausimu, turėjo įprotį straksėti į šonus ir viksėti uodegėle, ir tai kažkodėl padėdavo įtikinti. Kiti sakydavo, jog Žvieglis net sugebėtų nuginčyti, kad juoda yra balta.

Šis trejetas iš senojo Majoro pamokymų sukūrė ištisą filosofinę sistemą, kurią pavadino gyvulizmu. Keletą naktų per savaitę, užmigus ponui Džonsui, jie rengdavo daržinėje slaptus susirinkimus ir dėstydavo klausytojams gyvulizmo pagrindus. Iš pradžių jiems teko susiremti su daugumos kvailumu ir apatija. Kai kurie gyvuliai kalbėjo apie pareigą būti ištikimiams ponui Džonsui, kurį vadino „šeimininku“, arba pateikdavo tokių elementarių pastebėjimų: „Ponas Džonsas mus maitina. Jeigu jo nebeliktų, mes mirtume iš bado“. Kiti keldavo tokius klausimus: „Ko mums rūpintis dėl to, kas bus po mūsų mirties?“ Arba: „Jei Sukilimas vis tiek įvyks, tai koks skirtumas, ar mes prie jo prisidėsime, ar ne?“ ir kiaulės daug vargo, kol įrodė, jog tai prieštarauja gyvulizmo dvasiai. Kvailiausių klausimų paklausdavo Molė, baltoji kumelaitė. Pirmas dalykas, ko ji paklausė Sniegiaus, buvo toks:

— Ar po Sukilimo vis dar bus cukraus?

— Ne, — tvirtai atsakė Sniegius. — Šiame ūkyje neturime priemonių cukrui gaminti. Be to, tau cukraus nereikia. Turėsi avižų ir šieno, kiek tik norėsi.

— O man bus leidžiama dėvėti kaspinus karčiuose? — pasiteiravo Molė.

— Drauge, — atsakė Sniegius, — tie kaspiniai, kuriuos tu taip mėgsti — vergovės emblema. Negi nesugebi suprasti, kad laisvė verta daugiau nei kaspiniai?

Molė pritarė, nors neatrodė visiškai įtikinta.

Tačiau dar sunkiau kiaulėms buvo įveikti prijaukintojo kranklio Mozės paskleistus melus. Mozė, ypatingas pono Džonso numylėtinis, buvo šnipas ir prasimanėlis, bet mokėjo gudriai pakalbėti. Jis pareiškė žinąs esant tokią paslaptinę šalį, vadinamą Ledinukų kalnu, kur gyvuliai patenka po mirties. Jis esąs kažkur danguje, tuoj už debesų, — sakė Mozė. Ledinukų kalne sekmadienis tęsiasi visą savaitę, dobilai žydi kiaurus metus, o ant tvorų auga gabalinis cukrus ir skanėstai iš sėmenų. Gyvuliai nekentė Mozės, nes jis tik pasakodavo pasakas ir nedirbo,

tačiau kai kas tikėjo Ledinukų kalnu, ir kiaulėms teko rimtai pasiginčyti įtikinėjant, jog tokios vietos nėra.

Ištikimiausi jų mokiniai buvo dvejetas kinkomųjų arklių — Boksininkas ir Dobilė. Šiedu patys vargiai ką tesugalvodavo, tačiau, sykį palaikę kiaules savo mokytojais, jie sugerdavo kiekvieną jų mintį ir paprastais žodžiais perduodavo kitiems gyvuliams. Jie nė karto nepraleido slaptųjų susirinkimų daržinėje ir vesdavo „Anglijos žvėrių“ melodiją, kuria baigdavosi visos sueigos.

Taip jau atsitiko, kad Sukilimas įvyko gerokai anksčiau ir daug lengviau, nei kas galėjo tikėtis. Praeityje ponas Džonsas, nors ir griežtas šeimininkas, buvo sumanus ūkininkas, tačiau vėliau jam užėjo juodos dienos. Jį skaudžiai pribloškė pinigų praradimas teismo ieškinyje ir jis ėmė per daug gerti. Kartais kiauras dienas praleisdavo savo krėse virtuvėje skaitydamas laikraščius, gerdamas ir retkarčiais palesindamas Mozė duonos trupiniais, pamirkytais aluje. Jo darbininkai buvo nesąžiningi ir tinginiai, laukai užžėlė piktžolėmis, pastatus jau reikėjo perdengti, tvoros apgriuvo, o gyvuliams trūko pašaro.

Atėjo birželis, ir žolė jau beveik prašėsi šienaujama. Joninių išvakarėse, šeštadienį, ponas Džonsas nuvažiavo į Vilingdoną ir „Raudonajame liūte“ taip prisigėrė, kad namo negrįžo iki pat sekmadienio pietų. Darbininkai anksti rytą buvo pamelžę karves ir paskui išsivaikščiojo medžioti triušių, nesirūpindami pašerti gyvulius. Grįžęs ponas Džonsas tuoj pat griuvo miegoti svetainėje ant sofos, užsimetęs ant veido „Pasaulio naujienas“, taigi, atėjus vakarui, gyvuliai buvo vis dar nešerti. Galiausiai jų kantrybė baigėsi. Viena iš karvių ragu išlaužė svirno duris, ir visi gyvuliai suskubo prie aruodo. Tik tada ponas Džonsas atsibudo. Akimirksniu jis su keturiais savo vyrais puolė į svirną su botagais rankose, mosuodami į visas puses. Šito išbadėję gyvuliai nebeištverė. Visi kaip vienas, nors iš anksto nieko panašaus neplanavę, jie metėsi ant savo kankintojų. Staiga Džonsą ir jo vyrus iš visų pusių ėmė badyti ir spardyti, o šie nieko nepajėgė padaryti. Dar niekad nebuvo matę panašaus gyvulių elgesio, ir toks anksčiau vien luptų ir niekintų padarų maištas juos kone mirtinai išgąsdino. Po akimirkos kitos jie liovėsi bandę apsiginti ir davė į kulnis. Po minutės visi penki skuto keliuku vieškelio link, o gyvuliai pergalingai vijosi juos iš paskos.

Ponia Džons pasižiūrėjo pro miegamojo langą, išvydo, kas vyksta, skubiai įsimetė į medžiaginį krepšį keletą brangenybių ir spruko iš ūkio kitu keliu. Mozė stryktelėjo nuo savo laktos ir garsiai kranksėdamas nuplasnojo paskui ją. Tuo metu gyvuliai išvarė Džonsą su darbininkais į vieškelį ir užtrenkė jiems už nugaros penkiagročius vartus. Šitaip, beveik nespėję suvokti, kas nutiko, jie sėkmingai įvykdė Sukilimą: Džonsas buvo išvartytas, ir Dvaro ūkis liko jiems.

Kelias pirmąsias minutes gyvuliai sunkiai įstengė patikėti savo sėkme. Pirma, ko jie ėmėsi, tai visi drauge šuoliais aplėkė ūkio ribas, lyg norėdami įsitikinti, kad niekur nebesislepia joks žmogus; paskui nuskubėjo atgal į ūkinius pastatus nušluoti paskutinių nekenčiamos Džonso viešpatystės pėdsakų. Pakinktų sandėliuko durys arklidžių gale buvo išlaužtos; žąslai, žiedai į nosį, grandinės šunims ir baisyje peiliai, kuriais ponas Džonsas kastruodavo kiaules ir avis, išmesti į šulinį. Vadžios, apynasriai, akidangčiai, žeminančios abrakinės buvo sumestos į krūvą kiemo viduryje ir sudegintos. Taip pat ir botagai. Visi gyvuliai šokinėjo iš džiaugsmo matydami, kaip nyksta liepsnose bizūnai. Sniegus dar sumetė į laužą ir kaspinus, kuriais turgaus dienomis paprastai puošdavo arklių karčius ir uodegas.

— Kaspiniai, — pasakė jisai, — tai drabužiai, vadinasi, tai — žmogaus ženklas. Visi gyvuliai privalo vaikščioti nuogi.

Išgirdęs šitai, Boksininkas pagriebė šiaudinę skrybėlę, kurią dėvėdavo vasarą, kad musės nelįstų į ausis, ir sviedė ją į laužą drauge su visa kita.

Labai greitai gyvuliai sunaikino visa, kas jiems priminė poną Džonsą. Tada Napoleonas nusivedė juos atgal į aruodą ir kiekvienam patiekė dvigubą porciją grūdų, o kiekvienam šuniui — po du sausainius. Paskui jie septynis kartus iš eilės sugiedojo „Anglijos žvėris“, tada jau įsitaisė nakčiai ir miegojo taip saldžiai, kaip dar niekad nebuvo miegoję.

Tačiau pabudo su aušra kaip paprastai ir, staiga prisiminę nutikus šlovingą įvykį, drauge išskuodė į ganyklą. Kiek tolėliau ganykloje kilo kalvelė, nuo kurios atsivėrė beveik visas ūkis. Gyvuliai užlėkė ant jos ir apsidairė aplink aiškioje ryto šviesoje. Taip, dabar tai jų — visa, kas matyti, jų! Pagauti ekstazės nuo šios minties, jie sukosi ir straksėjo ratu, iš susijaudinimo šokinėjo į viršų didžiuliais šuoliais. Jie voliojosi po rasą, kimšo pilnais nasrais saldžią vasaros žolę, spardė kanopomis juodos žemės debesis ir alsavo sodrų jos kvapą. Tada atliko apžvalginę ekskursiją po visą ūkį ir, netekę žado, žavėjosi ariama žeme, ganyklomis, sodu, tvenkiniu, giraitė. Atrodė, lyg niekad prieš tai nebūtų regėję šių dalykų ir net dabar sunkiai įstengė patikėti, kad visa tai priklauso jiems.

Tada vėl sugužėjo ūkinių pastatų link, tylomis stabtelėdami priešais trobos duris. Šioji irgi priklausė jiems, tačiau įeiti vidun jie nesiryžo. Vis dėlto po akimirkos Sniegius ir Napoleonas trenkė pečiais, atidarė duris, ir gyvuliai vorele po vieną suėjo vidun, žengdami kuo atsargiausiai iš baimės, kad ko nesugriautų. Ant kanopų galiukų jie keliavo iš vieno kambario į kitą, bijodami prabilti garsiau nei pašnibždomis ir su baiminga pagarba spoksodami į neįtikimą prabangą — į lovas su pūkų čiužiniais, veidrodžius, ašutinę sofą, Briuselio kilimą, karalienės Viktorijos litografiją virš svetainės židinio atbrailos. Jie kaip tik leidosi laiptais, kai pastebėjo, jog trūksta Molės. Grįžę atgalios, rado ją pasilikus miegamajame. Nuo ponios Džons tualetinio stalelio ji buvo pasiėmusi sieksnelį žydro kaspino ir laikė jį sau ant peties, kuo kvailiausiai gėrėdamasi savimi veidrodyje. Visi ją griežtai išbarė ir išėjo į lauką. Iš virtuvės paėmė palaidoti kelis kumpius, o alaus statinę kamaroje Boksininkas pramušė spyręs kanopa — daugiau troboje nieko nepalietė. Čia pat sutartinai nuspręsta, kad trobą derėtų palikti kaip muziejų. Visi pritarė, kad joks gyvulys niekad joje gyventi negalės.

Gyvuliai papusryčiavo, ir tada Sniegius su Napoleonu vėl visus sušaukė į būrį.

— Draugai, — kreipėsi Sniegius, — dabar pusė septynių ir prieš mus — ilga diena. Šiandien pradėsime šienapjūtę. Bet pirmiausia turime aptarti kitą dalyką.

Kiaulės dabar prisipažino, kad per pastaruosius tris mėnesius iš seno elementoriaus, priklausiusio pono Džonso vaikams ir išmesto į šiukšlių krūvą, buvo išmokusios skaityti ir rašyti. Napoleonas pasiuntė atnešti juodų ir baltų dažų ir nuvedė visus prie penkiagročių vartų, atsiveriančių į vieškelį. Tada Sniegius (nes būtent Sniegius rašė geriausiai) paėmė tarp kojos nagų teptuką, uždažė užrašą DVARO ŪKIS vartų viršuje ir jo vietoje uzkeverzojo: GYVULIŲ ŪKIS. Nuo dabar toks bus ūkio pavadinimas. Paskui jie sugrįžo prie ūkinių pastatų, kur Sniegius su Napoleonu pasiuntė kopėčių, ir atrėmė jas į didžiosios daržinės galinę sieną. Jie paaiškino, kad per pastaruosius tris mėnesius kiaulėms pavyko sutraukti gyvulizmo pagrindus į septynis įsakymus. Dabar šie įsakymai bus užrašyti ant sienos — jie sudarys nepažeidžiamą įstatymą, pagal kurį visi Gyvulių ūkio nariai nuo dabar gyvens per amžius. Nelabai lengvai (nes kiaulei ne

taip paprasta išsilaikyti ant kopėčių) Sniegius užsiropštė viršun ir ėmėsi darbo, o Žvieglys keliomis pakopomis žemiau laikė kibirėlį su dažais. Įsakymai buvo surašyti ant dervuotos sienos didelėmis baltomis raidėmis, kad juos būtų galima perskaityti ir iš trisdešimties jardų nuotolio.

SEPTYNI ĮSAKYMAI:

1. Kas tik vaikšto dviem kojom, tas priešas.
2. Kas vaikšto keturiomis arba turi sparnus, tas draugas.
3. Jokiam gyvuliui nevalia dėvėti drabužių.
4. Jokiam gyvuliui nevalia gulėti lovoje.
5. Jokiam gyvuliui nevalia gerti alkoholio.
6. Jokiam gyvuliui nevalia nužudyti jokio kito gyvulio.
7. Visi gyvuliai yra lygūs.

Užrašyta buvo labai gražiai ir, išskyrus tai, kad „draugas“ užrašyta kaip „druogas“ ir viena iš „S“ raidžių susukta į priešingą pusę, nebuvo jokių gramatinių klaidų. Sniegius visiems perskaitė tai garsiai. Gyvuliai vieningai linktelėjo pritardami, o protingesnieji tuoj pat ėmė mokytis įsakymus atmintinai.

— Dabar, draugai, — sušuko Sniegius, mesdamas teptuką, — pirmyn į šienapjūtę! Tegu mūsų garbės reikalas būna nuimti derlių greičiau, nei pajėgtų Džonsas su darbininkais.

Tačiau tuo momentu ėmė garsiau mūkti trys karvės, jau kurį laiką atrodžiusios nekaip. Jos buvo nemelžtos jau dvidešimt keturias valandas, ir tešmenys joms kone sprogo. Truputį pamąščiusios, kiaulės pasiuntė kibirų ir tikrai neblogai pamelžė karves — tam jų kojelės visai tiko. Neilgai trukus stovėjo penki kibirai, pilni putoto riebaus pieno, į kurį daugelis gyvulių žiūrėjo aiškiai susidomėję.

— Ką darysim su tuo pienu? — kažkas paklausė.

— Džonsas kartais įmaišydavo truputį mums į lesalą, — pasakė viena višta.

— Nesukite galvos dėl pieno, draugai! — sušuko Napoleonas, atsistojęs priešais kibirus, — Išspręsimė šitą klausimą. Dabar svarbiau šienapjūtė. Jus ves draugas Sniegius. Aš prisidėsiu po kelių minučių. Pirmyn, draugai! Laukia šienas.

Taip gyvuliai nužygiavo į lankas pradėti derliaus pjūtį, o sugrįžę vakare pastebėjo, kad pienas dingęs.

III skyrius

KAIP JIE TRIŪSĖ IR PRAKAITAVO, kad suvežtų šieną! Tačiau už pastangas jiems buvo atlyginta: derliaus nuimta netgi daugiau, negu jie tikėjosi.

Kartais dirbti buvo sunku: darbo įrankiai pritaikyti žmonėms, o ne gyvuliams, ir labai trikdė tokia padėtis, kad joks gyvulys nesugebėjo naudotis jokių įrankių stovėdamas ant užpakalinių kojų. Bet kiaulės buvo tokios protingos, jog rasdavo išeitį iš bet kokios sunkios padėties. Na, o arkliai pažinojo kiekvieną lauko colį ir, tiesą sakant, daug geriau nei Džonsas ar jo darbininkai išmanė apie pjovimą ir grėbimą. Kiaulės iš tiesų ne dirbo, o tik vadovavo ir prižiūrėjo kitus. Buvo savaime suprantama, kad jos, kaip daugiau išmanančios, ėmėsi vadovauti. Boksininkas ir Dobile patys įsikinkydavo į šienapjovę ar traukiamąjį grėblį (šiuo kartu, žinoma, nereikėjo jokių botagų ar vadelių) ir nenukrypstamai žingsniavo ratas po rato lauku, o kiaulė sekdamas iš paskos ir ragindavo: „Naa, drauge!“ arba „Tpru, drauge!“ — destis kokia būdavo situacija. Ir kiekvienas gyvulys iki paties kukliausio prisidėjo vartydami šieną ir kraudami jį. Net antys ir vištos visą dieną saulėkaitoje plušėjo, bėginėdamos šen ir ten, nešiodamos snapuose kuokštelių šieno. Galiausiai jie užbaigė šienapjūtę dviem dienomis anksčiau, nei paprastai trukdavo Džonsas su vyrais. Dar daugiau: tai buvo didžiausias derlius, kokį ūkis kada buvo regėjęs. Nebuvo nė kuokštelio nuostolio: vištos ir antys aštria akim pastebėjo ir surinko viską iki paskutinio stiebelio. Ir nė vienas gyvulys fermoje nenugvelbė nė vieno kšnio.

Visą tą vasarą darbas ūkyje sukosi kaip laikrodis. Gyvuliai buvo neįsivaizduojamai laimingi. Kiekvienas pašaro kšnis teikė didelį malonumą, nes dabar tai buvo iš tiesų jų pačių maistas, užsidirbtas pačių sau patiems, o ne nenorom sušelptas šykštaus šeimininko. Kai neliko nenaudingų parazituojančių žmonių, kiekvienas turėjo daugiau ko būti. Atsirado ir daugiau laisvalaikio, nors gyvuliai ir nebuvo prie to pratę. Iškilė daug sunkumų: pavyzdžiui, rudeniop, nupjovus javus, teko juos kultti senoviškai minant ir vėtyti tiesiog pučiant, nes ūkyje nebuvo kuliamosios — tačiau kiaulės savo protu ir Boksininkas milžiniškais raumenimis viską įveikdavo. Boksininku visi gėrėjosi. Net ir Džonso laikais jis buvo puikus darbininkas, o dabar triūsė už tris; buvo dienų, kai, rodos, visi ūkio darbai gulė ant jo galingų pečių. Nuo ryto iki vakaro jis stūmė ir traukė ir visuomet sukosi ten, kur darbas sunkiausias. Susitaręs su vienu gaidžiuku, kad tas prižadintų jį iš ryto pusvalandžiu anksčiau nei visus kitus, dar neprasidėjęs įprastai darbo dienai savanoriškai padirbėdavo ten, kur labiausiai reikėdavo. Iškilus bet kokiai problemai ar kliuviniui, jis sakydavo: „Padirbėsiu dar smarkiau!“ — ir tai tapo jo asmeniniu devizu.

Tačiau kiekvienas dirbo kaip sugebėdamas. Pavyzdžiui, vištos ir antys sutaupydavo penkis bušelius derliaus grūdų, surinkdamos išsibarsčiusius. Niekas nevalgė, niekas nesiskundė dėl porcijų, beveik išnyko barniai, kandžiojimas ir pavydas, šiaip jau įprastas senosiomis dienomis. Niekas neišsisukinėjo nuo darbo — arba beveik niekas. Teisybė, Molė sunkiai keldavosi rytą ir buvo įpratusi anksti baigti darbą, teisindamasi, esą jai į kanopą įstrigęs akmuo. Ir katė elgėsi kažkaip savotiškai. Netrukus pastebėta, kad prireikus atlikti kokį darbą niekur neįmanoma jos rasti. Ji pradingdavo valandų valandoms, o paskui lyg niekur nieko atsirasdavo pietų arba vakare, kai darbai jau būdavo baigti. Bet visuomet ji taip šauniai pasiteisindavo ir taip meiliai murkdavo, kad negalėdavai nepatikėti gerais jos ketinimais. Senasis asilas

Benjaminas po Sukilimo, rodos, nepasikeitė. Jis dirbo savo darbą vis taip pat lėtai ir atkakliai kaip ir Džonso laikais, niekada neišsisukinėjo, bet ir nesisiūlydavo nuveikti ką nors papildomai. Nepareiškė jokios nuomonės apie Sukilimą ir jo rezultatus. Paklaustas, ar nepasidarė laimingesnis, kai nebėra Džonso, jis tik atsakydavo: „Asilai ilgai gyvena. Dar niekas iš jūsų nėra matęs nugaišusio asilo“. Ir visiems tekdavo pasitenkinti tokiu sunkiai suvokiamu atsakymu.

Sekmadieniais nebūdavo dirbama. Pusryčiaudavo valanda vėliau nei įprastai, o po pusryčių vykdavo ceremonija, kurios nepraleisdavo nė vieną savaitę. Pirmiausiai būdavo iškeliamą vėliava. Pakinktų sandėliuke Sniegius rado seną žalią ponios Džons staltiesę ir ant jos baltais dažais nupiešė kanopą ir ragą. Ją iškeldavo ant stiebo prie trobos kiekvieną sekmadienio rytą. Žalia vėliavos spalva, aiškino Sniegius, reiškia žalius Anglijos laukus, o kanopa ir ragas žymi būsimą Gyvulių Respubliką, kuri susikurs galutinai nuvertus žmones. Iškelę vėliavą gyvuliai žygiuodavo į didžiąją daržinę visuotiniam susirinkimui, vadinamam Sueiga. Joje suplanuodavo ateinančios savaitės darbus, iškeldavo klausimus ir apsvarstydavo sprendimus. Šiuos visuomet pateikdavo kiaulės. Kiti gyvuliai mokėjo balsuoti, bet patys nesugebėjo sugalvoti jokių sprendimų. Sniegius ir Napoleonas aktyvumu debatuose gerokai lenkė visus kitus. Tačiau pastebėta, kad jiedu visuomet nesutardavo: kad ir kokį pasiūlymą iškeldavo vienas, kitas būtinai jam prieštaraudavo. Net kai buvo nuspręsta — kam savaime niekas negalėjo prieštarauti — įrengti nedidelę pievelę už sodo kaip poilsio vietą gyvuliams, jau nebepajėgiantiems dirbti, kilo audringi ginčai dėl teisingo pensijos amžiaus įvairioms gyvulių klasėms. Sueiga visuomet baigdavosi „Anglijos žvėrių“ giedojimu, ir popietė būdavo skiriama poilsiui.

Pakinktų kambariuką kiaulės įsirengė kaip savo būstinę. Čia vakarais jos studijuodavo kalvio, dailidės ir kitus būtinus amatus iš knygų, kurių buvo atsinešusios iš trobos. Sniegius dar ėmėsi organizuoti kitus gyvulius į vadinamuosius Gyvulių komitetus. Jis nenuilstamai plėtojo šitą veiklą. Subūrė Kiaušinių dėjimo komitetą vištoms, Švarių uodegų lygą karvėms, Laukinių draugų perauklėjimo komitetą (šio tikslas buvo prijaukinti žiurkes ir triušius), Baltesnės vilnos sąjūdį avims ir dar daug kitokių, be to, dar įsteigė skaitymo ir rašymo kursus. Apskritai visi šie projektai patyrė nesėkmę. Pavyzdžiui, bandymas prijaukinti laukinius padarus žlugo vos sumanytas. Jie elgėsi neką geriau negu anksčiau, o parodytu jiems dosnumu tiesiog pasinaudojo. Katė įstojo į Perauklėjimo komitetą ir keletą dienų aktyviai dalyvavo. Vieną dieną ją matė tupint ant stogo ir besišnekučiuojant su keliais žvirbliais, besilaikančiais nuo jos atokiau. Ji jiems pasakojo, kad nuo šiol visi gyvuliai yra draugai ir kad bet kuris žvirblis panorėjęs gali atsitūpti jai ant letenos. Tačiau žvirbliai vis tiek laikėsi per atstumą.

Vis dėlto skaitymo ir rašymo kursai turėjo didelį pasisekimą. Iki rudens kone kiekvienas gyvulys ūkyje daugmaž tapo raštingas.

Kiaulės jau tobulai mokėjo skaityti ir rašyti. Šunys tikrai neblogai pramoko raides, bet nenorėjo skaityti nieko daugiau, tik Septynis įsakymus. Ožka Murielė išmanė raštą kiek geriau negu šunys ir kartais vakarais paskaitydavo kitiems iš laikraščių skiaučių, kurių rasdavo šiukšlių krūvoje. Benjaminas skaitė ne prasčiau už bet kurią kiaulę, tačiau niekuomet nelavino savo sugebėjimų. Kaip jam žinoma, sakydavo jis, nėra nieko verta skaityti. Dobilė išmoko visą abėcėlę, tačiau nesugebėjo iš raidžių sudėlioti žodžių. Boksininkas niekaip neįstengė nusigauti toliau nei D raidė. Savo didele kanopa jis išvedžiodavo dulkėse A, B, C ir D ir paskui spoksodavo į jas suskliautęs ausis, kartais pakratydamas karčius ant kaktos, iš visų jėgų stengdamasis

prisiminti, kas toliau, ir niekaip neprisimindamas. Iš tiesų keletą kartų jis buvo išmokęs E, F, G ir H, tačiau, kol šias išmokdavo, susivokdavo užmiršęs A, B, C ir D. Galiausiai nusprendė pasitenkinti keturiomis pirmosiomis raidėmis ir kasdien vieną ar du kartus jas užsirašydavo, kad geriau prisimintų. Molė atsisakė mokytis daugiau nei keturias savo vardo raides. Ji labai gražiai išdėliodavo jas iš šakelių, paskui papuošdavo gėlytėmis ir vaikščiodavo aplink gėrėdamasi.

Joks kitas gyvulys ūkyje neišmoko daugiau nei A raidę. Dar buvo pastebėta, kad kvailesnieji gyvuliai, tarkim, avys, vištos ir antys, nesugeba atmintinai išmokti Septynių įsakymų. Ilgai mąstęs, Sniegius pareiškė, kad, tiesą sakant, Septynis įsakymus galima sutraukti į vieną taisyklę, būtent: „Ketrios kojos — gerai, dvi kojos — blogai“. Jis sakė, jog tai apima esminį gyvulizmo principą. Visiškai tai suvokęs, kiekvienas galįs apsisaugoti nuo žmogaus įtakos. Paukščiai iš pradžių paprieštaravo, nes jie irgi laikė save dvikojais, tačiau Sniegius įrodė jiems, kad yra ne taip.

— Paukščio sparnas, draugai, — kalbėjo jis, — yra varomosios jėgos, o ne manipuliacijos organas. Todėl jį reikėtų laikyti koja. Išskirtinis Žmogaus ženklas — ranka, instrumentas, kuriuo jis daro visas blogybes.

Paukščiai nesuprato ilgų Sniegiaus kalbų, tačiau sutiko su jo aiškinimu, ir visi kuklesnieji gyvuliai ėmėsi atmintinai mokytis naujosios taisyklės. KETURIOS KOJOS GERAI, DVI KOJOS BLOGAI — taip didžiosiomis raidėmis buvo užrašyta ant galinės daržinės sienos, virš Septynių įsakymų. Sykį išmokusios atmintinai, avys labai pamėgo šitą taisyklę ir dažnai, gulėdamos lauke, visos kartu imdavo bliauti: „Ketrios kojos gerai, dvi kojos blogai! Ketrios kojos gerai, dvi kojos blogai!“ — ir taip nenuilsdamos kelias valandas iš eilės.

Napoleonas visiškai nesidomėjo Sniegiaus komitetais. Jis sakė, kad jaunimo auklėjimas svarbiau už bet ką, ką dar galėtų padaryti suaugusieji. Taip nutiko, kad tuoj po šienapjūtės Džesė ir Pakalnutė atsivedė šuniukų — iš viso devynis stiprius mažylius. Vos tik atjunkytus Napoleonas atskyrė juos nuo motinų, pasakęs, kad pats pasirūpins jų auklėjimu. Jis pasiėmė juos į palėpę, kurią buvo galima pasiekti tik kopėčiomis iš pakinktų sandėliuko, ir laikė juos čia tokioje nuošalumoje, kad kiti ūkio gyventojai netrukus užmiršo juos iš viso esant.

Netrukus paaiškėjo, kur dingdavo pienas. Juo kasdien paskalsindavo kiaulių jovalą. Jau noko ankstyvieji obuoliai ir sodo žolę nusėjo krituoliai. Gyvuliai laikė savaime suprantama, kad juos derėtų pasidalyti po lygiai; tačiau vieną dieną buvo išleistas nurodymas, jog visi krituoliai turi būti surenkami ir sunešami į pakinktų sandėliuką kiaulėms. Kai kurie gyvuliai dėl to pamurmėjo, tačiau veltui. Visos kiaulės šiuo klausimu vieningai sutarė, net Sniegius su Napoleonu. Žvieglys buvo pasiūstas išaiškinti šito kitiems.

— Draugai! — šaukė jis. — Tikiuosi, jūs nemanote, kad mes, kiaulės, elgiamės savanaudiškai ar pasinaudodamos privilegija? Daugelis iš mūsų iš tiesų nemėgsta pieno ir obuolių. Aš pats jų nemėgstu. Pasiimdami šiuos produktus, siekiame vienintelio tikslo — rūpinamės savo sveikata. Piene ir obuoliuose (ir tai įrodyta Mokslo, draugai) esama medžiagų, absoliučiai būtinų gerai kiaulės savijautai. Mes, kiaulės, esame protinio darbo atstovės. Nuo mūsų priklauso visas šio ūkio valdymas ir organizavimas. Mes dieną ir naktį rūpinamės jūsų gerove. Jūsų pačių labai geriame tą pieną ir ėdame tuos obuolius. Ar žinote, kas nutiktų, jei mes, kiaulės, nebesugebėtume atlikti savo pareigų? Atgal sugrįžtų Džonsas! Taip, atgal sugrįžtų Džonsas! Juk tikrai, draugai, — kone maldaujamai rėkė Žvieglys, straksėdamas iš šono į šoną ir viksdamas uodegėle, — juk tikrai nėra tarp jūsų tokio, kuris lauktų sugrįžtant Džonso?

Ir iš tikrųjų — jei gyvuliai dėl ko nors ir abejojo, tai tik ne dėl to, ar norėtų Džonso sugrįžimo. Kai šitai jiems buvo išdėstyta, jie nebeturėjo ką pasakyti. Buvo visiškai aišku, kokia yra svarbi kiaulių sveikata. Todėl daugiau nesiginčijant pritarta, kad pienas ir nukritę obuoliai (taip pat ir pagrindinis obuolių derlius, kai prinoks) turi atitekti vien kiaulėms.

IV skyrius

IKI VASAROS PABAIGOS žinia apie tai, kas nutiko Gyvulių ūkyje, apskriejo pusę grafystės. Sniegius ir Napoleonas kasdien siųsdavo balandžius, primokę juos įsimaišyti tarp gyvulių kaimyniniuose ūkiuose, pasakoti apie Sukilimą ir mokyti „Anglijos žvėrių“ melodijos.

Didžiumą šio laiko ponas Džonsas praleido sėdėdamas „Raudonojo liūto“ aludėje Vilingdone ir skųsdamasis visiems, kas tik klausė, baisia neteisybe, kai gauja niekam tikusių gyvulių išvarė jį iš jo paties nuosavybės. Kiti ūkininkai iš esmės jį užjautė, bet iš pradžių ne itin jam tepadėjo. Širdyje kiekvienas iš jų slapčia svarstė, ar negalėtų kaip nors iš Džonso nesėkmės gauti naudos. Laimė, dviejų ūkių, besiribojančių su Gyvulių ūkiu, šeimininkai nuolat nesutarė tarpusavyje. Vienas iš tų ūkių, pavadintas Foksvudu, buvo didelis, apleistas ir nemaža jo dalis apžėlusis mišku, visos ganyklos išsekintos, o tvoros — apverktinos būklės. Jo savininkas, ponas Pilkingtonas, buvo nerimtas ūkininkas-džentelmenas, daugiausia laiko praleidžiantis žvejyboje ar medžioklėje — destis koks sezonas. Kitas ūkis, vadinamas Pinčfildu, buvo mažesnis ir geriau prižiūrėtas. Jo savininkas buvo ponas Frederikas — kietas, apsukrus vyrukas, nuolat besibylinėjantis teismuose ir pagarsėjęs įpročiu visada derėtis. Jiedu taip nemėgo vienas kito, kad sunkiai sutardavo netgi tada, kai reikėjo ginti bendrus interesus.

Nepaisant to, abu jie buvo pergąsdinti sukilimo Gyvulių ūkyje ir itin stengėsi, kad jų pačių gyvuliai sužinotų apie tai kuo mažiau. Iš pradžių jie apsimetė besijuokią ir niekiną mintį, jog gyvuliai patys galį tvarkytis ūkyje. Po poros savaitių viskas pasibaigs, sakė jie. Be to, jie paskleidė paskalas, esą gyvuliai Dvaro ūkyje (jie atkakliai vadino jį Dvaro ūkiu ir nepakentė pavadinimo „Gyvulių ūkis“) nuolat kariauja tarpusavyje ir greitai išdės iš bado. Kai praėjo kiek laiko, o gyvuliai anaipol neišdėsė iš bado, Frederikas ir Pilkingtonas pakeitė giesmelę ir dabar ėmė kalbėti apie baisias nedorybes, klestinčias Gyvulių ūkyje. Prašneko, neva gyvuliai ten užsiima kanibalizmu, kankina vienas kitą iki raudonumo įkaitintomis pasagomis ir dalijasi vienas kito patelėmis. Štai kas nutinka sukilus prieš Gamtos dėsnius, sakė Frederikas ir Pilkingtonas.

Tačiau šiais pasakojimais nelabai kas tikėjo. Vis sklido migloti ir iškraipyti gandai apie nuostabų ūkį, kur žmonės esą išvaryti, o gyvuliai patys tvarkosi visus reikalus, ir tais metais per šalį nusirito maištų banga. Buliai, visada būdavę paklusnūs, staiga sužvėrėdavo, avys išversdavo tvoras ir nuniokodavo dobilus, karvės vartė kibirus, medžiokliniai šunys nepaisė tvorų ir lakstydavo kitoje pusėje. O svarbiausia — visi visur žinojo „Anglijos žvėrių“ melodiją ir net žodžius. Ji pasklido stulbinamai greitai. Žmonės, išgirdę šitą giesmę, netverdavo pasipiktinimu, nors apsimetė laiką ją tiesiog juokinga. Jie sakė ištis nesuprantą, kaip gyvuliai galį prisiversti giedoti tokį niekingą šlamštą. Kiekvienas gyvulys, sugautas ją traukiant, būdavo prilupamas vietoje. Ir vis tiek giesmė skambėjo nesulaikomai. Strazdai suokė ją ant tvorų, balandžiai burkavo guobose, ji prasismelkė į kalvių dundenimą ir bažnyčios varpų gaudesį. Ir ją girdėdami žmonės slapčia sudrebėdavo nuo joje slypinčios savo būsimo likimo pranašystės.

Spalio pradžioje, nupjovus ir sukrovus į stirtas javus, o dalį jų ir iškūlus, pulkas balandžių sumirgėjo ore ir, baisiausiai susijaudinę, nutūpė Gyvulių ūkio kieme. Pro penkiagročius vartus įžengęs ir keliuku ūkio link artėjęs Džonsas su visais savo vyrais ir dar tuzinu kitų iš Foksvudo bei Pinčfildo. Visi jie nešėsi lazdas, išskyrus Džonsą, kuris žygiavo su

šautuvu rankose. Jie akivaizdžiai rengėsi atsikovoti ūkį.

To jau seniai buvo tikėtasi ir pasiruošta. Sniegius, išstudijavęs surastą troboje seną knygą apie Julijaus Cezario žygius, buvo atsakingas už gynybines operacijas. Jis skubiai davė įsakymus, ir per porą minučių visi gyvuliai užėmė savo postus.

Žmonėms artėjant prie ūkio pastatų, Sniegius paleido pirmąją ataką. Visi trisdešimt penki balandžiai ėmė lakioti virš žmonių galvų ir iš oro atakuoti juos savo mėšlu, o kol vyrai su jais kovojo, iš už tvoros išlėkusios žąsys suskato piktai žnaibyti jiems blauzdas. Tačiau tai buvo vien lengvas grumtynių manevras, kurio tikslas — sukelti šioki tokį sąmyšį, ir vyrai lengvai nuvairė žąsys lazdomis. Dabar Sniegius paleido antrąją ataką. Murielė, Benjaminas ir visos avys su Sniegium priešakyje puolė pirmyn ir ėmė iš visų pusių durti ir badyti žmones, o Benjaminas atsuko užpakalį ir spardė juos savo nedidukėmis kanopomis. Bet ir vėl vyrai su lazdomis ir kaustytais batais pasirodė stipresni, ir staiga, pagal sutartinį ženklą Sniegiumi sužviegus, visi gyvuliai apsisuko ir parlėkė keliuku į kiemą.

Žmonės suskato pergalingai šaukti. Jie įsivaizdavo savo priešus sprunkant ir metėsi netvarkingai juos vytis. Būtent to Sniegius ir siekė. Vos tik jie subėgo į kiemą, trys arkliai, trys karvės ir likusios kiaulės, tykoję pasaloje tvarte, puolė jiems už nugarų ir atkirto kelią atgal. Tuomet Sniegius davė ženklą pulti. Jis pats pasileido tiesiai prie Džonso. Šis, pamatęs jį atlekiant, pakėlė šautuvą ir iššovė. Kulkos nučiuožė Sniegiaus nugara, palikdamos kruviną pėdsaką, o avis krito negyva. Nė akimirksnį nesusvyravęs, Sniegius visu penkiolika savo stonų* įsirėžė Džonsui į kojas. Tas nuvirto į mėšlo krūvą, o šautuvas išlėkė iš rankų. Bet patį baisiausią reginį demonstravo Boksininkas, vis stojantis piestu ir it koks neromytas eržilas besispardantis didžiulėmis geležimi kaustytomis kanopomis.

* Stonas – svorio matas D. Britanijoje, lygus 6,35 kg. (Čia ir toliau pastabo: vertėjos.)

Pirmuoju spyriu jis trenkė arklininkui iš Foksvudo į galvą ir patiesė jį į purvą be gyvybės ženklų. Nuo tokio vaizdo keletas vyrų metė lazdas ir bandė sprukti. Juos apėmė panika, ir po akimirkos visi gyvuliai vaikėsi žmones ratu po kiemą. Juos badė, spardė, kandžiojo, trypė. Ūkyje nebuvo nė vieno gyvulio, kuris nekeršytų jiems kaip mokėdamas. Net katė staiga šoko nuo stogo piemeniui ant pečių ir suleido nagus jam į sprandą, ir tas įsileido baisiai klykti. Tą pat akimirka, kai tik rado spragą, žmonės suskato lėkti iš kiemo ir nuskubėjo į vieškelį. Taip po penkių įsiveržimo minučių jie jau gėdingai spruko tuo pačiu keliu, kuriuo buvo atėję, o įpėdžiui juos šnypšdamas vijosi pulkelis žąsų ir visą kelią žnaibė blauzdas.

Paspruko visi vyrai, išskyrus vieną. Grįžęs į kiemą, Boksininkas kanopa grabaliojo arklininką, tysantį veidu į purvą, bandydamas jį atversti. Vaikinas nesijudino.

Jis negyvas, — apgailėstaudamas tarė Boksininkas. — Nenorėjau, kad taip atsitiktų. Užmiršau, kad esu pakaustytas. Kas patikės, kad padariau taip netyčia?

— Jokių sentimentų, drauge! — sušuko Sniegius, kuriam iš žaizdų dar sunkėsi kraujas. — Karas yra karas. Žmogus tik tada geras, kai miręs.

— Nenoriu nieko žudyti, netgi žmonių, — pakartojo Boksininkas, o akys jam buvo pilnos ašarų.

— Kur Molė? — šūktelėjo kažkas.

Tiesą sakant, Molės niekur nesimatė. Akimirksniu kilo didelė panika, išsigąsta, kad žmonės bus kažkaip ją nuskriaudę ar net išsivedę su savimi. Tačiau galiausiai ją surado pasislėpusią savo garde, įkišusią galvą į sieną ėdžiose. Ji pabėgo, vos tik iššovė šautuvas. O kai

ją suradę visi grįžo, paaiškėjo, kad arklininkas, kuris iš tiesų buvo tik pritrenktas, atsigavo ir paspruko.

Dabar gyvuliai vėl visi susirinko, baisiausiai susijaudinę ir visu balsu girdamiesi apie savo žygdarbius mūšyje. Tučtuojau ekspromtu buvo atšvęsta pergalė. Iškelta vėliava ir keletą kartų sugiedoti „Anglijos žvėrys“, tada iškilmingai palaidota žuvusioji avis ir ant jos kapo pasodintas gudobelės krūmas. Prie kapo Sniegius pasakė trumpą kalbą, pabrėždamas visiems gyvuliams būtinybę būti pasirengusiems, jeigu reikės, mirti už Gyvulių ūkį.

Gyvuliai vienbalsiai nusprendė įsteigti karinį apdovanojimą — „Pirmos klasės gyvulys didvyris“, kurį tuoj pat paskyrė Sniegiui ir Boksininkui. Tai buvo variniai medaliai (iš tikrųjų seni variokai, kurių keletą jie rado pakinktų sandėliuke), nešiotini sekmadeniais ir per šventes. Dar įsteigtas ir „Antros klasės gyvulys didvyris“ paskirtas žuvusiajai aviai po mirties.

Buvo daug diskutuojama, kaip pavadinti šį mūšį. Galiausiai jį pavadino Tvarto mūšiu, nes būtent čia surengta pasala. Purve atrastas pono Džonso šautuvas, o troboje buvo žinoma esant šovinių atsargų. Nuspręsta įtaisyti šautuvą vėliavos papėdėje kaip artilerijos pabūklą ir iššauti iš jo dukart per metus — kartą spalio dvyliktąją, per Tvarto mūšio metines, o kitą kartą — per Jonines, Sukilimo metines.

V skyrius

ARTĖJANT ŽIEMAI, Molė kėlė vis daugiau rūpesčių. Kas rytą ji vėluodavo į darbą, teisindavosi pramiegojusi ir skųsdavosi mįslingais skausmais, nors turėjo puikų apetitą. Radusi bet kokią dingstį, sprukdavo iš darbo ir traukdavo prie girdomojo tvenkinio, kur stovėdavo kvailai spoksodama į savo pačios atvaizdą vandenyje. Tačiau sklido gandai ir apie kai ką rimčiau. Vieną dieną, kai Molė nerūpestingai įžingsniavo į kiemą, koketuodama ilga uodega ir kramtydama džiovintos žolės stiebelį, ją pasikvietė į šalį Dobilė:

— Mole, — pasakė ji, — turiu su tavim rimtai pasikalbėti. Šįryt mačiau, kaip tu žiūrėjai per tvorą, kuri skiria Gyvulių ūkį nuo Foksvudo. Kitoje tvoros pusėje stovėjo vienas iš pono Pilkingtono vyrų. Ir — nors buvau toli, bet vis tiek esu beveik tikra, kad gerai mačiau — jis kalbėjo su tavim, o tu leidaisi glostyti sau nosį. Ką tai reiškia, Mole?

— Jis neglostė! Aš neleidau! Tai netiesa! — sušuko Molė, ėmusi pūstis ir kasti kanopa žemę.

— Mole! Žiūrėk man į akis. Duodi man garbės žodį, kad tas žmogus neglostė tau nosies?

— Tai netiesa! — pakartojo Molė, tačiau nevaliojo pažiūrėti Dobilei į akis, o kitą akimirką pasileido raiyti kulnus ir nušuoliavo į laukus.

Dobilei šovė į galvą mintis. Niekam nieko nesakiusi, ji nuėjo į Molės gardą ir atvertė kanopa šiaudus. Po šiaudais buvo paslėpta nedidelė krūvelė gabalinio cukraus ir keletas ryšelių skirtingų spalvų kaspinių.

Po trijų dienų Molė dingo. Kelias savaites apie ją nieko nebuvo girdėti, o paskui balandžiai pranešė ją matę kitoje Vilingdono pusėje. Ji stovėjusi šalia smuklės šaunios dviratės kariataitės, dažytos raudonai ir juodai, ienose. Storas raudonveidis vyriškis languotais bridžais bei getrais, iš pažiūros smuklininkas, glostęs jai nosį ir šėres cukrumi. Jos gūnia buvusi naujai kirpta, o aplink karčius ant kaktos įrištas ryškiai raudonas kaspinas. Ji atrodžiusi patenkinta savimi — taip sakė balandžiai. Daugiau nė vienas gyvulys niekad nebeužsiminė apie Molę.

Sausį stojo baisiai šalti orai. Žemė buvo kieta lyg geležis, ir laukuose nieko negalėjai daryti. Dauguma susirinkimų vyko didžiojoje daržinėje, o kiaulės ėmėsi planuoti būsimą sezono darbus. Niekas neprieštaravo, kad kiaulės, kaip akivaizdžiai protingesnės už kitus gyvulius, spręstų visus ūkio politikos klausimus, nors jų sprendimus turėdavo ratifikuoti balsų dauguma. Visa tai būtų puikiai veikę, jei ne ginčai tarp Sniegiaus ir Napoleono. Šiedu nesutardavo visada, kai tik buvo įmanoma nesutarti. Jei vienas pasiūlydavo didesnį plotą užsėti miežiais, kitas būtinai reikalavdavo didesnio ploto avižų, o jei kuris pasakydavo, kad vienas ar kitas laukas kaip tik kopūstams, kitas pareiškėdavo, kad jis niekam daugiau netinka, tik šakniavaisiams. Abu turėjo savų šalininkų, ir buvo kilę keletas nuožmių debatų. Per sueigas Sniegius dažnai laimėdavo daugumos balsus dėl savo puikių kalbų, tačiau Napoleonas suagituodavo daugiau šalininkų tarp sueigų. Jam ypač sekėsi su avimis. Galiausiai avys įprato užbliauti „Keturių kojos gerai, dvi kojos blogai“, kai reikia ir kai nereikia, ir dažnai taip pertraukdavo sueigas. Buvo pastebėta, kad jos itin linkusios pratrūkti „Keturių kojos gerai, dvi kojos blogai“ lemiama Sniegiaus kalbos momentais. Sniegius buvo įdėmiai išstudijavęs kelis senus „Ūkininko patarėjo“ numerius, kuriuos rado troboje, ir priplanavęs daugybę visokių

naujovių bei patobulinimų. Jis moksliskai kalbėdavo apie laukų drenažą, silosą ir tomamilčius ir buvo sugalvojęs sudėtingą schemą, kaip visi gyvuliai galėtų nusilengvinti tiesiai į laukus, kasdien vis į kitą vietą, kad paskui nereiktų mėžti su vežimais. Napoleonas pats nesugalvodavo jokių schemų, tačiau ramiai tardavo, kad Sniegiui nieko neišeis, ir apskritai atrodė tik laukiantis sau palankios progos. Tačiau iš visų jų nesutarimų nebuvo aštresnio, kaip dėl vėjo malūno.

Ilgoje ganykloje, netoli nuo ūkio pastatų, stūksojo nedidelė kalvelė — aukščiausia vieta visame ūkyje. Ištyrinėjęs žemę, Sniegius pareiškė, kad nėra geresnės vietos malūnui, kuris galėtų varyti dinamą ir tiekti ūkiui elektros energiją. Taip būtų apšviesti ir žiemą šildomi tvartai, taip pat būtų galima naudoti diskinį pjūklą, šiaudapjaustę, runkelių pjaustyklę ir elektrinį melžimo aparatą. Anksčiau gyvuliai nieko nebuvo apie tai girdėję (nes ūkis buvęs senamadiškas ir turėjęs tik primityviausią įrangą) ir klausėsi apstulbę, kai Sniegius piešė žodžiais fantastiškiausias mašinas, atliksiančias už juos visus darbus, o jie sau smagiai besiganysią arba lavinsiąsi skaitydami bei kalbėdamiesi.

Per kelias savaites Sniegius galutinai parengė vėjo malūno planą. Mechaninių detalių jis sėmėsi daugiausia iš trijų knygų, priklausiusių ponui Džonsui: „Tūkstantis naudingų patarimų namų ūkiui“, „Mūryk pats“ ir „Elektra pradedantiesiems“. Sniegius studiją įsirengė pašiūrėje, kurioje kažkada stovėjo inkubatoriai ir buvo lygios medinės grindys, tinkamos braižyti. Jis ten užsidarydavo kartais valandų valandoms. Atsivertęs ir akmeniu prispaudęs knygą, nusitvėręs tarp nagų kreidos gabalą, jis greitai lakstydavo šen ir ten, brėždamas linijas vieną po kitos ir žvygčiodamas iš susijaudinimo. Pamažu planai peraugo į sudėtingą rankenėlių ir krumpliaračių gausybę, kuri padengė didžiąją dalį grindų ir kitiems gyvuliams atrodė visiškai nesuvokiama, tačiau labai įspūdinga. Visi jie bent kartą per dieną užeidavo pasižiūrėti Sniegiaus piešinių. Ateidavo net vištos ir antys ir labai stengdavosi neužlipti ant kreidos ženklų. Nuošaliai laikėsi tik Napoleonas. Jis nuo pat pradžių pasisakė prieš malūną. Tačiau vieną dieną netikėtai atkako patyrinti planų. Jis lėtai apėjo pašiūrę, įdėmiai apžiūrėjo kiekvieną planų detalę, kartą ar du jas apuostydamas, tada truputį pastovėjo, mėšliai stebėdamas jas akies krašteliu; paskui staiga pakėlė koją, nusišlapino ant planų ir, netaręs nė žodžio, išėjo.

Visas ūkis buvo griežtai pasiskirstęs vėjo malūno klausimu. Sniegius neneigė, kad jį pastatyti bus nelengva. Reikės priskaldyti akmenų ir sumūryti sienas, tada teks padirbti sparnus, o paskui prireiks dinamos ir laidų. (Iš kur jų įsigyti, Sniegius nepasakė.) Tačiau jis tvirtino, kad viską įmanoma padaryti per metus. O tada, pareiškė jis, bus sutaupyta tiek daug darbo jėgos, kad gyvuliams tereikės dirbti tris dienas per savaitę. Kita vertus, Napoleonas ginčijosi, kad didžiausias poreikis dabar — didinti pašaro gamybą, ir jeigu jie eikvos laiką malūnui, tai visi mirs iš bado. Gyvuliai susiskirstė į dvi frakcijas, besilaikančias tokių devizų: „Balsuok už Sniegių ir trijų dienų savaitę“ ir „Balsuok už Napoleoną ir pilnus aruodus“ Vienintelis Benjaminas neprisidėjo nė prie vienos frakcijos. Jis netikėjo, nei kad atsiras gausiau pašaro, nei kad malūnas taupys darbo jėgą. Ar bus, ar nebus vėjo malūno, sakė jis, gyvenimas vis tiek tekės sena vaga — bus blogas.

Be ginčų dėl malūno, dar reikėjo spręsti ūkio gynybos klausimą. Buvo visiškai aišku, kad nors Tvarto mūšyje žmonės ir pralaimėjo, jie gali bandyti, ir jau rimčiau, sugrąžinti ūkį ir senąją valdžią ponui Džonsui. Jie tuo labiau turėjo pagrindą stengtis, kadangi žinios apie pralaimėjimą plačiai pasklido po šalį ir gyvuliai kaimyniniuose ūkiuose pasidarė sunkiau valdomi nei kada anksčiau. Kaip paprastai, Sniegius ir Napoleonas nesutarė. Napoleono nuomone, gyvuliams

reikėtų įsigyti šaunamųjų ginklų ir išmokti jais naudotis, o Sniegius ragino siųsti vis daugiau balandžių ir sukelti gyvulių maištus kituose ūkiuose. Vienas ginčijosi, kad jeigu jie nesugebės apsiginti, tai bus pasmerkti pralaimėti, kitas įrodinėjo, jog įvykus sukilimams visuose ūkiuose nebereiks ir gintis. Gyvuliai pirmiausiai iš klausė Napoleoną, paskui — Sniegių, ir niekaip neapsisprendė, kuris teisus: tiesą sakant, jie visuomet pritardavo tuo momentu kalbančiam.

Pagaliau atėjo diena, kai buvo užbaigti Sniegiaus planai. Per artimiausią sekmadienio sueigą buvo ruošiamasi balsuoti — ar pradėti, ar nepradėti statyti malūną. Kai gyvuliai susirinko didžiojoje daržinėje, pakilo Sniegius ir, nors retkarčiais nutraukiamas avių bliovimo, išdėstė priežastis, kodėl siekiąs statyti malūną. Tada atsakyti pakilo Napoleonas. Jis labai ramiai pareiškė, kad malūnas — nesąmonė ir kad jis niekam nepatariąs balsuoti už jį, ir skubiai vėl atsisėdo. Jis tekalbėjo kokias trisdešimt sekundžių ir atrodė beveik visai nesidomįs, kokį padarė poveikį. Tada Sniegius pašoko ant kojų ir, perrėkdamas vėl ėmusias bliauti avis, išrėžė aistringą prakalbą, gindamas malūną. Iki šiol gyvuliai pagal simpatijas buvo pasiskirstę beveik po lygiai, tačiau akimirksniu juos sužavėjo Sniegiaus iškalba. Jis aistringai pavaizdavo Gyvulių ūkį, kaip viskas atrodytų gyvuliams nusimetus nuo sprando juodą darbą. Jo vaizduotė įsibėgėjo žymiai toliau nei šiaudapjaustė ar runkelių pjaustyklė. Elektra, kalbėjo jis, galės varyti kuliamašias, plūgus, akėčias, volus, pjaunamašias ir pėdarišes, be to, kiekvienam tvartui teks elektros šviesą, karštą ir šaltą vandenį ir elektrinį šildymą. Kai baigė, neliko abejonių, už ką visi balsuos. Tačiau tuo momentu atsistojo Napoleonas ir, keistai paskersakiavęs į Sniegių, taip sužviegė, kaip niekas prieš tai nebuvo girdėjęs.

Tuomet už durų pasigirdo bausis skalijimas ir daržinėn išoko devyni milžiniški šunys su žalvariu kaustytais antkakliais. Jie pasileido tiesiai prie Sniegiaus, kuris tik pašoko iš vietos ir vos ne vos išvengė kaukšinių nasrų. Po akimirkos jis jau buvo už durų, o jie lėkė jam iš paskos. Pernelyg nustebę ir išsigandę, kad pajęgtų kalbėti, visi gyvuliai išsigrūdo pro duris stebėti gaudynių. Sniegius skuodė ilgąja ganykla vieškelio link. Jis kuitė kiek įkabindamas, kaip tik sugeba kiaulė, bet šunys lipo ant kulnų. Staiga jis paslydo, ir neliko abejonių, kad jį pavys. Tada vėl pašoko, dumdamas dar greičiau, o šunys vėl ėmė artėti. Vienas jų bandė įsikirsti Sniegiui į uodegėlę, tik tas laiku vikstelėjo ir liko laisvas. Paskui dar smarkiau pasispyrė ir, atsiplėšęs nuo žemės per kelis colius, prasmuko pro plyšį tvoroje, ir daugiau jo niekas nebematė.

Tylūs ir persigandę gyvuliai parslinko į daržinę. Po akimirkos šuoliais parliuoksėjo šunys. Iš pradžių niekas nė neįsivaizdavo, iš kur radosi šie padarai, tačiau paslaptis netrukus paaiškėjo: tai buvę šunyčiai, kuriuos Napoleonas atskyrė nuo motinų ir užsiaugino asmeniškai. Nors dar ne visai suaugę, šunys buvo milžiniški ir atrodė nuožmūs lyg vilkai. Jie laikėsi greta Napoleono. Buvo pastebėta, kad jie taip pat vizgina uodegas jam, kaip kad kiti šunys anksčiau vizgindavo ponui Džonsui.

Dabar Napoleonas, lydymas šunų, užkopė ant grindų pakylos, kur kadaise stovėjo ir savo kalbą sakė Majoras. Jis paskelbė, kad nuo šiol rytinių sekmadienio sueigų nebebus. Jos nebūtinės, sakė jis, ir tik veltui gaišinančios laiką. Ateityje visus klausimus dėl darbo ūkyje spręsiąs specialusis kiaulių komitetas, vadovaujamas jo paties. Jie rinksis atskirai, o paskui perduosią kitiems savo sprendimus. Sekmadienio rytais gyvuliai vis dar rinksiasi pagerbti vėliavos, sugiedoti „Anglijos žvėrių“ ir gauti nurodymų būsimai savaitei, tačiau debatų daugiau nebebūsią.

Nepaisant šoko, kurį buvo sukėlęs Sniegiaus išvaymas, po šio pareiškimo gyvuliai

sunerimo. Ne vienas jų būtų protestavę, jei tik būtų sugalvoję tinkamų argumentų. Neaiškus susirūpinimas apėmė net Boksininką. Jis suskliautė ausis, keletą kartų papurtė karčius ir iš visų jėgų pasistengė sutelkti mintis, tačiau taip nieko ir nesugalvojo, ką pasakyti. Vis dėlto keletas iš pačių kiaulių mokėjo aiškiau reikšti mintis. Keturi jauni meitėliai iš pirmosios eilės nepritardami ėmė šaižiai žviogti ir visi keturi vienu metu pašoko ant kojų ir bandė kalbėti. Tačiau staiga šunys, tupintys aplink Napoleoną, ėmė grėsmingai urgzti, ir kiaulės nutilusios susėdo. Tada suskato griausmingai bliauti avys: „Ketrios kojos gerai, dvi kojos blogai!“ — ir taip kone ketvirtį valandos; taip neliko jokios vilties tęsti aptarimus.

Po viso to apeiti ūkį buvo pasiūstas Žvieglis, kuris turėjo paaiškinti kitiems naują tvarką.

— Draugai, — sakė jis. — Tikiuosi, kiekvienas gyvulys čia yra dėkingas už pasiaukojimą, su kuriuo draugas Napoleonas ėmėsi šio papildomo darbo. Nemanyskite, draugai, kad vadovauti — malonumas! Priešingai — tai rimta ir sunki atsakomybė. Niekas kitas netiki taip tvirtai, kaip draugas Napoleonas, kad visi gyvuliai lygūs. Jis būtų tik laimingas, galėdamas leisti jums patiems priiminėti sprendimus. Tačiau kartais jūs, draugai, galite nuspręsti neteisingai, ir kas tada mums visiems nutiks? Tarkim, jūs būtumėte nusprendę pritarti visoms Sniegiaus fantazijoms apie vėjo malūną, Sniegiaus, kuris, kaip dabar žinome, buvo neką geresnis už kriminalinį nusikaltėlį.

— Jis narsiai kovėsi Tvaro mūšyje, — pasakė kažkas.

— Kad narsiai, tai dar nieko nereiškia, — atsakė Žvieglis. — Svarbiau — ištikimybė ir paklusnumas. O jeigu kalbėsime apie Tvaro mūšį, tai aš tikiu, jog ateis laikas, kai suprasime, kad Sniegiaus vaidmuo jame buvo aiškiai pervertintas. Drausmės, draugai, geležinės drausmės! Šiandien šis reikalavimas yra pats rimčiausias. Vienas klaidingas žingsnis, ir mūsų priešai vėl mus pavergs. Iš tikrųjų, draugai, ar norite, kad grįžtų Džonsas?

Ir vėl į šį argumentą nebuvo ko atsakyti. Žinoma, gyvuliai nenorėjo, kad grįžtų Džonsas; jei sekmadienių debatai gali jį sugrąžinti, tai būtina tų debatų atsisakyti. Boksininkas, turėjęs laiko viską apmąstyti, balsu išsakė bendrą nuomonę, kuri skambėjo taip: „Jei taip sako draugas Napoleonas, vadinasi, tai tiesa“. Ir nuo to karto jis prie savo asmeninio devizo „Padirbėsiu dar smarkiau“ pridėjo taisyklę „Napoleonas visada teisus“.

Tuo metu pasikeitė orai ir prasidėjo pavasario orė. Pašiūrė, kurioje Sniegius braižė malūno planus, buvo užkalta, ir visi manė, kad tie planai nuo grindų nutrinti. Kiekvieną sekmadienio rytą, dešimtą valandą, gyvuliai susirinkdavo didžiojoje daržinėje išklaudyti nurodymų ateinančiai savaitei. Sode buvo iškasta senojo Majoro kaukolė, dabar jau be mėsos, ir pamauta ant kuolo vėliavos papėdėje, šalia šautuvo. Buvo reikalaujama, kad pakėlus vėliavą, eidami daržinėn, gyvuliai pagarbiai vorele pražingsniuotų pro kaukolę. Nuo šiol jie nebetupėdavo draugėje kaip anksčiau. Napoleonas su Žviegliu ir kitu paršu, vardu Mažius, pasižyminčiu išskirtiniu sugebėjimu kurti dainas ir eilėraščius, sėdėjo pakylos priešakyje, juos puslankiu supo devyni jaunieji šunys, o kitos kiaulės susėsdavo už jų. Likusieji gyvuliai sutūpdavo atsigręžę į juos pagrindinėje daržinės dalyje. Nurodymus savaitei Napoleonas perskaitydavo šiurkščiu kareivišku tonu, ir, sykį sugiedoję „Anglijos žvėris“, gyvuliai išsiskirstydavo.

Trečiąjį sekmadienį po Sniegiaus ištrėmimo gyvulius kiek nustebino Napoleono pareiškimas, kad vėjo malūnas vis dėlto bus statomas. Jis nieko nepaaiškino, kodėl pakeitęs

nuomonę, tik paprasčiausiai įspėjo gyvulius, jog ši papildoma užduotis pareikalaus itin sunkaus triūso: gali net prireikti sumažinti maisto davinius. Tačiau visi planai jau esą parengti iki smulkiausios detalės. Pastarąsias tris savaites prie jų dirbęs specialusis kiaulių komitetas. Manoma, kad malūno statyba su įvairiais kitais patobulinimais truksianti dvejus metus.

Tą vakarą Žvieglys kitiems gyvuliams asmeniškai paaiškino, jog iš tikrųjų Napoleonas niekada ir neprieštaravęs malūno statybai. Priešingai, būtent jis ir norėjęs statyti jau nuo pat pradžių, o planas, kurį Sniegius nubraižė ant inkubatoriaus pašiūrės grindų, iš tiesų buvęs pavogtas iš Napoleono dokumentų. Tiesą sakant, malūnas esąs paties Napoleono kūrinys. Tai kodėl, paklausė kažkas, jis taip griežtai pasisakęs prieš tai? Žvieglys nutaisė labai suktą miną. Tai, paaiškino jis, buvusi draugo Napoleono gudrybė. Jis stengėsi atrodyti besipriešinąs malūno statybai vien norėdamas atsikratyti Sniegiumi, kuris buvęs pavojingo būdo ir daręs blogą įtaką. Dabar, kai Sniegius pašalintas, galima vykdyti planą jam nebesikišant. Tai, sakė Žvieglys, vadinama taktika. Jis pakartojo savo žodžius kelis kartus: „Taktika, draugai, taktika!“ — straksėdamas ratu, viksėdamas uodegėle ir linksmi juokdamasis. Gyvuliai aiškiai nesuprato žodžio prasmės, tačiau Zvieglys kalbėjo taip įtikinamai, o trejetas su juo buvusių šunų urzgė taip grėsmingai, kad jie priėmė paaiškinimus daugiau nieko neklausinėdami.

VI skyrius

VISUS TUOS METUS gyvuliai dirbo kaip vergai. Tačiau buvo laimingi, galėdami dirbti: jie negailėjo pastangų ir aukų, gerai žinojo, jog visa, ką daro, eina jų pačių ir jų palikuonių naudai, o ne saujelei tinginių ir vagišių žmonių.

Pavasariį ir vasarą jie plušėjo šešiasdešimt valandų per savaitę, o rugpjūtį Napoleonas paskelbė, kad bus dirbama ir sekmadienio popietėmis. Šis darbas būsiąs griežtai savanoriškas, tačiau kiekvienas gyvulys, nedalyvausiantis jame, neteks pusės pašaro davinio. Tačiau net ir šitaip patvarkius, kai kurias užduotis teko atidėti. Derlius buvo kiek mažesnis nei pernai, o dviejų laukų, kuriuos turėjo užsodinti šakniavaisiais vasaros pradžioje, taip ir neužsodino, nes nespėjo laiku suarti. Nesunku buvo nuspėti, kad besiartinanti žiema nebus lengva.

Dėl malūno kilo nelauktų sunkumų. Ūkyje buvo geras klinčių karjeras, o viename iš ūkinių pastatų rasta daug smėlio ir cemento, taigi statybinės medžiagos netrūko. Tačiau problema, kurios iš pradžių gyvuliai nemokėjo spręsti, buvo ta, kaip suskaldyti akmenis į tinkamo dydžio gabalus. Atrodė, niekaip kitaip to nepadarysi, tik su kirtikliais ir dalbomis, kurių joks gyvulys nesugebėjo panaudoti, nes gyvuliai juk nemoka stovėti ant užpakalinių kojų. Tik po kelių savaičių bergždžių pastangų kažkam pagaliau kilo išganinga mintis — pasinaudoti žemės traukos jėga. Visas karjero dugnas buvo pilnas milžiniškų riedulių, aiškiai per didelių naudoti neskaldžius. Gyvuliai aprišdavo juos virvėmis ir tada visi kartu — karvės, arkliai, avys — visi, kas tik nulaikydavo virvę (kritiškais momentais pagelbėdavo net kiaulės), traukdavo juos neapsakomai lėtai karjero šlaitu į viršų ir iš ten paskui nuversdavo žemyn, kad tie subyrėtų į skeveldras. Sudaužius akmenis, juos sunėsti jau būdavo palyginti lengva užduotis. Arkliai išveždavo juos pilnais vežimais, avys tempdavo atskirus gabalus, net Murielė ir Benjaminas įsikinkydavo į seną guvernantės vežimaitį ir taip atlikdavo savo pareigą. Vasaros pabaigoje jau buvo surinkta pakankamai akmenų, ir tuomet, prižiūrint kiaulėms, prasidėjo statyba.

Tačiau tai buvo lėtas, daug pastangų reikalaujantis procesas. Dažnai tekdavo visą dieną stengtis iš paskutiniųjų, kad į karjero viršų būtų užtrauktas vienas vienintelis riedulys, o kartais, pastūmus nuo kriaušio, jis nė neskildavo. Be Boksininko iš viso nieko nebūtų nuveikta — jo vieno pajėgumas, rodos, prilygo visų kitų gyvulių jėgoms drauge sudėjus. Akmeniui ėmus slinkti atgal, kai visi gyvuliai pradėdavo beviltiškai rėkti traukiami žemyn šlaitu, Boksininkas įsireždavo ir sustabdydavo riedulį. Kiekvienas gėrėdavosi matydamas, kaip jis plušėdamas colis po colio kyla šlaitu aukštyn, ima tankiai kvėpuoti, kanopomis kabinasi į žemę, o platūs šonai pasidengia prakaitu. Dobilė kartais perspėdavo jį, kad nepersitemptų, tačiau Boksininkas jos niekad neklausydavo. Jis manė, kad visas problemas gali išspręsti du jo devizai: „Padirbėsiu dar smarkiau“ ir „Napoleonas visada teisus“. Su gaidžiu jis buvo susitaręs, kad tas jį pakeltų rytais ne pusvalandžiu, o trim ketvirčiais valandos anksčiau. O tomis laisvomis akimirkomis, kurių pastaruoju metu pasitaikydavo vis rečiau, jis vienas eidavo į karjerą, pririnkdavo pilną vežimą skaldytų akmenų ir niekieno nepadedamas nutempdavo į malūno vietą.

Tą vasarą gyvuliams beveik nieko nestigo, tik reikėjo sunkiai dirbti. Jei ir neturėjo daugiau pašaro nei Džonso laikais, tai tikrai ir ne mažiau. Privalumas, kad reikia tik patiems išsimaitinti, o ne šerti dar penkis pernelyg brangiai kainuojančius žmones, buvo toks didelis, jog tik didžiulės nesėkmės būtų galėjusios jį atsverti. Ir daugeliu atvejų gyvuliai tvarkėsi ūkyje

gerokai veiksmingiau ir tai nereikalavo tiek daug triūso. Pavyzdžiui, jie ravėdavo taip kruopščiai, kaip žmonės niekad nebūtų sugebėję. Ir kadangi joks gyvulys nesigviešė neleistino, neberekėjo atitverti ganyklų nuo ariamų laukų, taigi atpuolė tiek vargo dėl tvorų ir vartų. Nepaisant to, vasarai einant į pabaigą, ėmė reikštis visokių nenumatytų trūkumų. Ėmė stigti alyvos lempoms, vinių, virvių, kaulamilčių ir geležies arklių pasagoms, o nieko to nebuvo įmanoma pasigaminti ūkyje. Vėliau dar pristigs sėklos ir mineralinių trąšų, galiausiai ir mechanizmų malūnui. Niekas neįstengė įsivaizduoti, iš kur visa tai gauti.

Vieną sekmadienio rytą gyvuliams susirinkus išklaudyti nurodymų, Napoleonas paskelbė apsisprendęs imtis naujos politikos. Nuo šiol Gyvulių ūkis ims prekybą su kaimyniniais ūkiais: aišku, ne komerciniais sumetimais, bet paprasčiausiai siekdamas įsigyti tam tikrų būtinai reikalingų medžiagų. Malūno reikmėms būsimi skiriama pirmenybė prieš visus kitus poreikius, sakė jis. Dėl to jis besirengiąs parduoti kaugę šieno ir dalį šių metų kviečių derliaus, o vėliau, jei dar stigs pinigų, teksią juos užsidirbti pardavinėjant kiaušinius, visada turinčius paklausą Vilingdono turguje. Vištos, kalbėjo Napoleonas, turinčios džiaugtis tokia galimybe prisidėti savo auka prie malūno statybos.

Ir vėl gyvuliai kiek sutriko. Niekuomet neturėti jokių reikalų su žmonėmis, niekuomet neužsiimti prekyba, niekad nesinaudoti pinigais — argi ne tokie buvo vieni pirmųjų sprendimų, priimtų per tą pirmąją pergalingą sueigą tik išvijus Džonsą? Visi gyvuliai prisiminė, kad tokie sprendimai buvę priimti — arba bent jau manė prisimeną. Keturios jaunos kiaulės, kažkada protestavusios prieš Napoleono paskelbtą sueigų atšaukimą, nedrąsiai bandė kelti balsą, tačiau tuoj buvo nutildytos baisingo šunų urzgimo. Tada, kaip paprastai, avys ėmė bliauti: „Keturios kojos gerai, dvi kojos blogai!“ ir akimirkos keblumas buvo išsklaidytas. Galiausiai Napoleonas iškėlė priekinę koją reikalaujamas tylos ir paskelbė, jog jis jau viską sutvarkęs. Jokiam gyvuliui nereikšią bendrauti su žmogumi, nes tai ir būtų pats nemaloniausias dalykas. Jis ketina visą naštą užsiversti sau ant pečių. Toks ponas Vimperis — Vilingdone gyvenęs advokatėlis — sutikęs būti tarpininku tarp Gyvulių ūkio ir išorinio pasaulio ir kiekvieną pirmadienio rytą apsilankysiąs ūkyje, kad gautų nurodymų. Napoleonas užbaigė kalbą savo įprastu šūkiu „Tegyvuoja Gyvulių ūkis!“ ir, sugiedoję „Anglijos žvėris“, gyvuliai buvo paleisti.

Vėliau Žvieglis apėjo ūkį ir nuramino gyvulius. Jis juos užtikrino, kad sprendimo neužsiimti prekyba ir nesinaudoti pinigais niekas ir nepažeidė ar net kaip tik pasiūlė. Dėl pažeidimo — tai grynas prasimanymas, kurio šaknis galbūt galima atsekti Sniegiaus skleistose melagystėse. Keletas gyvulių vis dar truputį abejojo, tačiau Žvieglis gudriai jų paklausė: „Ar jūs įsitikinę, draugai, kad nebūsime to susapnavę? Ar yra kur tokio sprendimo dokumentas? Ar tai kur nors užrašyta?“ Ir kadangi iš tikrųjų nieko panašaus niekur nebuvo užrašyta, gyvuliai liko patenkinti, jog bus tik apsirikę.

Kiekvieną pirmadienį, kaip ir buvo sutarta, ūkyje apsilankydavo ponas Vimperis. Tai buvo klastingos išvaizdos smulkus vyrukas su žandenomis, labai nežymus advokatėlis, tačiau pakankamai įžvalgus, kad anksčiau nei kiti suvoktų, jog Gyvulių ūkiui prireiks tarpininko ir pinigėliai už tai bus ne pro šalį. Gyvuliai kone su baime stebėdavo, kaip jis ateina ir išeina, ir kaip įmanydami jo vengė. Nepaisant to, matyti Napoleoną ant visų keturių, duodantį nurodymus Vimperiui, stovinčiam ant dviejų kojų, jiems kėlė pasididžiavimą ir tam tikra prasme leido lengviau taikstyti su naująja tvarka. Dabar jų santykiai su žmonių rase nebuvo tokie patys kaip kad anksčiau. Žmonės nė kiek ne mažiau nekentė Gyvulių ūkio dabar, kai jis

klestėjo; iš tikrųjų nekenė taip smarkiai kaip niekad. Kiekvienam žmogui tiesiog tikėjimo dalykas buvo laukti, kad ūkis anksčiau ar vėliau žlugs ir — visų svarbiausia — žlugs malūno sumanymas. Jie rinkdavosi smuklėse ir, remdamiesi diagramomis, įrodinėjo vieni kitiems, kad malūnui lemta sugriūti, o jei jis ir stovės, tai vis tiek neveiks. Tačiau vis dėlto, nors patys to nenorėjo, jiems tam tikra prasme kėlė pagarbą, kaip veiksmingai gyvuliai tvarko savo reikalus. Vienas iš to požymių — kad jie ėmė vadinti Gyvulių ūkį būtent taip ir liovėsi laikytis senojo pavadinimo. Be to, jie liovėsi rėmę Džonsą, praradusį viltį susigrąžinti ūkį ir persikėlusį gyventi į kitą grafystės pakraštį. Išskyrus Vimperį, kol kas Gyvulių ūkis neturėjo ryšio su aplinkiniu pasauliu, tačiau nuolat sklاندė gandai, esą Napoleonas besiruošiąs sudaryti tam tikrą verslo sutartį arba su ponu Pilkingtonu iš Foksvudo, arba su ponu Frederiku iš Pinčfildo — tačiau, kaip buvo pastebėta, jokių būdu ne su abiem vienu metu.

Maždaug tuo laiku kiaulės staiga persikėlė gyventi į trobą ir ten įsikūrė. Vėl gyvuliai, rodos, prisiminė, kad pirmosiomis dienomis buvęs priimtas sprendimas, draudžiantis tą daryti, ir vėl Žvieglis sugebėjo juos įtikinti, jog tai netiesa. Jis sakė, kad kiaulėms, kaip ūkio smegenims, tiesiog būtina turėti ramią vietelę darbuotis. Be to, ir Vado orumui išlaikyti labiau tiko gyvenimas name, o ne paprasčiausiose kiaulidėse (pastaruoju metu jis buvo ėmęs tituluoti Napoleoną „Vadu“). Vis dėlto kai kuriuos gyvulius pritrenkė žinia, kad kiaulės ne tik ėda virtuvėje ir ilsisi svetainėje, bet dar ir miega lovoje. Boksininkas, kaip paprastai, nekreipė į tai dėmesio su savo „Napoleonas visuomet teisis!“, tačiau Dobilė, kuri lyg ir prisiminė tam tikrą taisyklę, draudžiančią lovas, nuėjo prie daržinės galo ir pabandė išsiaiškinti ten surašytus Septynis įsakymus. Supratusi, kad neperskaitys nieko daugiau, tik paskiras raides, ji pasikvietė Murielę.

— Murielė, — pasakė jinai. — Perskaityk man Ketvirtąjį įsakymą. Argi tenai nekalbama apie tai, kad nevalia miegoti lovoje?

Kiek paplušėjusi, Murielė sudėliojo raides:

— Ten parašyta: „Jokiam gyvuliui nevalia gulėti lovoje su patalais“, — galiausiai paskelbė ji.

Kad ir kaip keista, Dobilė niekaip neįstengė prisiminti, kad Ketvirtajame įsakyme būtų buvę kalbama apie patalus; tačiau jei jau taip parašyta ant sienos, vadinasi, tiesa. O Žvieglis, kaip tik tuo metu ėjęs pro šalį, lydymas dviejų ar trijų šunų, sugebėjo tinkamai išdėstyti visą šį reikalą:

— Taigi, draugės, esate girdėjusios, — kalbėjo jis, — kad mes, kiaulės, dabar miegame trobos lovoje? Ir kodėl gi ne? Juk jūs tikrai nemanote, kad kada būtų buvę nurodymų prieš lovas? Lova — tai paprasčiausiai vieta, kurioje miegama. Tinkamai pažiūrėjus, ir šiaudų krūva tvarte yra lova. Nurodymai buvo prieš patalus, kurie yra žmogaus išradimas. Mes nuėmėme patalus nuo trobos lovų ir miegame užsiklojusios gūniomis. Be to, tai labai patogios lovos! Tačiau ne labiau patogios, negu mums reikia, galiu pasakyti jums, draugės, įvertinus visą protinį darbą, kurį turime nuveikti šiomis dienomis. Juk neatimsite mums ramaus poilsio, ar ne, draugės? Juk nenorėtumėte, kad mes būtume pervargusios ir nepajėgtume atlikti kasdienių pareigų? Aišku, nė viena iš jūsų nenori, kad vėl grįžtų Džonsas?

Kumelė ir ožka tučtuojau patvirtino jo nuomonę, ir daugiau nieko nebuvo kalbama apie kiaulių miegojimą trobos lovoje. O kai po kelių dienų buvo paskelbta, kad nuo šiol kiaulės kelsis rytais valanda vėliau nei kiti gyvuliai, ir dėl to nekilo jokių skundų.

Atėjus rudenii, gyvuliai jautėsi pavargę, bet laimingi. Metai išpuolė sunkūs, pardavus dalį šieno ir grūdų, pašaro atsargos žiemai nebuvo itin gausios, tačiau viską atpirko malūnas. Jis buvo jau pusiau baigtas statyti. Nuėmus derlių, stojo ilga giedra, ir gyvuliai plušėjo smarkiau nei bet kada, būdami tikri, kad verta visą dieną šen ir ten tampyti akmens luitus, jei tai padės bent per pėdą pakelti sienas. Boksininkas išeidavo net naktimis ir dirbdavo valandą dvi pats sau vienas, šviečiant mėnuliui. Turėdami laisvą minutę, gyvuliai vis ėjo ratais aplink pusiau pastatytą malūną, gėrėdamiesi jo sienų stiprumu ir statumu ir žavėdamiesi, kad patys sugebėjo suręsti tokį įspūdingą pastatą. Tik senasis Benjaminas nerodė jokio entuziazmo dėl malūno, nors, kaip ir paprastai, nieko daugiau nepareiškė, tik tą mįslingą pastabą, kad asilai gyvena ilgai.

Su smarkiais pietvakarių vėjais atėjo lapkritis. Galiausiai vieną naktį kilo tokia nuožmi vėtra, kad ūkiniai pastatai svyravo ant pamatų, o nuo daržinės stogo nulėkė keletas čerpių. Vištos pabudo kudakuodamos iš siaubo, nes visos vienu metu susapnavo kažį kur toluoje šovus patranką. Iš ryto išėję iš tvartų gyvuliai pamatė, kad vėliavos stiebas nugriautas, o guoba, augusi palei sodą, išrauta it ridikas. Vos tik šitai išvydo, kiekvienam gyvuliui iš gerklės išsiveržė nevilties šūksnis. Jų akys pamatė baisų dalyką — malūnas sugriuvo.

Visi vienu metu puolė prfe jo. Napoleonas, paprastai tik žingsniuodavęs, dabar skuodė visų priešakyje. Taip, štai guli visų jų kovų vaisius, sulygintas iki pamatų, o akmenys, kuriuos jie taip sunkiai skaldė ir vežė, išbarstyti visur aplinkui. Iš pradžių neįstengdami nė žodžio pratarti, jie tik stovėjo ir gedulingai žvelgė į suverstų akmenų griuvėsius. Napoleonas tyloomis žingsniavo pirmyn atgal, retkarčiais pauostydamas žemę. Uodega jam pastiro ir trūkčiojo į šonus — tai rodė jo intensyvią protinę veiklą. Staiga Napoleonas sustojo lyg įbestas, tartum būtų apsisprendęs.

— Draugai, — ramiai tarė jisai, — ar žinote, kas dėl to kaltas? Ar žinote, koks priešas atėjo naktį ir nuvertė mūsų malūną? SNIEGIUS! — staiga griausmingai užriaumojo jisai. — Tai padarė Sniegus! Grynai piktybiškai, norėdamas sugriauti mūsų planus ir atkeršyti už gėdingą išvaymą, šis išdavikas atšliaužė čia prisidengęs nakties tamsa ir niekais pavertė mūsų kone visų metų triūsą. Draugai, čia ir dabar skelbiu Sniegiui mirties nuosprendį. „Antros klasės gyvulio didvyrio“ medalis ir pusė bušelio* obuolių tam, kas įvykdys šį teisingumą. Visas bušelis tam, kas sugaus jį gyvą!

Gyvuliai buvo be galo šokiruoti, sužinoję, kad dėl šito galėtų būti kaltas net Sniegus. Nuskambėjo pasipiktinimo šūksnis, ir kiekvienas suskato svarstyti, kaip čia pričiupus Sniegių, jei tas kada sumanytų grįžti. Beveik tuoj pat žolėje netoli nuo kalvelės aptikti kiaulės nagų pėdsakai. Jais buvo galima sekti tik kelis jardus, tačiau susidarė įspūdis, kad jie eina skylės tvoroje link. Napoleonas įdėmiai juos apuostė ir pareiškė, kad jie — Sniegiaus. Jis pareiškė savo nuomonę, kad Sniegus tikriausiai atėjęs nuo Foksvudo ūkio.

— Daugiau nedelskime, draugai! — sušuko Napoleonas, ištyrinėjęs pėdsakus. — Reikia dirbti. Nuo pat šio ryto pradėdame atstatyti malūną ir statysime visą žiemą — ar lis, ar snigs. Parodysime tam niekšingam išdavikui, jog ne taip lengva sugriauti mūsų darbą. Atminkite, draugai, mūsų planai negali pasikeisti — jie turi išvysti dienos šviesą. Pirmyn, draugai! Tegyvuoja malūnas! Tegyvuoja Gyvulių ūkis!

VII skyrius

ŽIEMA BUVO RŪSTI. Po vėjuotų orų užėjo šlapdriba ir sniegas, o paskui — smarkūs speigai, trukę iki pat vasario. Gyvuliai kaip įmanydami toliau atstatinėjo malūną, gerai suprasdami, kad išorinis pasaulis stebi juos ir pavydūs žmonės tik džiaugtųsi bei triumfuotų, jei malūnas nebūtų baigtas laiku.

Iš piktumo žmonės apsimetė netikį, jog tai Sniegius sugriovęs malūną — jie kalbėjo, esą tasai sugriuvo dėl per plonų sienų. Gyvuliai žinojo, jog tai netiesa. Vis dėlto šį kartą buvo nuspręsta statyti trijų pėdų storio sienas vietoj ankstesnių aštuoniolikos colių, o tai reiškė, kad reikės kur kas daugiau akmenų. Ilgą laiką karjeras skendėjo pusnyse ir nieko nebuvo galima padaryti. Šiek tiek pasistūmėta vėliau užėjus sausam speigui, tačiau darbas buvo kankinantis, o gyvuliai nebeturėjo tiek vilties kaip anksčiau. Jie nuolat šalo, o dažniausiai ir skrandžiai gurgė tušti. Nenusiminė tik Boksininkas ir Dobilė.

Žvieglis gražbyliavo apie tarnystės džiaugsmą ir triūso kilnumą, tačiau gyvulius labiau įkvėpdavo Boksininko jėga ir jo nepajudinamas šūkis: „Padirbėsiu dar smarkiau!“

Sausį visai išseko pašaro atsargos. Buvo smarkiai sumažinta grūdų porcija ir paskelbta, jog vietoj jos bus skiriama papildomai bulvių. Paskui pastebėta, kad didesnioji bulvių dalis kaupuose sušalusi, nes tie nebuvo gerai uždengti. Bulvės buvo suminkštėjusios ir pakeitusios spalvą, ir tik maža dalis jų tebuvo tinkama vartoti. Kartais ištisas dienas gyvuliai neturėjo nieko daugiau ēsti, tik šiaudų ir runkelių. Į akis ėmė žvelgti badas.

Buvo gyvybiškai svarbu nuslėpti šį faktą nuo išorinio pasaulio. Padrąsinti malūno griūties, žmonės ėmė regzti naujus melus apie Gyvulių ūkį. Vėl imta kalbėti, neva gyvuliai dvesia nuo nepritekliaus ir ligų, kad jie nepaliaujamai besipjauną tarpusavyje ir griebęsi kanibalizmo bei jauniklių žudymo. Napoleonas gerai suprato, kuo baigtųsi iškilę viešumon faktai apie pašaro stygių, ir nusprendė pasinaudodamas ponu Vimperiu paskleisti priešingų įspūdžių. Lig šiolei gyvuliai mažai arba visai nesimatydavo su Vimperiu per jo kassavaitinius apsilankymus, tačiau dabar keletas rinktinių gyvulių, daugiausia avių, buvo pamokytos atsainiai mestelėti jam girdint, esą porcijos didinamos. Be to, Napoleonas įsakė beveik tuščius aruodus kone iki kraštų pripilti smėlio, kuris paskui buvo padengtas grūdais ir pašaro likučiais. Atradus tinkamą dingstį, Vimperis buvo pervestas per svirną ir jam leista užmesti akį į aruodus. Jis buvo suklaidintas ir toliau skelbė išoriniam pasauliui, kad Gyvulių ūkiui pašaro nestinga.

Ir vis dėlto sausio pabaigoje paaiškėjo, kad reikės iš kažkur gauti grūdų. Šiomis dienomis Napoleonas retai tepasirodydavo viešai, nuolat būdavo troboje, o visas jos duris saugojo grėsmingos išvaizdos šunys. Jeigu jis ir pasirodydavo, tai labai ceremoningai, lydimas šešių šunų, glaudžiai jį supančių ir urzgiančių, jei tik kas nors priešdavo per arti. Dažnai jis nepasirodydavo netgi sekmadienio rytais, tik perduodavo įsakymus per kokią kitą kiaulę, paprastai per Žvieglį.

Vieną sekmadienio rytą Žvieglis paskelbė, jog ką tik vėl pradėjusios dėti vištos privalo atiduoti kiaušinius. Napoleonas, tarpininkaujant Vimperiu, pasirašęs sutartį dėl keturių šimtų kiaušinių per savaitę. Gautų pajamų užteksią papildyti grūdų ir pašaro atsargas, kad ūkis išsilaikytų iki vasaros, kai sąlygos pagerės.

Išgirdusios įsakymą, vištos sukėlė baisingą protestą. Jos jau anksčiau buvo įspėtos, kad

gali prireikti tokio pasiaukojimo, tačiau nemanė, kad taip tikrai nutiksia. Jos buvo ką tik paruošusios gūžtas pavasario perėjimui ir pasipiktino, kad paimti kiaušinius dabar — tai tikros žudynės. Pirmą kartą nuo Džonso nuvertimo kilo kažkas panašaus į maištą. Vadovaujamos trijų minorkų juodųjų jauniklių, vištos pabandė ryžtingai pasipriešinti Napoleono planams. Jos veikė taip: užlėkdavo dėti kiaušinių ant gegnių, ir šie krisdami ištikšdavo į grindis. Napoleonas sureagavo skubiai ir negailestingai. Jis įsakė nebeduoti vištoms lesalo ir paskelbė, jog kiekvienas gyvulys, davęs vištoms kad ir grūdą, bus nubaustas mirtimi. Šitų įsakymų vykdymu pasirūpino šunys. Penkias dienas vištos laikėsi, paskui kapituliavo ir grįžo į gūžtas. Iki tol devynios vištos nugaišo. Jų kūnus palaidojo sode ir paskelbė jas kritus nuo kokcidiozės. Vimperis apie šį reikalą nieko nesužinojo, o kiaušiniai buvo tiekiami laiku ir juos išveždavo kartą per savaitę apsilankantis ūkyje bakalėjininko furgonas.

Visą tą laiką apie Sniegių nieko nebuvo girdėti. Sklido gandai, jog jis slapstosi viename iš kaimyninių ūkių — arba Foksvude, arba Pinčfilde. Tuo metu Napoleono santykiai su kitais ūkininkais buvo kiek atšilę. Kieme kaip tik stūksojo rietuvė rąstų, sukrautų prieš dešimtį metų, iškirtus beržų atžalyną. Jie buvo gerai išsilaikę, ir Vimperis patarė Napoleonui juos parduoti: tiek ponas Pilkingtonas, tiek ponas Frederikas mielai juos pirktų. Napoleonas svarstė, kuriam čia geriau parduoti, ir vis niekaip neapsisprendė. Visi atkreipė dėmesį, kad, vos tik jam beapsisprendžiant susitarti su Frederiku, būdavo paskelbiama, neva Sniegius besislapstąs Foksvude, o kai jis palinkdavo į Pilkingtoną, buvo kalbama Sniegių esant Pinčfilde.

Staiga anksti pavasarį buvo pastebėtas nerimą keliantis dalykas. Sniegius slapčia naktimis besilankąs ūkyje! Gyvuliai taip sunerimo, kad naktį tvartuose nebegalėdavo užmigti. Kalbėta, kad jis atslenkąs kasnakt, prisidengęs tamsa, ir darąs visokias nedorybes: vagiąs grūdus, išvartąs pieno kubilus, daužąs kiaušinius, mindąs pasėlius, graužiąs vaismedžių žievę. Jei tik atsitikdavo kokia nelaimė, tapo įprasta priskirti ją Sniegiaus užmačioms. Jei išduždavo langas ar užsikimšdavo vamzdis, kas nors būtinai pasakydavo, jog tai Sniegius atėjęs naktį ir taip padaręs, o kai pametė svirno raktą, visas ūkis buvo įsitikinęs, kad Sniegius įmetęs jį į šulinį. Nors ir keista, jie vis tiek tuo tikėjo, nors raktą ir atrado užkritisį po pašaro maišu. Karvės vienbalsiai pareiškė, neva Sniegius atslenkąs pas jas į gardus ir miegančias išmelžiąs. Buvo kalbama, kad žiurkės, kėlusios rūpesčių tą žiemą, yra susimokiusios su Sniegiumi.

Napoleonas išleido įsakymą išsamiai ištirti Sniegiaus veiklą. Lydimas šunų, jis išsiruošė ir kruopščiai apėjo visus ūkio pastatus, o kiti gyvuliai sekė jį per pagarbų atstumą. Kas keli žingsniai Napoleonas sustodavo ir pauostydavo žemę, ieškodamas Sniegiaus pėdsakų, kuriuos sakėsi atpažįstąs iš kvapo. Jis apšniukštinėjo kiekvieną kampilį daržinėje, tvarte, vištidėse, darže ir beveik visur rado Sniegiaus pėdsakų. Prispausdavo šnipą prie žemės, keliskart giliai įtraukdavo oro ir pareiškėdavo baisiu balsu: „Sniegius! Jis čia buvo! Aiškiai jį užuodžiu!“ o išgirde „Sniegius“, visi šunys imdavo kraują stingdančiu balsu urgėti ir šiepti iltis.

Gyvuliai buvo mirtinai pergąsdinti. Jiems atrodė, kad Sniegius — kažkoks nematomas gaivalas, prasiskverbiantis oru ir grasinantis visokiais įmanomais pavojais. Vakare Žvieglis sušaukė juos visus į būrį ir sunerimusią išraiška pasakė turįs pranešti kai ką rimta.

— Draugai! — šaukė Žvieglis, nervingai liuoksėdamas, — išaiškintas siaubingas dalykas. Sniegius pasidavė Frederikui iš Pinčfildo, kuris netgi dabar rezga sąmokslą pulti ir atimti iš mūsų ūkį! Sniegius ves jį į puolimą. Bet tai dar ne viskas. Mes manėme, kad Sniegiaus maištas — vien iš tuštybės ir ambicijų. Bet mes klydome, draugai. Ar žinote tikrąją priežastį?

Sniegius jau nuo pat pradžių buvo sudaręs sąjungą su Džonsu! Jis visuomet buvo slaptasis Džonso agentas. Visa tai įrodo dokumentai, kuriuos jis paliko ir kuriuos mes tik dabar suradome. Mano supratimu, tai daug ką paaiškina, draugai. Argi mes nematėme, kaip jis stengėsi — laimė, nesėkmingai — kad mus nugalėtų ir sunaikintų per Tvaro mūšį?

Gyvuliai nustėjo. Tokia Sniegiaus niekšybė lenkė netgi malūno sugriovimą. Tačiau praėjo kelios minutės, kol jie visa tai galutinai suvokė. Jie visi prisiminė arba bent manė prisimeną, kaip Sniegius puolė pats pirmas per Tvaro mūšį, kaip jis kiekvienu lemiamu momentu telkė ir drąsino juos ir kaip nė akimirką nestabtelėjo, net kai jam nugarą sužeidė kulkos iš Džonso šautuvo. Iš pradžių šiuos veiksmus buvo sunkoka sugretinti su jo pasidavimu Džonsui. Suglumintas buvo net Boksininkas, kuris retai kada keldavo klausimus. Jis atsigulė, pasikišo po savijį priekines kanopas, užsimerkė ir didžiulėmis pastangomis šiaip taip suformulavo savo mintis:

— Aš netikiu tuo, — pasakė jis. — Sniegius narsiai kovėsi per Tvaro mūšį. Pats jį mačiau. Argi mes patys tuoj po to nepaskyrėm jam „Pirmos klasės gyvulio didvyrio“ apdovanojimo?

— Tai buvo mūsų klaida, drauge. Nes dabar jau žinome, — visa tai surašyta slaptuosiuose dokumentuose, kuriuos atradome, — kad iš tikrųjų jis stengėsi nuvilioti mus į pražūtį.

— Bet jis buvo sužeistas, — nenusileido Boksininkas. — Visi matėme, kaip jam bėgo kraujas.

— Taip buvo iš anksto susitarta! — suriko Žvieglis. — Džonso šūvis jam tik įdrėskė. Galėčiau parodyti, kas apie tai parašyta jo paties koja, jei tik mokėtumėt skaityti. Pagal sąmokslą Sniegius kritiniu momentu turėjo duoti ženklą sprukti ir palikti priešui kovos lauką. Ir jam jau beveik pavyko — net pasakyčiau, draugai, būtu pavykę, jei ne mūsų didvyriškasis Vadas, Draugas Napoleonas. Ar neatsimenate, kaip būtent tuo momentu, kai Džonsas su savo vyrais įsigavo į kiemą, Sniegius staiga apsigrėžė ir puolė bėgti, o daugelis gyvulių pasekė juo? Ir argi neprisimenate, kad būtent tą akimirką, kai kilo panika ir viskas jau atrodė prarasta, pirmyn išsoko Draugas Napoleonas šaukdamas „Mirtis žmonijai!“ ir suleido dantis Džonsui į koją? Juk tai tikrai atsimenate, draugai? — sušuko Žvieglis, striksėdamas iš vieno šono į kitą.

Kai Žvieglis taip vaizdingai nupiešė sceną, gyvuliams pasirodė, kad jie tikrai ją prisimena. Šiaip ar taip, jie prisiminė, jog lemtingu mūšio momentu Sniegius apsigrėžė sprukti. Tik Boksininkas buvo dar kiek suglumęs.

— Netikiu, kad Sniegius nuo pat pradžių buvo išdavikas, — galiausiai pasakė jis. — Ką jis darė po to, tai kas kita. Bet aš tikiu, kad Tvaro mūšyje jis buvo geras draugas.

— Mūsų Vadas, Draugas Napoleonas, — paskelbė Žvieglis, kalbėdamas labai lėtai ir tvirtai, — kategoriškai pareiškė — kategoriškai, drauge, — kad Sniegius buvo Džonso agentas nuo pat pradžių ir dar gerokai anksčiau, nei iš viso imta galvoti apie Sukilimą.

— A, tada kas kita! — tarė Boksininkas. — Jei taip sako Draugas Napoleonas, vadinasi, tai tiesa.

— Štai kur tikroji dvasia, drauge! — sukliko Žvieglis, tačiau visi pastebėjo, kaip savo mažomis tviskančiomis akutėmis jis metė į Boksininką labai grėsmingą žvilgsnį. Jis pasisuko eiti, tada stabtelėjo ir įspūdingai pridūrė: — Perspėju kiekvieną šio ūkio gyvulį, kad žiūrėtų plačiai

išplėtęs akis. Nes turime pagrindą manyti, jog ir šiuo metu tarp mūsų slepiasi keli slaptieji Sniegiaus agentai!

Po keturių dienų, vėlyvą popietę, Napoleonas įsakė visiems gyvuliams susirinkti kieme. Kai jie visi susibūrė draugėn, iš trobos išniro Napoleonas, pasidabinęs abiem savo medaliais (nes neseniai jis pats sau buvo paskyręs „Pirmos klasės gyvulį didvyrį“ ir „Antros klasės gyvulį didvyrį“) ir su savo devyniais milžiniškais šunimis, straksinčiais aplink ir suurzgiančiais taip, kad visiems gyvuliams per nugaras nueidavo šiurpuliai. Visi jie susigūžė savo vietose, lyg iš anksto nujausdami, kad nutiks kažkas baisaus.

Napoleonas rūstus stovėjo ir stebėjo auditoriją; paskui jis ausį rėžiamai sužviegė. Akimirksniu šunys puolė pirmyn, griebė už ausų keturias kiaules ir žviegiančias iš skausmo ir siaubo atitempė Napoleonui prie kojų. Kiaulėms iš ausų tekėjo kraujas, šunys, jo paragavę, kelias akimirkas, rodos, visai pametė galvas. Visų nuostabai, trys iš jų metėsi prie Boksininko. Tas pamatė juos atlekiančius, atkišo savo didžiąją kanopą, atrėmė prisiartinusį šunį ir parvertė jį ant žemės. Šuo sucypė pasigailėti, o kiti du spruko pabrukę uodegas. Boksininkas pasižiūrėjo į Napoleoną norėdamas išsiaiškinti, ar mirtinai sutrypti šunį, ar paleisti. Napoleono išraiška pasikeitė, jis griežtai įsakė Boksininkui paleisti šunį, ir tas pakėlė kanopą, o šuo, sudaužytas ir staugiantis, nušliaužė šalin.

Netrukus sujudimas nuslopo. Ketvertas kiaulių drebėdamos laukė, o kaltė buvo tiesiog rėžte įrėžta kiekvienos snukyje. Dabar Napoleonas paragino jas atgailauti už nusikaltimus. Tai buvo tos keturios kiauless, protestavusios Napoleonui panaikinus sekmadienio sueigas. Daugiau neraginkamos, jos pačios prisipažino slapta susisiekdavusios su Sniegiumi nuo pat jo ištrėmimo, bendradarbiavusios su juo griaunant malūną ir sudariusios su juo sutartį atiduoti Gyvulių ūkį ponui Frederikui. Dar jos pridūrė, kad Sniegius asmeniškai joms prisipažinęs, jog jau nuo seno esąs slaptas Džonso agentas. Vos kiauless baigė išpažintį, šunys kaipmat joms perkando gerkles, ir Napoleonas baisiu balsu paklausė, ar daugiau niekas iš gyvulių neturi ko prisipažinti.

Dabar į priekį išėjo trys vištos, kurios kažkada bandė sukurstyti vištų sukilimą dėl kiaušinių, ir pareiškė, kad Sniegius pasirodęs joms sapne ir raginęs nepaklusti Napoleono įsakymams. Tos irgi buvo papjautos. Tada į priekį išėjo žąsis ir prisipažino, jog pernai, nuimant derlių, nusišlapusi šešias varpas grūdų ir nakčia juos sulesusi. Paskui avis prisipažino nusišlapinusi girdomajame tvenkinyje — pasak jos, taip daryti jai liepęs Sniegius, o kitos dvi avys prisipažino nužudžiusios seną aviną, itin atsidavusį Napoleono pasekėją, vaikydamos jį ratu aplink laužą, kai tas smarkiai kosėjęs. Visos jos buvo nužudytos vietoje. Ir taip tęsėsi išpažinčių ir egzekucijų byla, kol Napoleonui prie kojų iškilo lavonų krūva, o ore tvyrojo tirštas kraujo tvaikas, nesklandęs čia nuo pat Džonso išvaymo.

Kai viskas buvo baigta, likę gyvuliai, išskyrus kiaules ir šunis, visi drauge lėtai nuslinko šalin. Jie buvo sukrėsti ir nelaimingi. Net nežinojo, kas baisyiau — gyvulių, susidėjusių su Sniegiumi, išdavystė, ar visų ką tik stebėtas kraupus atpildas. Senosiomis dienomis dažnai tekdavo regėti tokio pat baisyumo kruvinų scenų, bet dabar jiems visa tai atrodė žymiai blogiau, nes vyko tarp jų pačių. Nuo tada, kai Džonsas paliko ūkį, iki šios dienos joks gyvulys nenužudė kito gyvulio. Nebuvo užmušta nė jokia žiurkė. Jie nupėdino iki kalvelės, kur stovėjo pusiau užbaigtas malūnas, ir visi drauge sugulė krūvon, lyg norėdami sušilti — Dobilė, Murielė, Benjaminas, karvės, avys, visas pulkas žąsų ir vištų — visi, žinoma, išskyrus katę, kuri pradingo prieš pat Napoleonui įsakant gyvuliams susirinkti. Kurį laiką niekas nepratarė nė žodžio. Ant

kojų liko tik Boksininkas. Jis nenustygo, žingsniavo pirmyn atgal, mosuodamas ilga juoda uodega sau per šonus ir retsykais iš nuostabos tyliai sužvengdamas. Galiausiai jis tarė:

— Nesuprantu. Nebūčiau patikėjęs, kad tokie dalykai gali dėtis mūsų ūkyje. Tai turbūt dėl mūsų ydų. Vienintelė išeitis, kaip aš suprantu — padirbėti dar smarkiau. Nuo šiol rytais aš kelsiuos visa valanda anksčiau.

Ir jis nerangiai nurisnojo šalin, karjero link. Nusigavęs ten, pririnko du pilnus vežimus akmenų ir, prieš eidamas ilsėtis nakčiai, nuvilko juos prie malūno.

Gyvuliai tylomis spietėsi aplink Dobile. Nuo kalvelės, ant kurios gulėjo, matė aplinkui platų vaizdą. Į jų akiratį pakliuvo didžiama Gyvulių ūkis: ilgoji ganykla, nusidriekusi iki vieškelio, šienaujama pieva, giraitė, girdomasis tvenkinys, arimai, kur buvo tankiai sužėlę ir žaliavo kviečiai, raudoni ūkinių pastatų stogai su dūmijančiais kaminais. Buvo giedras pavasario vakaras. Žolė ir sprogstančios gyvatvorės užlietos įkypų saulės spindulių. Dar niekada ūkis, — ir jie su tam tikra nuostaba prisiminė, kad tai jų pačių ūkis, kiekvienas jo colis — jų pačių nuosavybė, — dar niekada šis ūkis gyvuliams neatrodė tokia geidžiama vieta. Dobilei, žvelgiant nuo kalvos, akys pritvinko ašarų. Jei ji būtų išsakiusi savo mintis, jos nuskambėtų apie tai, kad juk ne to jie siekė, kai prieš daugelį metų iškėlė sau tikslą nuversti žmonių rasę. Juk ne šitų teroro ir skerdynių scenų laukė, kai tą naktį senasis Majoras juos pirmąkart paragino sukilti. Ji pati ateitį būtų įsivaizdavusi kaip gyvulių visuomenę, išlaisvintą nuo bado ir rimbo, kur visi lygūs, kiekvienas dirba pagal savo galimybes, stiprieji gina silpnuosius, kaip kad ji priekine koja apgynė paklydusį pulkelį ančiukų tą naktį, kai kalbą sakė Majoras. Vietoj to — ir ji nežinanti kodėl — jiems atėję laikai, kai niekas nedrįsta sakyti, ką galvoja, kai visur bastosi nuožmūs urzgiantys šunys ir kai turi stebėti, kaip į gabalus sudraskomi tavo draugai, prisipažinę padarę siaubingų nusikaltimų. Jos galvoje nekilo nė mintis maištauti ar nepaklusti. Ji žinojo: kad ir kokie būtų reikalai, tai vis vien geriau, nei buvę Džonso dienomis, ir visų pirma reikia užkirsti kelią žmonių sugrįžimui. Kad ir kas nutiktų, ji liks ištikima, sunkiai dirbs, vykdys jai duotus nurodymus ir sutiks, kad vadovautų Napoleonas. Bet vis dėlto juk ne to ji ir visi kiti gyvuliai tikėjosi ir ne dėl to triūsė. Juk ne tam statė malūną ir laikėsi prieš Džonso kulkas. Tokios buvo jos mintys, nors jai trūko žodžių šioms išreikšti.

Galiausiai, jausdama, kad nors taip pakeis žodžius, kurių niekaip nepajėgė rasti, ji užtraukė „Anglijos žvėris“. Kiti aplink susispietę gyvuliai ėmė pritarti, ir jie sugiedojo giesmę tris kartus — labai darniai, tik lėtai ir gedulingai, kaip dar niekad nebuvo giedoję.

Vos baigė giedoti trečiąjį kartą, lydymas dviejų šunų pasirodė Žvieglis, ir iš jo išraiškos buvo matyti, kad turi pasakyti kai ką rimta. Jis pranešė, kad ypatingu Draugo Napoleono dekretu „Anglijos žvėrys“ panaikinami. Nuo šiol giesmę giedoti draudžiama.

Gyvuliai suglumo.

— Kodėl? — sušuko Murielė.

— Ji daugiau nebereikalinga, drauge, — kietai pasakė Žvieglis. — „Anglijos žvėrys“ buvo Sukilimo giesmė. Tačiau dabar Sukilimas baigtas. Susidorojimas su išdavikais šią popietę — galutinis jo aktas. Tiek išorinis, tiek vidinis priešas nugalėtas. „Anglijos žvėryse“ išreiškėme būsimos geresnės visuomenės ilgesį. Bet dabar tokia visuomenė jau sukurta. Ši giesmė aiškiai daugiau nebeturi jokio tikslo.

Nors ir pergąsdinti, kai kurie gyvuliai gal būtų protestavę, tačiau tuo metu avys subliuvo savo įprastinį „Keturių kojų gerai, dvi kojos blogai!“, tai truko kelias minutes ir

užbaigė visas diskusijas.

Taigi „Anglijos žvėrių“ daugiau nebesigirdėjo. Kaip pakaitalą poetas Mažius sukūrė kitą giesmę, kuri prasidėjo taip:

Gyvulių ūki, Gyvulių ūki,

Niekad per mane nuskriaustas nebūki!

Ir ji būdavo giedama kiekvieną sekmadienio rytą, iškélus vėliavą. Bet kažkodėl nei žodžiai, nei melodija gyvuliams neatrodė prilygstantys „Anglijos žvėrimis“.

VIII skyrius

PO KELIŲ DIENŲ, kai apmalšo egzekucijų sukeltas siaubas, kai kurie gyvuliai prisiminė, — arba pagalvojo, kad prisimena, — jog Šeštasis įsakymas skelbia: „Jokiam gyvuliui nevalia nužudyti jokio kito gyvulio“. Ir nors nė vienas nenorėjo užsiminti apie tai girdint kiaulėms ar šunims, buvo justai, kad įvykę žudymai su juo nesiderina. Dobilė paprašė Benjaminą perskaityti Šeštąjį įsakymą, o kai Benjaminas kaip paprastai pareiškė atsisakąs kištis į tokius reikalus, ji pasikvietė Murielę. Toji perskaitė jai įsakymą. Jis skambėjo taip: „Jokiam gyvuliui nevalia nužudyti jokio kito gyvulio be priežasties.“ Šiaip ar taip, bet paskutiniai du žodžiai buvo išslydę gyvuliams iš atminties. Tačiau dabar jie pamatė, kad įsakymas nepažeistas, nes buvo aiški priežastis žudyti išdavikus, susidėjusius su Sniegiumi.

Visais tais metais gyvuliai dirbo netgi dar smarkiau nei ankstesniais. Atstatyti malūną dvigubai storesnėmis sienomis ir užbaigti jį iki nustatytos datos, o drauge nuveikti ir įprastinius darbus ūkyje buvo milžiniškas triūsas. Kartais gyvuliams pasirodydavo, kad jie dirba ilgiau, o šeriami anaip tol ne geriau nei Džonso dienomis. Sekmadienio rytais Žvieglis, laikydamas priekine koja ilgą popieriaus skiautę, perskaitydavo jiems sąrašą skaičių, įrodančių, kad kiekvienos rūšies pašarų gamyba išaugusi dviem šimtais, trimis šimtais arba penkiais šimtais procentų — nelygu kokia padėtis. Gyvuliai nematė pagrindo juo netikėti, tuo labiau, kad jau aiškiai ir nebeprisiminė, kaip gyventa prieš Sukilimą. Vis dėlto kai kuriomis dienomis jie būtų pageidavę verčiau mažiau skaičių, bet daugiau pašaro.

Visi nurodymai dabar buvo duodami per Žvieglį ar kokią kitą kiaulę. Napoleono niekas viešai nematydavo dažniau nei kartą per porą savaitių. Kai jis pasirodydavo, būdavo lydymas ne tik savo šunų svitos, bet ir juodo gaidžiuko, žygiuojančio priešais jį ir atliekančio lyg ir trimitininko pareigas: prieš Napoleonui prabylant, jis paleisdavo savo skardų „kakariekū“. Buvo kalbama, kad net troboje Napoleonas gyveno atskiruose nuo kitų apartamentuose. Jis ėsdavo vienas, patarnaujant dviem šunims, ir visada iš Crown Derby pietų servizo, laikomo svetainėje, stikliniame bufete. Taip pat buvo paskelbta, jog kiekvienais metais per Napoleono gimtadienį bus iššaukiami iš šautuvo, kaip ir per kitas dvi kasmetines šventes.

Napoleonas dabar jau nebuvo paprasčiausiai vadinamas Napoleonu. Jį visada įvardydavo oficialiu stiliumi: „mūsų Vadas, draugas Napoleonas“, o kiaulėms patikdavo išgalvoti jam visokių titulų, pavyzdžiui: Visų gyvulių tėvas, Žmonijos siaubas, Avidžių sargas, Ančiukų draugas ir panašiai. Žviegliui skruostais riedėdavo ašaros* kai jis, sakydamas kalbas, prabildavo apie Napoleono išmintį, širdies gerumą ir didelę meilę, kurią šis jaučias visiems gyvuliams visur — net ir tiems labiausiai nelaimingiems, kurie vis dar gyvena kituose ūkiuose tamsoje ir vergovėje. Tapo įprasta Napoleonui priskirti kiekvieną laimėjimą ar pasisekimą. Dažnai galėjai girdėti, kaip viena višta giriasi kitai: „Vadovaujant mūsų Vadui, Draugui Napoleonui, per šešias dienas aš sudėjau penkis kiaušinius“; arba dvi karvės, besimėgaudamos gurkšniu vandens prie tvenkinio, džiaugsmingai sušukdavo: „Draugo Napoleono vadovavimo dėka šis vanduo tokio nuostabaus skonio!“

Bendras nuotaikas ūkyje išreiškė eilėraštis, pavadintas „Drauge Napoleonai“, kurį sukūrė Mažius ir kuris skambėjo štai taip:

Našlaičių sarge!

Laimės versme begaline!
Tu viešpatauji
Lovio neišsenkančiam šaltiniui!
Tu tarsi saulė danguje skaisčioji,
Ir siela plyksteli ir suliepsnoja,
Pažvelgus į akis tavas,
Tokias ramias ir įsakmias,
O Drauge mūs brangus, Napoleonai!

Parūpini mums viską,
Kas sielai taip saldu:
Paėst per dieną du kartu,
Prikreikta mums švarių šiaudų,
Ir mažas, ir didžiulis gyvis,
Savam garde saldžiai užmigęs,
Saugus, nes nenuleisdamas akių
Mus sergsti, Drauge Napoleonai, tu!

Ir jei turėčiau aš paršelj mažą,
Nesiekiantį nė lovio dar kraštų,
Galiu prisiekt, kad jau tuomet
Jis tau ištikimai tarnautų
Ir pirmas žvygtelėjimas jo būtų
„Napoleonai, vade mūs visų!“

Napoleonui patiko šis eilėraštis, ir jis liepė jį surašyti ant didžiosios daržinės sienos, priešingame gale nei Septyni įsakymai. Jį vainikavo Napoleono portretas profiliu, kurį baltais dažais nutapė Žvieglis.

Tuo metu, tarpininkaujant Vimperiui, Napoleonas įsitraukė į sudėtingas derybas su Frederiku ir Pilkingtonu. Rąstų rietuvė vis dar riogsojo neparduota. Iš jūdviejų labiau norėjo ją gauti Frederikas, tačiau nepasiūlė tinkamos kainos. Tada vėl pasklido gandai, kad Frederikas su vyrais rezga sąmokslą pulti Gyvulių ūkį ir sugriauti malūną, kurio statyba jam sukėlus žiaurų pavydą. Buvo žinoma, kad Sniegius vis dar lindi Pinčfildo ūkyje. Vasaros viduryje gyvuliai sunerimo išgirdę, kaip priekin žengusios trys vištos prisipažino, jog, paskatintos Sniegiaus, jos įsitraukė į sąmokslą nužudyti Napoleoną. Jas tučtuojau papjovė, ir buvo imtasi naujų priemonių Napoleono saugumui užtikrinti. Naktimis jo lovą saugojo keturi šunys — po vieną kiekviename kampe, o jauna kiaulaitė, vardu Rausvaakė, gavo užduotį ragauti visą jo maistą prieš jam ėdant, kad nebūtų užnuodytas.

Beveik tuo pačiu metu buvo paskelbta, kad Napoleonas susitarė parduoti rąstų rietuvę ponui Pilkingtonui; dar jisai ruošėsi sudaryti nuolatinę sutartį dėl keitimosi tam tikrais produktais tarp Gyvulių ūkio ir Foksvudo. Dabar Napoleono santykiai su Pilkingtonu, nors palaikomi tik per Vimperį, buvo beveik draugiški. Gyvuliai nepasitikėjo Pilkingtonu, nes jis buvo žmogus, tačiau laikė žymiai geresniu nei Frederikas, kurio drauge ir bijojo, ir nekenė. Į vasaros

pabaigą, bebaigiant malūną, gandai apie artėjantį išdavikų puolimą vis stiprėjo. Buvo kalbama, kad Frederikas ketina atsivesti prieš juos dvidešimt vyrų, ginkluotų šautuvais, ir jau papirkęs teisėjus bei policiją, kad, jei jam pavyktų gauti Gyvulių ūkio nuosavybės teisės dokumentus, tie neprieštarautų. Dar daugiau — iš Pinčfildo atsklisdavo baisių pasakojimų apie žiaurumus, kokių Frederikas griebiasi prieš savo gyvulius. Jis mirtinai užplakęs seną arklių, karves kamuojąs badu, šunį įmetęs į židinį, vakarais smaginąs rengdamas gaidžių kautynės su skutimosi peiliukų nuolaužomis, priištomis jiems prie pentinų. Išgirdus, kad taip elgiamasi su jų draugais, gyvuliams iš pasipiktinimo užvirdavo kraujas ir kartais jie triukšmingai reikalaudavo leisti visiems drauge eiti ir užpulti Pinčfildo ūkį, išvaryti žmones ir išlaisvinti gyvulius. Tačiau Žvieglis patardavo vengti skubotų veiksmų ir pasikliauti Draugo Napoleono strategija.

Nepaisant to, nusistatymas prieš Frederiką vis stiprėjo. Vieną sekmadienio rytą Napoleonas pasirodė daržinėje ir paaiškino niekada nė karto nesvarstęs, ar parduoti rąstus Frederikui; jis pasakė laiką tai savo orumo žeminimu — turėti reikalų su tokios rūšies niekšais. Balandžiams, vis dar siuntinėjamiems skleisti žinias apie Sukilimą, buvo uždrausta nusileisti bet kur Foksvudo teritorijoje ir dar įsakyta keisti ankstesnįjį šūkį „Mirtis žmonijai“ į naująjį „Mirtis Frederikui“. Vasaros pabaigoje buvo atskleista dar viena Sniegiaus klasta. Kviečiai apžėlė piktžolėmis, ir buvo atrasta, kad per vieną iš savo naktinių apsilankymų Sniegius į grūdus įmaišęs piktžolių sėklų. Šamoksle dalyvavęs žąsinas prisipažino esąs kaltas ir tuoj pat buvo priverstas nusižudyti — praryti šunvysnės uogų. Ir dar gyvuliai sužinojo, kad Snegiui niekada, kaip daugelis iš jų iki šiol tikėjo, nebuvo paskirtas „Pirmos klasės gyvulio didvyrio“ ordinas. Tai tebusi legenda, paties Sniegiaus skleista kurį laiką po Tvaro mūšio. Iki šiol buvęs apdovanotas, dabar jis tapo pasmerktas už bailumą mūšyje. Ir vėl kai kurie gyvuliai šią žinią priėmė kiek sumišę, tačiau Žvieglis sugebėjo mikliai įtikinti, kad juos apgauna atmintis.

Rudenį milžiniškomis, sekinamomis pastangomis — nes beveik tuo pat metu reikėjo ir derlių surinkti — malūnas buvo baigtas. Vis dar reikėjo įdiegti mechanizmus, ir derėjosi dėl jų pirkimo, tačiau pastatas buvo baigtas. Nepaisant visų sunkumų, nepatyrimo, primityvių įrankių, nesėkmių ir Sniegiaus išdavystės, darbai buvo baigti punktualiai būtent tą dieną! Išvargę, bet išdidūs gyvuliai vis ėjo ir ėjo ratais aplink savo kūrinių, kuris, jų akimis, dabar atrodė netgi dar puikesnis negu pirmąjį kartą. Be to, ir sienos juk dvigubai storesnės. Šį kartą jį nebent tik išsprogdintų! O kai pagalvojo, kaip dirbę, kiek nevilties įveikę ir kaip smarkiai pasikeis jų gyvenimas, kai jau suksis sparnai ir dinamos — kai apie visa tai pagalvojo, nuovargis užsimiršo, ir jie strykinėjo ir strykinėjo aplink malūną, vis pergalingai šūkaudami. Pats Napoleonas, lydintas šunų ir gaiduko, atėjo patikrinti, kaip užbaigtas darbas; jis asmeniškai pasveikino gyvulius su laimėjimu ir paskelbė, kad malūnas bus vadinamas „Napoleono malūnu“.

Po dviejų dienų gyvuliai buvo sukviesti į ypatingąjį susirinkimą daržinėje. Jie apstulbo, kai Napoleonas pranešė pardavęs rąstų rietuvę Frederikui. Rytoj atvyksią Frederiko vežimai ir pradėsia juos išvežinėti. Per visą demonstratyvios draugystės su Pilkingtonu laikotarpį Napoleonas iš tiesų slapta jau buvo susitaręs su Frederiku.

Su Foksvudu nutrūko visi ryšiai, Pilkingtonui buvo pasiūsta įžeidžiamų laiškelių. Balandžiams liepta vengti Pinčfildo ūkio ir šūkį „Mirtis Frederikui“ pakeisti į „Mirtis Pilkingtonui“. Tuo pat metu Napoleonas užtikrino gyvulius, jog pasakojimai apie Gyvulių ūkiui gresiantį puolimą yra visiškai netiesa ir pasakos apie žiaurų Frederiko elgesį su savo gyvuliais smarkiai perdėtos. Greičiausiai visi šie gandai kilę iš Sniegiaus ir jo agentų. Dabar pasirodė, kad Sniegius

anaip tol nesislapstąs Pinčfildo ūkyje ir net nėra ten buvęs per visą savo gyvenimą: jis gyvenęs — buvo sakoma, kad didelėje prabangoje — Foksvude ir iš tiesų jau kelerius metus esąs išlaikomas Pilkingtono.

Kiaulės nuo Napoleono išminties puolė ekstazėn. Apsimesdamas draugaująs su Pilkingtonu, jis privertė Frederiką pakelti kainą dvylika svarų. Tačiau labiausiai Napoleono protingumas, sakė Žvieglis, atsiskleidė per jo nepasitikėjimą visais, net ir Frederiku. Pastarasis norėjo sumokėti už medieną kažkokiu čekiu, kuris, kaip atrodo, tebuvo popieriaus lapelis su pasižadėjimu sumokėti. Tačiau Napoleonas tam buvęs per daug protingas. Jis pareikalavęs sumokėti tikrais penkių svarų banknotais, kuriuos liepęs atnešti prieš pradėdant išvežinėti rąstus. Frederikas jau sumokėjęs, ir tos sumos kaip tik pakaksią malūno įrangai nupirkti.

O tuo metu rąstai buvo skubiai išvežami. Kai jų nebeliko, daržinėje sušauktas dar vienas ypatingasis susirinkimas, kad gyvuliai galėtų patikrinti Frederiko banknotus. Palaimingai šypsodamasis ir švytėdamas visais savo apdovanojimais, Napoleonas įsitaisė ant šiaudų kūlio pakyoje, šalia pasidėjęs pinigų, tvarkingai sukrautus ant porcelianinės lėkštelės iš trobos virtuvės. Gyvuliai lėtai vorele ėjo pro šalį, kad kiekvienas galėtų atsižiūrėti. O Boksininkas atkišo snukį apuostyti banknotus, ir plonyčiai popierėliai sujudo sučežėjo nuo jo kvapo.

Po trijų dienų kilo baisingas skandalas. Vimperis mirtinai išbalusiu veidu atmyne dviračiu, nubloškė jį vidury kiemo ir puolė tiesiai į trobą. Kitą akimirką iš Napoleono apartamentų pasigirdo duslus įsiūčio kauksmas. Naujiena apie nutikimą pasklido po ūkį žaibo greitumu. Banknotai suklastoti! Frederikas dykai gavęs medieną!

Napoleonas tuoj pat sušaukė visus gyvulius ir kraupiu balsu paskelbė Frederikui mirties nuosprendį. Kai bus sugautas, sakė jis, Frederikas bus išvirtas gyvas. Taip pat jis pareiškė, kad po šitos išdavikiškos niekšybės galima tikėtis blogiausio. Frederikas su vyrais bet kuriuo metu gali pradėti seniai lauktą puolimą. Visose ūkio priegose sustatyti sargybiniai. Be to, į Foksvudą pasiųsti keturi balandžiai su taikymosi laišku, kuris, kaip buvo tikimasi, gali padėti atstatyti gerus santykius su Pilkingtonu.

Puolimas prasidėjo jau kitą rytą. Gyvuliai sau ėdė pusryčius, kai griūdami atlėkė sargybiniai ir atnešė naujieną, jog Frederikas su pasekėjais jau įžengė pro penkiagročius vartus. Gyvuliai gana drąsiai leidosi jų pasitikti, bet šį kartą nepasiekė greitos pergalės, kaip kad buvo Tvaro mūšyje. Atėjo penkiolika vyrų su pustuziniu šautuvų ir, kai tik priartėjo per penkiasdešimt jardų, paleido ugnį. Gyvuliai nepajėgė atlaikyti baisių pokšėjimų ir gildančių kulčių ir, nepaisant Napoleono ir Boksininko pastangų visus sutelkti, netrukus ėmė trauktis. Daugelis jau buvo sužeisti. Jie atsitraukė į ūkinius pastatus ir atsargiai žvalgėsi pro plyšius ir skyles. Priešo rankose atsidūrė visa didžioji ganykla, taip pat ir vėjo malūnas. Akimirką net Napoleonas atrodė sutrikęs. Jis žingsniavo pirmyn atgal netardamas nė žodžio, įtempęs uodegą, kuri vis trūkčiojo. Ilgesingi žvilgsniai nukrypo į Foksvudą. Jei jiems į pagalbą ateitų Pilkingtonas su savo vyrais, dar būtų galima laimėti. Tačiau tą akimirką sugrįžo vakar pasiųsti keturi balandžiai, ir vienas iš jų parnešė raštelį nuo Pilkingtono. Ten pieštuku buvo pakeverzota: „Taip jums ir reikia“.

Tuo metu Frederikas su vyrais apstojo malūną. Gyvuliai, stebėdami juos, ėmė baimingai murmėti. Pora vyrų buvo pasiruošę laužtuvą ir kūjį. Jie rengėsi griauti malūną.

— Neįmanoma! — sukliko Napoleonas. — Pastatėme tokias storas sienas, kad šitai tikrai atlaikys. Nesugriaus ir per savaitę. Drąsiau, draugai!

Tačiau Benjaminas labai įdėmiai stebėjo žmones. Tiedu su kūju ir laužtuvu gremžė skylę prie pat malūno pamatų. Lėtai ir, galima sakyti, kone mėgaudamasis, Benjaminas linksėjo dideliu snukiu.

— Taip ir maniau, — pasakė jis. — Ar nematote, ką jie daro? Tuoju pribers į tą skylę sprogstamųjų miltelių.

Gyvuliai laukė persigandę. Dabar niekas nebūtų drįsęs išlįsti iš po pastogės. Po kelių minučių pamatė, kaip vyrai išsilakstė į visas puses. Tada pasigirdo kurtinantys dundesys. Balandžiai metėsi į orą, o visi gyvuliai, išskyrus Napoleoną, puolė žemėn ant pilvų ir paslėpė snukius. Kai jie vėl pakilo, ten, kur prieš tai stovėjo malūnas, tvyrojo milžiniškas juodų dūmų debesis. Pamažu vėjelis nupūtė jį šalin. Malūno nebebuvo!

Šitai išvydusiems gyvuliams sugrįžo narsa. Prieš akimirką jausta baimė ir neviltis nuskendo neapykantoje dėl tokio žemo, niekingo poelgio. Kilo galingas keršto riksmas ir, nebelaukdami tolesnių įsakymų, jie visi būriu bloškėsi tiesiai į priešą. Šį kartą jie nebepaisė žiauriųjų kulku, byrančių aplink lyg krušą. Tai buvo laukinis, nuožmus mūšis. Žmonės vis šaudė, o kai gyvuliai priartėjo, šiuos ėmė daužyti lazdomis ir spardyti sunkiais batais. Karvė, trys avys ir dvi žąsys krito negyvos, o kiti kone visi buvo sužeisti. Net Napoleonui, vadovaujančiam iš užnugario, kulka kliudė uodegos galiuką. Tačiau ir žmonės neliko sveiki gyvi. Trims galvas sutrenkė sunkios Boksininko kanopos, kitam pilvą ragu pradūrė karvė, dar vienam kelnes visai suplėšė Džesė ir Pakalnutė. O kai žmonės iš šono staiga puolė baisiai lodami devyni Napoleono asmeniniai sarginiai šunys, kuriems tas buvo įsakęs prieiti lankstu, prisidengiant tvora, vyrus apėmė panika. Jie suprato, kad gali būti apsupti. Frederikas suriko vyrams, kad bėgtų, kol dar galima, ir jau kitą akimirką persigandęs priešas puolė gelbėti brangią gyvybę. Gyvuliai vijosi juos iki pat lauko galo ir paskutinį kartą apspardė, kai tie gavosi pro erškėčių tvorą.

Jie nugalėjo, tačiau buvo išsekę ir sužeisti. Pamažu paršlubčiojo atgal į ūkį. Matydami žuvusius draugus, tysančius žolėje, kai kurie neįstengė sulaikyti ašarų. Ir jie trumpam stabtelėjo, gedulingai tylėdami, toje vietoje, kur neseniai stovėjo malūnas. Taip, jo nebėra, beveik nebėra nė mažiausio jų triūso pėdsako! Apgriauti net pamatai. Ir atstatymui šį kartą jie nebegalės, kaip tada, panaudoti senųjų akmenų — šįkart neliko ir akmenų. Sprogimo jėga išsvaidė juos per šimtus jardų. Atrodė, lyg malūno niekada nė nebuvo.

Jiems artėjant prie ūkio, Žvieglis, dėl nesuprantamų priežasčių nedalyvavęs kovoje, atstraksėjo jų pasitikti, viksdamas uodegėle ir visas švytėdamas iš pasitenkinimo. Ir nuo ūkinių pastatų pusės gyvuliai išgirdo iškilmingai iššaukiant šautuvą.

— Kam šauta iš to šautuvo? — paklausė Boksininkas.

— Mūsų pergalei pažymėti! — sušuko Žvieglis.

— Kokiai pergalei? — perklausė Boksininkas. Keliai jam kraujavo, jis buvo pametęs pasagą, kanopa skilusi, o į užpakalinę koją įsmigęs geras tuzinas kulku.

— Kokiai pergalei, drauge? Argi mes neišvarėme priešo iš savo žemės — šventosios Gyvulių ūkio žemės?

— Bet jie juk sugriovė malūną. O mes jį statėme dvejus metus!

— Koks skirtumas? Pastatysime dar vieną malūną. Pastatysime šešis malūnus, jei tik norėsime. Tu, drauge, nepripažįsti, kokį reikšmingą dalyką mes padarėme. Priešas buvo okupavęs štai šitą žemę, ant kurios mes stovime. O dabar — Draugo Napoleono vadovavimo dėka — mes atsikovojome kiekvieną jos colį!

— Tai mes atsikovojome, ką jau prieš tai turėjome, — patikslino Boksininkas.

— Tai ir yra mūsų pergalė, — tarė Žvieglis.

Jie paršlubavo į kiemą. Boksininkui skausmingai perštėjo, kur po oda buvo sulindusios kulkos. Prieš save jis regėjo sunkų malūno atstatymo nuo pat pamatų triūsą ir vaizduotėje jau nusiteikinėjo šiai užduočiai. Tačiau pirmą kartą jį aplankė mintis, kad jam jau vienuolika metų ir kad galbūt didieji jo raumenys jau nebe tokie kaip anksčiau.

Bet kai gyvuliai pamatė plevėsuojančią žaliąją vėliavą, išgirdo vėl iššaukiant šautuvą — iš viso buvo iššauta septynis kartus — ir išgirdo Napoleono kalbą, kuria jis sveikino juos atlikusius žygdarbį, tai jiems galiausiai pasirodė, kad tikrai laimėjo didžią pergalę. Kritusius mūšyje iškilmingai palaidojo. Boksininkas ir Dobilė traukė vežimą, kuris atstojo katafalką, o pats Napoleonas žengė procesijos priešakyje. Šventėms skirtos ištisos dvi dienos. Buvo giedamos giesmės, sakomos kalbos ir dar šaudoma iš šautuvo, o kiekvienas gyvulys gavo specialių dovanų — po obuolį, kiekvienas paukštis — po dvi uncijas grūdų, o kiekvienas šuo — po tris sausainius. Buvo paskelbta, kad kautynės nuo šiol vadinsis Malūno mūšiu ir kad Napoleonas įsteigė naują apdovanojimą — Žaliosios vėliavos ordiną, kurį paskyręs pats sau. Bendrose linksmybėse buvo pamiršta nesėkmė dėl banknotų.

Po kelių dienų trobos rūsyje kiaulės aptiko dėžę viskio. Ji buvusi pražiopsota pirmą kartą, užgrobus namą. Tą naktį iš trobos sklido garsios dainos, kuriose, visų nuostabai, nuskambėdavo ir „Anglijos žvėrių“ motyvų. Maždaug pusę dešimtos kai kas akivaizdžiai matė, kaip Napoleonas, užsidėjęs ant galvos seną pono Džonso katiliuką, išniro pro galines duris, greitai apšuoliavo kiemą ir vėl pradingo viduje. Tačiau rytą troboje tvyrojo mirtina tyla. Nekrutėjo nė viena kiaulė. Buvo beveik devynios, kai pasirodė Žvieglis — slinko lėtai ir vangiai, akys apsiniaukusios, uodega suglebusi, nukarusi, ir apskritai jis atrodė kaip sunkiai sergantis. Žvieglis sukvietė visus gyvulius ir pasakė turįs pranešti baisią žinią. Draugas Napoleonas miršta!

Pasigirdo sielvarto riksmi. Prie trobos durų buvo patiesta šiaudų, gyvuliai vaikščiojo ant kanopų galiukų. Su ašaromis akyse klausinėjo vienas kitą, ką reikės daryti, jei jų Vadas juos paliksiąs. Pasklido gandas, kad Sniegius vis dėlto įsigudrino priberti nuodų Napoleonui įėdalą. Vienuoliktą Žvieglis vėl pasirodė ir pranešė: išreikšdamas paskutiniąją savo valią šioje žemėje, Draugas Napoleonas paskelbęs oficialų dekretą: alkoholio vartojimas bus baudžiamas mirtimi.

Tačiau į vakarą Napoleonui kiek palengvėjo, o kitą rytą Žvieglis jau galėjo pranešti, kad jis tikrai sveikstas. Tos dienos vakare Napoleonas grįžo prie darbo, o kitą rytą sužinota, kad jis davęs Vimperiui nurodymą nupirkti Vilingdone knygučių apie alaus raugimą ir degtinės varymą. Po savaitės Napoleonas įsakė suarti pievelę už sodo, kur anksčiau ketinta įrengti ganyklą pasenusiems gyvuliams. Buvo paskelbta, kad ganykla nualinta ir ją reikia atsėti; tačiau netrukus paaiškėjo, kad Napoleonas rengiasi čia auginti miežius.

Maždaug apie tą laiką nutiko keistas įvykis, kurį vargu ar kas įstengė suprasti. Vieną naktį, apie dvyliktą valandą, kieme pasigirdo garsus trenksmas, ir gyvuliai puolė iš gardų pasižiūrėti. Tąnakt švietė mėnesiena. Palei didžiosios daržinės galinę sieną, kur buvo užrašyti Septyni įsakymai, gulėjo pusiau lūžusios kopėčios. Šalia jų drybsojo prisitrenkęs Žvieglis ir ranka pasiekiamas gulėjo žibintas, teptukas ir apverstas kibirėlis baltų dažų. Beregint Žvieglį ratu apsupo šunys ir nulydėjo atgal į trobą, kai tik tas pajėgė eiti. Nė vienas iš gyvulių nesugalvojo nė menkiausio paaiškinimo, ką visa tai reiškia, išskyrus senąjį Benjaminą, kuris

supratingai lingavo galvą ir atrodė suvokiąs, bet niekam nesakysiąs.

Tačiau po kelių dienų Murielė, pati sau skaitydama Septynis įsakymus, pastebėjo tarp jų dar vieną, kurį gyvuliai prisimena klaidingai. Jie manę, kad Penktasis įsakymas buvęs toks: „Jokiam gyvuliui nevalia gerti alkoholio“, tačiau pamiršę dar du žodžius. Iš tikrųjų įsakymas skambąs taip: „Jokiam gyvuliui nevalia gerti alkoholio nesaikingai“.

IX skyrius

BOKSININKUI LABAI ILGAI GIJO skilusi kanopa. Malūno atstatymas prasidėjo kitą dieną, kai baigėsi pergalės šventimai. Boksinkininkas atsisakė pasiimti bent vieną laisvadienį ir laikė savo garbės reikalu neparodyti, kad jam skauda. Vakarais vienintelei Dobilei jis prisipažindavo, kad kanopa jį labai varginanti. Dobilė gydė ją žolelių kompresais, kuriuos paruošdavo kramtydama, ir abu su Benjaminu įtikinėjo Boksinkiną ne taip daug dirbti. „Arklio plaučiai ne amžini“ — sakydavo jina jam, bet Boksinkininkas neklausė. Jam likęs, sakė jis, tik vienas tikras troškimas — prieš išeinant užtarnauto poilsio pamatyti malūną kaip reikiant atstatytą.

Iš pradžių, kai pirmą sykį buvo rašomi Gyvulių ūkio įstatymai, pensijos amžius arkliais ir kiaulėms buvo nustatytas dvylika metų, karvėms — keturiolika, šunims — devyneri, avims — septyneri, o vištoms ir žąsims — penkeri. Kol kas dar nė vienas gyvulys neišėjo į pensiją, tačiau šia tema kuo toliau, tuo daugiau buvo diskutuojama. Dabar, kai plotelis už sodo buvo paskirtas miežiams, imta kalbėti, kad pasenusiems gyvuliams ganytis reikės atitverti didžiosios ganyklos kampą. Buvo sakoma, kad arklio pensija bus penki svarai grūdų per dieną, o žiemą — penkiolika svarų šieno ir morka, o gal ir obuolys per valstybines šventes. Boksinkininkui kitų metų vasaros pabaigoje turėjo sukakti dvylika.

Gyvenimas buvo sunkus. Žiema spaudė kaip ir praėjusioji, o pašaro gyvuliai turėjo netgi dar mažiau. Ir vėl dienos norma visiems buvo sumažinta, išskyrus kiaules ir šunis. Pernelyg nelanksti lygybė pašaro atžvilgiu prieštarautų gyvulizmo principams, paaiškino Žvieglis. Kad ir kaip ten būtų, kitiems gyvuliams jis nesunkiai įrodė, kad iš tikrųjų jiems netrūksta pašaro, nors taip galėtų pasirodyti. Žinoma, šiuo metu iškilusi būtinybė pareguliuoti pašaro davinius (Žvieglis visuomet sakydavo „pareguliuoti“, bet ne „sumažinti“), tačiau, palyginti su Džonso dienomis, pagerėjimas — didžiulis. Veriamu skubriu tonu skaitydamas skaičius, jis įrodydavo, kad jie turi daugiau avių, daugiau šieno, daugiau ropių, nei turėdavę Džonso laikais, kad dirbą mažiau valandų, kad geriamasis vanduo dabar esąs geresnės kokybės, kad jie gyveną ilgiau, kad išgyvenąs didesnis skaičius jauniklių, kad garduose daugiau kraiko ir jie mažiau kenčia nuo musių. Gyvuliai tikėdavo kiekvienu jo žodžiu. Tiesą pasakius, Džonsas ir visa, kas su juo susiję, jau buvo kone galutinai išsitrynę jiems iš atminties. Žinojo, kad gyvenimas šiomis dienomis sunkus ir skurdus, kad jie dažnai alksta ir šąla ir kad paprastai dirba, jei tik nemiega. Tačiau anais laikais, be abejo, buvę blogiau. Jautė pasitenkinimą galėdami tuo tikėti. Be to, tada jie buvę vergais, o dabar yra laisvi, ir tai — esminis skirtumas, kaip vis nevengdavo pabrėžti Žvieglis.

Dabar reikėjo maitinti žymiai daugiau burnų. Rudenį beveik tuo pačiu metu jauniklių atsivedė keturios paršavedės — iš viso trisdešimt vieną paršelį. Jie visi buvo degli, ir kadangi ūkyje buvo tik vienas kuilylis — Napoleonas, tai dėl tėvystės abejonių nekilo. Buvo pranešta, jog vėliau, kai nupirks plytų ir medienos, sodelyje prie trobos bus statoma mokykla. Kol kas Napoleonas pats mokė jaunąsias kiaules trobos virtuvėje. Jos mankštindavosi sode, joms nebuvo leidžiama žaisti su kitų gyvulių jaunikliais. Maždaug tuo pat metu įsigaliojo taisyklė, kad siaurame take susitikus kiaulei ir kitam gyvuliui pastarasis turi pasitraukti į šalį; ir kad visos kiaulės, nesvarbu kokio laipsnio, turi privilegiją sekmadieniais ant uodegos ryšėti žalią kaspiną.

Fermai tie metai buvo gana sėkmingi, tačiau pinigų vis vien trūko. Mokyklai reikėjo

pirkti plytų, smėlio ir kalkių, taip pat vėl pradėti taupyti malūno įrenginiams. Paskui žibalo lempoms ir žvakių namams, cukraus asmeniniam Napoleono stalui (kitoms kiaulėms jis tai uždraudė, nes jos neva storėjančios) ir kitų įprastų ūkinių dalykų: įrankių, vinių, virvių, anglių, vielos, metalo laužo ir sausainių šunims. Buvo parduota kaugė šieno ir dalis bulvių derliaus, o sutartis dėl kiaušinių padidinta iki šešių šimtų per savaitę, todėl tais metais vištoms vos beužteko kiaušinių viščiukams išperėti, kad jų išliktų bent jau toks pat skaičius. Pašaro normos, gruodį sumažintos, buvo dar sykį apkarpytos vasarį, ir tvartuose uždrausta deginti šviesą, taupant žibalą. Tačiau neatrodė, kad kiaulėms būtų sumažėję patogumų, tiesą sakant, jos netgi tuko, kaip kažin ką. Vieną popietę vasario pabaigoje iš nedidelės alaus daryklėlės, Džonso laikais nebenaudotos ir stovinčios už virtuvės, pasklido šiltas, sodrus, apetitą žadinantis kvapas, kokio gyvuliai dar niekada nebuvo uode. Kažkas pasakė, kad tai verdamų miežių kvapas. Išalkę gyvuliai godžiai traukė kvapą ir spėliojo, ar tik negaus vakarienei šiltos košės. Tačiau jie neišvydo jokios košės, o kitą sekmadienį buvo paskelbta, jog nuo šiol visi miežiai bus paliekami kiaulėms. Laukas už sodo jau buvo apsėtas miežiais. O netrukus visi sužinojo, kad dabar kiekvienai kiaulei į dienos normą įtraukta pinta* alaus, o pačiam Napoleonui — pusė galono**, kurį jam visada patiekdavo Crown Derby servizo sriubos dubenyje.

Kad ir kildavo kokių negandų, jas iš dalies lengvino faktas, jog gyvenimas šiomis dienomis daug oresnis nei anksčiau: daugiau dainuojama, daugiau sakoma kalbų, rengiama procesijų. Napoleono įsakymu kartą per savaitę privalėjo įvykti spontaniška demonstracija, kurios tikslas

* Pinta (D. Britanijoje) – 0,57 litro. ** Galonas (D. Britanijoje) – 4,54 litro.

— pažymėti Gyvulių ūkio kovas ir pergales. Nustatytu laiku gyvuliai mesdavo darbus ir žygiuodavo po ūkio teritoriją išsirikiavę lyg kareiviai: kiaulės pirmos, po jų arkliai, paskui karvės, toliau avys ir paskiausiai paukščiai. Procesijoje iš šonų ėjo šunys, o visų priešakyje — juodasis Napoleono gaidukas. Boksininkas ir Dobilė visuomet nešdavo ištempę žalią transparantą, kuriame buvo nupiešta kanopa, ragas ir šūkis: „Tegyvuoja Draugas Napoleonas!“ Paskui deklamuodavo eilėraščius, sukurtus Napoleono garbei, ir Žvieglys pateikdavo išsamią ataskaitą apie pašarų gamybos augimus, o retkarčiais būdavo iššaukiami ir iš šautuvo. Avys buvo didžiausios spontaniškų demonstracijų entuziastės, ir jei kas nors imdavo skųstis (vienas kitas gyvulys kartais taip darydavo, kai šalia nebūdavo kiaulių ar šunų), kad tik veltui gaištamas laikas, ir nenorėdavo stoviniuoti šaltame ore, avys tuoj jį nutildydavo siaubinguoju bliovimu „Keturios kojos gerai, dvi kojos blogai!“ Tačiau, apskritai paėmus, gyvuliai šitomis šventėmis džiaugdavosi. Juos guosdavo vis primenama tiesa, kad vis dėlto jie — patys sau šeimnininkai ir dirbą patys sau. Šitaip, giedodami giesmes, žygiuodami procesijose, klausydamiesi Žviegliaus skaičių sąrašų, griaudžiant šautuvui, kakarlekuojant gaidukui ir plazdant vėliavai, jie galėdavo užmiršti tuščius pilvus — bent jau kuriam laikui.

Balandį Gyvulių ūkis buvo paskelbtas Respublika, ir prireikė išsirinkti prezidentą. Tebuvo vienintelis kandidatas, Napoleonas, kuris buvo išrinktas vienbalsiai. Tą pačią dieną pranešta, jog surasti nauji dokumentai, atskleidžia tolesnes Sniegiaus bendrininkavimo su Džonsu detales. Dabar paaiškėjo, kad Sniegiaus ne tik kad bandė, kaip gyvuliai anksčiau įsivaizdavo, karinės apgaulės būdu pralaimėti Tvarto mūšį, bet tiesiog atvirai kovėsi Džonso pusėje. Iš tiesų būtent jis vadovavęs žmonių pajėgoms ir puolęs į mūšį šaukdamas „Tegyvuoja žmonija!“. Žaizdos Sniegiaus nugaroje, kurias keletas gyvulių vis dar atsiminė matę, likusios nuo

Napoleono dantų.

Vasaros viduryje, nesirodęs čia keletą metų, į ūkį netikėtai pargrįžo kranklys Mozė. Jis buvo visiškai nepasikeitęs, vis tiek nieko nedirbo ir tuo pačiu motyvu šnekėjo apie Ledinukų kalną. Nutūpdavo ant rąstgalio, plasnodavo juodais sparnais ir valandų valandas kalbėdavo, jei tik kas klausydavosi. „Tenai, aukštybėse, draugai, — iškilmingai sakydavo jisai, didžiuliu snapu rodydamas į dangų, — tenai, tuoj už to didžiulio juodo debesies, kurį štai matote, ten yra Ledinukų kalnas, toji palaimintoji šalis, kur vargšai gyvuliai ilsėsis po visų darbų!“ Jis net teigė buvęs ten per vieną aukštesnių skrydžių ir matęs amžinuosius dobilų laukus ir ant tvorų augančius sėmenų skanėstus ir gabalinį cukrų. Daugelis gyvulių juo tikėjo. Dabartinis jų gyvenimas — taip jie svarstė — alkanas ir sunkus, argi ne teisinga, kad kur nors turi būti geresnis pasaulis? Tik buvo sunku nusakyti kiaulių poziciją Mozės atžvilgiu. Jos visos niekinamai tvirtino, kad pasakojimai apie Ledinukų kalną — melas, bet vis dėlto leido jam pasilikti ūkyje, nedirbti ir dienai skirdavo ketvirtį pintos alaus.

Kai sugijo kanopa, Boksininkas dirbo smarkiau nei bet kada. Žinoma, visi gyvuliai tais metais plūkėsi kaip vergai. Be įprastinių ūkio darbų ir malūno atstatymo, dar reikėjo statyti mokyklą paūgėjusioms kiaulaitėms, ir ši statyba prasidėjo kovą. Kartais sunku būdavo pakelti ilgas pusbadžiavimo valandas, tačiau Boksininkas niekuomet nedvejojo. Niekas, kad ir ką jis sakytų ar dirbtų, nerodė anksčiau jo turėtų jėgų stygiaus. Tik truputį pasikeitė išvaizda — kailis nebe taip blizgėjo kaip anksčiau, o didžiosios šlaunys atrodė susitraukusios. Kiti sakė: „Boksininkas atsiganys, kai pasirodys pavasario žolė“ tačiau pavasaris atėjo, žolė prasikalė, o Boksininkas nepastorėjo. Kartais jam kopiant karjero šlaitu, kai tekdavo įtempti raumenis traukiant kokį didesnį akmenį, atrodydavo, kad jį išlaiko ant kojų vien tik begalinis noras tęsti darbą. Tokiais momentais lūpos krutėdavo lyg tardamos žodžius „Padirbėsiu dar smarkiau“, tačiau balso jau nesigirdėjo. Dobilė su Benjaminu dar sykį įspėjo jį žiūrėti sveikatos, tačiau Boksininkas nekreipė dėmesio. Artėjo dvyliktasis jo gimtadienis. Jis nesirūpino niekuo kitu, kaip tik iki pensijos pririnkti gerą akmenų atsargą.

Vieną kartą vėlai vakare po ūkį staiga pasklido gandas, kad Boksininkui nutikę kažkas nelaba. Jis buvo išjęs vienas traukti akmenų malūnui. Ir iš tiesų gandai pasitvirtino. Po kelių minučių su naujienomis skubiai parlėkė du balandžiai:

— Boksininkas parkrito! Guli ant šono ir nebegali atsikelti!

Beveik pusė ūkio gyvulių nulėkė prie kalvos, kur stovėjo malūnas. Ten, tarp vežimo ienų, tysojo Boksininkas — ištempęs kaklą, nepajėgdamas net galvos pakelti. Jo akys buvo apsiblaususios, šonai sudrėkę nuo prakaito. Iš burnos nutekėjusi plonytė kraujo srovelė. Dobilė parpuolė šalia jo ant kelių:

— Boksininke! — sušuko ji. — Kaip tu?

— Tai plaučiai, — atsakė Boksininkas silpnu balsu. — Nesvarbu. Manau, sugebėsite ir be manęs užbaigti malūną. Pririnkta tikrai nemažai akmenų. Vis tiek man tebuvo likęs vos mėnuo. Atvirai tau pasakysiu — aš jau laukiau pensijos. Ir galbūt, kadangi ir Benjaminas jau sensta, jie išleis kartu ir jį, kad turėčiau kompanioną.

— Turim tau kuo greičiau padėti, — pasakė Dobilė. — Kas nors nubėkit pas Žvieglį ir papasakokit, kas atsitiko.

Gyvuliai tuojau nulėkė atgal, į trobą, pranešti Žviegliui naujieną. Pasiliko tik Dobilė su Benjaminu, kuris atsigulė Boksininkui prie šono ir, nieko nekalbėdamas, savo ilga uodega vaikė

nuo jo muses. Maždaug po ketvirčio valandos pasirodė Žvieglys, kupinas užuojautos ir susirūpinimo. Jis pasakė, kad Draugas Napoleonas su didžiausiu liūdesiu sutikęs žinią apie šią nelaimę, ištikusią vieną ištikimiausių ūkio darbininkų, ir jau ėmėsis organizuoti, kad Boksininkas būtų išsiųstas gydytis į ligoninę Vilingdone. Gyvuliai dėl to kiek sunerimo. Išskyrus Molę ir Sniegių, daugiau niekas iš gyvulių nebuvo palikęs ūkio, ir jiems nepatiko mintis, kad sergantis draugas atsidurs žmonių rankose. Tačiau Žvieglys nesunkiai juos įtikino, kad veterinarijos chirurgas Vilingdone geriau padės Boksininkui, nei tai būtų galima padaryti ūkyje. Ir maždaug po pusvalandžio, kai Boksininkas kiek atsigavo, jį šiaip taip pastatė ant kojų, ir paliegėlis parklibinkščiavo į gardą, kur Dobilė su Benjaminu sutaisė jam patogų šiaudų guolį.

Kitas dvi dienas Boksininkas pragulėjo garde. Kiaulės atsiuntė didelį butelį rausvų vaistų, kuriuos buvo radusios vaistų skrynelėje vonioje, ir Dobilė sugirdydavo jų Boksininkui du kartus per dieną po valgio. Vakaraus ji atsiguldavo pas jį garde ir kalbėdavosi, o Benjaminas vaikydavo muses. Boksininkas pareiškė nė kiek nesigailis dėl to, kad taip atsitiko. Jei pavyks visai atsigauti, jis galės tikėtis pagyventi dar kokius trejus metus ir laukias tų ramių dienų, kurias galėsias praleisti didžiosios ganyklos kampe. Tai būsias pirmas kartas, kai jis turėsias laisvo laiko studijuoti ir lavinti protą. Jis sakė paskirsiąs likusį savo gyvenimą mokytis kitoms dvidešimt dviem abėcėlės raidėms.

Tačiau Benjaminas ir Dobilė galėjo būti su Boksininku tik po darbo, o furgonas jo išvežti atvažiavo vidury dienos. Visi gyvuliai dirbo laukuose, ravėjo ropes prižiūrimi kiaulės, kai juos nustebino nuo ūkio pastatų šuoliais atlekiąs visa gerkle bliauantis Benjaminas. Pirmą kartą jie matė Benjaminą susijaudinusį — na, ir pirmą kartą regėjo jį skuodžiantį šuoliais.

— Greičiau, greičiau! — šaukė jis. — Tuo pat ateikit! Boksininką išveža!

Nė nelaukdami kiaulės nurodymų, gyvuliai metė darbą ir puolė prie namų. Ir iš tikrųjų — kieme stovėjo didelis uždaras furgonas, traukiamas dviejų arklių, su užrašu ant šono ir klastingos išvaizdos žmogėnu žema skrybėle ant važnyčiootojo sėdynės. O Boksininko gardas buvo tuščias.

Gyvuliai susibūrė aplink furgoną.

— Viso gero, Boksininke! — chorū šaukė jie. — Viso gero!

— Kvailiai! Kvailiai! — rėkė Benjaminas, šokinėdamas aplink juos ir trypdamas žemę mažomis kanopėlėmis. — Kvailiai! Ar nematote, kas parašyta ant furgono?

Gyvuliai nuščiuvo ir nurimo. Murielė ėmė dėlioti žodžius. Tačiau Benjaminas nustūmė ją ir, stojus mirtinai tylai, perskaitė:

— „Alfredas Simondsas, arklių skerdikas, Vilingdonas. Verdu klijus, lupu kailius, parduodu kaulus ir mėsą. Aprūpinu šunides.“ Nejaugi nesuprantate, ką tai reiškia? Boksininką išveža į skerdyklą!

Visi gyvuliai iš siaubo suriko. Tą akimirką žmogėnas perliejo arklius botagu, ir furgonas pajudėjo iš kiemo sparčia risčia. Gyvuliai puolė iš paskos, šaukdami visu balsu. Dobilė užbėgo iš priekio. Furgonas riedėjo vis greičiau. Dobilė stengėsi lėkti šuoliais, tačiau savo storomis kojomis teišspaudė risčią.

— Boksininke! — šaukė ji. — Boksininke! Boksininke! Boksininke!

Ir kaip tik tuo momentu, tartum išgirdęs triukšmą lauke, pro galinį furgono langelį pasirodė laukas Boksininko snukis.

— Boksininke! — klaikiu balsu suriko Dobilė. — Boksininke! Šok lauk! Greitai šok

lauk! Jie veža tave į mirtį!

Visi gyvuliai pagavo šaukti: „Šok lauk, Boksininke, šok lauk!“ Tačiau furgonas jau buvo įsibėgėjęs ir tolo nuo jų. Nebuvo aišku, ar Boksininkas suprato, ką sakė Dobilė. Vis dėlto po akimirkos jo snukis dingo iš langelio ir furgone pasigirdo baisus kanopų dundėjimas. Jis bandė išsilaisvinti spardydamasis. Kažkada nuo kelių Boksininko spyrių furgonas būtų išlakstęs į šipulius, bet deja! Jėgos buvo jį apleidusios, ir po kelių akimirkų kanopų dundesys ėmė silpti ir nutilo tolumoje. Puolę į nevirtį, gyvuliai kreipėsi į tuodu arklius, traukiančius furgoną, prašydami sustoti. „Draugai, draugai! — šaukė jie. — Nevežkite į mirtį savo brolio!“ Tačiau rambūs kvailiai, tokie neišprusę, kad net nesuprato, kas vyksta, tik suskliautė ausis ir paspartino risčią. Boksininko galva langelyje nebepasirodė. Kažkas susigriebė, tačiau per vėlai, nulėkti pirmyn ir užšauti penkiagročius vartus, ir jau kitą akimirką furgonas pralėkė pro juos ir greitai pradingo iš akių. Daugiau Boksininko niekas nebematė.

Po trijų dienų buvo pranešta, kad jis miręs Vilingdono ligoninėje, nepaisant visos arkliui įmanomos priežiūros.

Naujieną paskelbė Žvieglys. Jis sakėsi buvęs su Boksininku paskutinėmis jo valandomis.

— Nesu matęs labiau jaudinančio vaizdo! — kalbėjo Žvieglys, braukdamas ašarą. — Iki paskutiniosios budėjau prie jo. Ir pačioje pabaigoje, jau vos bepajėgdamas kalbėti, jis pašnibždėjo man į ausį, kad gailisi tik vieno — jog miršta dar neužbaigus statyti malūno. „Pirmyn, draugai! — šnabždėjo jis. — Pirmyn Sukilimo vardu. Tegyvuoja Gyvulių ūkis! Tegyvuoja Draugas Napoleonas! Napoleonas visada teisus“. Tokie buvo jo paskutiniai žodžiai, draugai.

Ūmai jo elgesys pasikeitė. Akimirką jis nutilo ir, prieš tęsdamas, metė kelis įtarius žvilgsnius mažomis akutėmis.

Jo ausis pasiekęs, kalbėjo Žvieglys, kvailas, nedoras gandas, paleistas išvežant Boksininką. Kai kurie gyvuliai ant furgono, kuriuo vežė Boksininką, pastebėję užrašą „Arklių skerdikas“ ir iš karto padarė išvadą, neva Boksininką išvežė į skerdyklą. Beveik neįtikėtina, sakė Žvieglys, kad gyvuliai gali būti tokie kvaili. Juk jie žina, pasipiktinęs šaukė jis, mosuodamas uodegėle ir striksėdamas į šonus, juk jie žina, kad jų mylimas Vadas, Draugas Napoleonas, ne toks? O paaiškinti labai paprasta. Furgonas anksčiau priklausęs skerdyklai, iš kurios jį ir nusipirkęs veterinarijos chirurgas ir dar nespėjęs perdažyti senojo užrašo. Dėl to ir įvykęs nesusipratimas.

Šitai išgirdus, gyvuliams be galo palengvėjo. O kai Žvieglys toliau išsamiai ir vaizdžiai nupasakojo Boksininko mirties patalą, puikią jo priežiūrą ir brangius vaistus, už kuriuos Napoleonas sumokėjo nė nesvarstydamas, paskutinės jų abejonės išsisklaidė, ir liūdesį dėl draugo mirties šiek tiek apmaldė mintis, kad jis bent mirė laimingas.

Kitą sekmadienio rytą susirinkime pasirodė pats Napoleonas ir Boksininko garbei pasakė trumpą prakalbą. Nebuvę įmanoma, sakė jis, susigražinti apraudotojo draugo palaikų ir palaidoti ūkyje, tačiau jis užsakęs nupinti didžiulį vainiką iš laurų lapų, augančių sodelyje prie trobos, ir pasiuntęs ant Boksininko kapo. O po kelių dienų Boksininko garbei kiaulės ruošiasi surengti atminimo banketą. Savo kalbą Napoleonas baigė primindamas du mėgstamiausius Boksininko devizus: „Padirbėsiu dar smarkiau“ ir „Draugas Napoleonas visada teisus“ — būtų gerai, sakė jis, kad šiais devizais vadovautųsi kiekvienas gyvulys.

Tą dieną, kai turėjo vykti banketas, iš Vilingdono atvažiavo bakalėjininko furgonas ir atvežė prie trobos didelę medinę dėžę. Naktį girdėjosi triukšmingas dainavimas, po kurio lyg ir

įvyko nuožmus ginčas, pasibaigęs apie vienuoliktą valandą baisingu stiklų daužymu. Kitą dieną iki pat pietų troboje niekas nekrutėjo. Ir ūkį apėjo gandas, kad kiaulės kažkaip prasimaniosios pinigų dar vienai viskio dėžei.

X skyrius

Ėjo metai. Keitėsi metų laikai, trumpi gyvulių gyvenimėliai baigdavosi. Atėjo laikas, kai nebeliko nė vieno, kas atsimintų senuosius laikus prieš Sukilimą, išskyrus Dobilę, Benjaminą, kranklį Mozę ir nemažą skaičių kiaulių.

Nebeliko Murielės, taip pat Pakalnutės, Džesės ir Pinčerio. Mirė ir Džonsas — jis gavo galą girtuoklių namuose kitame grafystės pakraštyje. Sniegus buvo užmirštas. Niekas nebeprisiminė ir Boksininko, išskyrus kelis jį pažinojusiųosius. Dobilė dabar buvo sena rambi kumelė, sunkiai besilankstančiais sąnariais ir traiškanotomis akimis. Jau prieš dvejus metus ji buvo sulaukusi pensinio amžiaus, tačiau, tiesą sakant, nė vienas gyvulys nebūdavo iš tikrųjų išleidžiamas į užtarnautą poilsį. Jau seniai niekas nebekalbėjo apie ganyklos kampą nusenusiems gyvuliams. Napoleonas dabar buvo subrendęs dvidešimt keturių stonų kuilys. Žvieglys taip nutuko, kad vargiai ką bematė pro akių plyšelius. Tik senasis Benjaminas buvo neką tepasikeitęs, gal kiek žilesnio snukio ir po Boksininko galo dar niūresnis ir nekalbesnis.

Ūkyje dabar gyveno kur kas daugiau padarų, nors prieaugis nebuvo toks didelis, kaip tikėtasi anksčiau. Gimė daug gyvulių, kuriems Sukilimas tebuvo neaiški tradicija, perduodama iš lūpų į lūpas, o kiti, nupirkti iš svetur, iki tol nieko apie jį nė nebuvo girdėję. Dabar, be Dobilės, ūkyje gyveno trys arkliai — dori padarai, puikūs darbininkai ir geri draugai, tačiau visiškai kvaili. Nė vienas iš jų nesugebėjo išmokti daugiau nei dviejų raidžių. Jie pritarė viskam, ko juos mokė apie Sukilimą ir gyvulizmo pagrindus, ypač kai tai darė Dobilė, kurią jie gerbė tiesiog kaip motiną; tačiau kėlė abejonių, ar jie iš viso ką nors apie tai supranta.

Ūkis labiau praturtėjo ir buvo geriau organizuotas; prie jo prijungti dar du laukai, nusipirkti iš pono Pilkingtono. Pagaliau buvo sėkmingai užbaigtas malūnas, ir ūkis turėjo nuosavą kuliamažą ir šieno elevatorių, pastatyta įvairių naujų pastatų. Vimperis nusipirko dviratę karietaitę. Vis dėlto malūnas taip ir nebuvo panaudotas elektros energijai gaminti. Jame malė grūdus ir taip užsidirbdavo gražaus pinigų. Gyvuliai sunkiai plušėjo statydami dar vieną malūną: buvo sakoma, kad baigus šitą, bus įrengtos dinamos. Tačiau apie prabangą, apie kurią kažkada Sniegus mokė gyvulius svajoti — elektra apšviestus gardus, karštą ir šaltą vandenį ir trijų dienų darbo savaitę — daugiau nebuvo kalbama. Napoleonas buvo paskelbęs, kad tokios idėjos prieštarauja gyvulizmo dvasiai. Tikroji laimė, sakė jis, — tai sunkiai dirbti ir kukliai gyventi.

Kažkodėl atrodė, kad, nors ūkis ir suklestėjo, patys gyvuliai nepradėjo gyventi turtingiau — išskyrus, žinoma, kiaules ir šunis. Galbūt iš dalies taip atsitiko todėl, kad kiaulių ir šunų buvo labai daug. Ir šie gyvuliai dirbo, ką sugebėdami. Žvieglys niekad nenuilsdavo aiškindamas, koks didelis triūsas prižiūrėti ir organizuoti ūkį. Didžiumos šio darbo pobūdžio menčiau išprusę gyvuliai nesugebą suprasti. Pavyzdžiui, Žvieglys jiems pasakojo, kiek daug kiekvieną dieną kiaulės turinčios vargti su tokiais mįslingais dalykais, kaip „bylos“, „ataskaitos“, „protokolai“ ir „atmintinės“. Tai tokie dideli popieriaus lapai, kuriuos reikėjo pilnus prirašyti, o vos tik prirašius — sudeginti krosnyje. Tai ūkio gerovei turį kuo didžiausią reikšmę, sakė Žvieglys. Vis dėlto savo darbu nei kiaulės, nei šunys negamino jokio pašaro, o jų buvo daug ir apetito trūkumu nė vienas nesiskundė.

O kitų gyvenimas liko toks pat kaip visada. Jie nuolat jautė alkį, miegojo ant šiaudų, gėrė iš

tvenkinio, triūsė laukuose; žiemą juos vargino šaltis, vasarą — musės. Kartais senesnieji bandydavo įtempti savo silpną atmintį ir išsiaiškinti, ar pirmosiomis dienomis po Sukilimo, tuoj po Džonso išvarymo, gyvenimas buvo geresnis ar blogesnis negu dabar. Bet nepajėgė prisiminti. Nebuvo su kuo palyginti dabartinio gyvenimo: daugiau nebuvo kuo remtis, tik Žviegliaus skaičių sąrašais, nekintamai rodančiais, kad viskas nuolat gerėja. Ši problema gyvuliams atrodė neišsprendžiama; tačiau bet koku atveju dabar sukti galvą dėl tokių dalykų jie turėjo per mažai laiko. Tik senasis Benjaminas teigė atsimenąs kiekvieną savo ilgo gyvenimo detalę ir žinąs, kad niekas niekada nebuvo ir negalėjo būti nei labai geriau, nei blogiau: alkis, negandos ir nusivylimas, sakė jis, esą nekintami gyvenimo dėsniai.

Ir vis dėlto gyvuliai niekuomet neparado vilties. Dar daugiau — jie niekada, nė vieną akimirką, nesiliovė didžiavęsi esą Gyvulių ūkio nariai. Jie vis dar buvo vienintelis ūkis visoje šalyje — visoje Anglijoje! — valdomas ir tvarkomas gyvulių. Nė vienas iš gyvulių, net jauniausi, net naujai atvykusieji, nupirkti iš kitų ūkių iš už dešimties ar dvidešimties mylių, niekad nesiliovė tuo žavėtis. O kai išgirdavo iššaukiant šautuvą ir išvysdavo plazdančią žaliąją vėliavą, širdys jiems prisipildydavo neišsenkamo pasididžiavimo, o kalbos visada sukdamo senų didvyriškų dienų link — Džonso išvarymo, Septynių įsakymų rašymo, didžiųjų mūšių, kuriuose buvo nugalėti įsiveržėliai žmonės. Nepamiršta nė viena iš senųjų svajonių. Vis dar buvo tikima Gyvulių Respublika, kurią išpranašavo Majoras, kai žaliųjų Anglijos laukų nebetryps žmogaus koja. Kada nors jinais bus: gal ne taip greitai, gal jos nepamatys nė vienas iš dabar gyvenančių, bet ji vis tiek bus. Tai šen, tai ten kas nors galbūt net niūniuodavo „Anglijos žvėrių“ melodiją: kad ir kaip ten būtų, ją žinojo visi ūkio gyvuliai, tačiau nė vienas nebūtų drįsęs jos garsiai užtraukti. Gal ir sunkiai jie gyveno ir ne visos svajonės išsipildė, tačiau žinojo, kad skiriasi iš kitų gyvulių. Jeigu ir alko, tai ne dėl tironiškųjų žmonių, jei turėjo sunkiai dirbti, tai bent jau patys sau. Joks padaras tarp jų nevaikščiojo dviem kojom. Jokio padaro nereikėjo vadinti „šeimininku“. Visi gyvuliai buvo lygūs.

Vieną dieną vasaros pradžioje Žvieglis įsakė avims sekti iš paskos ir nusivedė į tyrlaukį už ūkio, apaugusį berželiais. Avys čia visą dieną praleido skabydamos lapelius, prižiūrimos Žviegliaus. Vakare jis pats sugrįžo į trobą, tačiau kadangi oras buvo šiltas, liepė avims pasilikti tenai. Taip jos ten išbuvo visą savaitę, per kurią joks gyvulys jų nematė. Žvieglis praleisdavo su jomis didesnę dienos dalį. Jis sakė mokąs jas naujos dainos, ir dėl to reikią nuošalumo.

Netrukus po to, kai avys grįžo, vieną malonų vakarą, gyvuliams baigus darbus ir grįžtant į ūkinius pastatus, iš kiemo nuskambėjo šiurpinantis arklio žvengimas. Krūptelėję gyvuliai sustojo. Tai buvo Dobilės balsas. Ji vėl sužvengė, ir tuomet visi gyvuliai pasileido šuoliais ir parlėkė į kiemą. Ten ir išvydo, ką matė Dobilė.

Kiaulė ėjo ant užpakalinių kojų.

Taip, tai buvo Žvieglis. Kiek nerangiai, lyg dar nebūtų gerai įpratęs šitokiu būdu nešti nemenką savo svorį, tačiau puikiai išlaikydamas pusiausvyrą jis žingsniavo per kiemą. O po akimirkos pro trobos duris išėjo ilga kiaulių vora, visos ant užpakalinių kojų. Kai kurios žengė geriau nei kitos, viena ar dvi net truputį svyravo ir, atrodė, būtų norėjusios nusitverti lazdos, tačiau visos sėkmingai apėjo visą kiemą. O galiausiai pasigirdo kurtinamas šunų lojimas, veriamas juodojo gaidžio giedojimas ir pasirodė pats Napoleonas — didingai stačias, laidantis į šalis išdidžius žvilgsnius ir su aplink šokinėjančiais šunimis.

Priekinėje kojoje jis laikė botagą.

Stojo mirtina tyla. Apstulbinti, nusigandę, spausdamiesi į būrį, gyvuliai stebėjo ilgą kiaulių vorą, lėtai žygiuojančią po kiemą. Tarsi pasaulis būtų apsvirtęs aukštin kojom. Paskui, praėjus pirmajam šokui, jie būtų nieko nepaisydami, — šunų baimės, per daugelį metų susiformavusio įpročio niekuomet nesiskųsti, nieko nekritikuoti, kad ir kas atsitiktų, — pradėję protestuoti. Tačiau kaip tik tą akimirką, lyg gavusios ženklą, visos avys suskato baisingai bliauti:

— Keturios kojos gerai, dvi kojos geriaul Keturios kojos gerai, dvi kojos geriaul Keturios kojos gerai, dvi kojos geriaul

Bliovimas truko ištisas penkias minutes. O kai avys pagaliau nutilo, jau nebebuvo kam reikšti protestą — kiaulės sužygiavo į trobą.

Benjamins pajuto, kaip kažkas nosimi prisiglaudė jam prie peties. Jis atsigrėžė. Tai buvo Dobilė. Senos jos akys atrodė blausesnės nei visuomet. Netardama nė žodžio, ji švelniai patraukė jį už karčių ir nusivedė prie didžiosios daržinės galo, kur buvo užrašyti Septyni įsakymai. Minutę ar dvi jie stovėjo žiūrėdami į dervuotą sieną su baltais užrašais.

— Aš vis blogiau matau, — galiausiai pasakė ji. — Net kai buvau jauna, nesugebėjau perskaityti, kas ten parašyta. Bet man susidarė įspūdis, kad ta siena atrodo kitaip. Ar Septyni įsakymai liko tokie pat, Benjaminai?

Šį kartą Benjaminas nusižengė savo taisyklei ir perskaitė jai, kas parašyta ant sienos. Dabar čia matėsi vienintelis įsakymas. Jis skambėjo taip:

VISI GYVULIAI LYGŪS, BET KAI KURIE GYVULIAI LYGESNI UŽ KITUS

Po šito nebeatrodė keista, kai nuo kitos dienos kiaulės, prižiūrinčios darbus ūkyje, ėmė nešiotis botagus. Niekas nebesistebėjo, kad kiaulės nusipirko radijo aparatą, ketino įsivesti telefoną ir užsiprenumeravo laikraščių bei žurnalų. Nebebuvo keista matyti, kaip Napoleonas vaikštinėja po sodelį su pypke dantyse — ne, niekas nebesistebėjo netgi tuomet, kai kiaulės išsitraukė iš spintų pono Džonso drabužius ir jais apsirengė: Napoleonas pasirodydavo juodu paltu, žiurkininko bridžais ir odiniais antblauzdžiais, o jo mėgstamiausioji paršavedė — šlapio šilko suknele, kurią ponis Džons dėvėdavo sekmadieniais.

Vieną popietę, po savaitės, į kiemą suvažiavo daug karietų — buvo sukviesti kaimyninių ūkių atstovai į apžvalginę ekskursiją. Jiems aprodė visą ūkį, ir svečiai išreiškė susižavėjimą viskuo, ką pamatė, o ypač vėjo malūnu. Gyvuliai tuo metu ravėjo ropių lauką. Jie uoliai dirbo, nė nepakeldami snukių nuo žemės ir nežinodami, ko labiau bijotis — kiaulių ar lankytojų žmonių.

Tą vakarą iš trobos sklido garsus juokas ir dainų nuotrupos. Ir staiga, klausant susiliejančių balsų, gyvulius pagavo smalsumas. Kas gi ten vyksta — dabar, kai pirmą kartą kaip lygūs su lygiais susitinka gyvuliai ir žmonės? Ir visi vienu būriu jie ėmė kuo tyliau slinkti į sodelį pasižiūrėti.

Prie vartų stabtelėjo, nedrįsdami eiti toliau, tačiau Dobilė žengė pirmyn. Ant kanopų galiukų jie nutipeno prie namo, ir tie, kuriems užteko ūgio, įsispoksojo pro svetainės langą. Čia, aplink ilgą stalą, sėdėjo pustuzinis ūkininkų ir kitas pustuzinis žymesnių kiaulių, o pats Napoleonas buvo užėmęs garbingiausią vietą stalo gale. Kiaulės savo kėdėse atrodė visiškai nesusivaržiusios. Kompanija lošė kortomis, tik šiuo momentu buvo nutraukusi žaidimą, matyt, tostui paskelbti. Ratu keliavo didelis ašotis, ir bokalus iš naujo pripildė alaus. Niekas nė nepastebėjo smalsiųjų gyvulių, spoksančių pro langą.

Ponas Pilkingtonas iš Foksvudo atsistojo, laikydamas rankoje bokalą. Tuojuo, sakė jis,

pakviesią užstalės kompaniją pakelti bokalus. Bet prieš tai jis jaučiąs pareigą tarti kelis žodžius.

Jam esą didelis malonumas, kaip — tuo jis neabejoja — ir visiems kitiems čia esantiems, suvokti, jog baigėsi ilgas nepasitikėjimo ir nesupratimo laikotarpis. Buvo laikai, — ne dėl to, kad jis ar kas kitas iš šios kompanijos būtų to labai troškęs, — betgi buvo laikai, kai į garbinguosius Gyvulių ūkio valdytojus kaimynai žmonės žiūrėjo jei ne priešišškai, tai galbūt vis dėlto su nemaža doze nuogąstavimų. Buvo kilę nelemtų incidentų, laikytasi klaidingų minčių. Buvo manyta, kad ūkis, valdomas ir tvarkomas kiaulių, esąs lyg ir nenormalus ir galįs sukelti kaimynystėje nestabilumą. Pernelyg daug ūkininkų gerai neįsitikinę galvojo, kad tokia ūkyje įsigalės savivalės ir netvarkos dvasia. Jie jaudinosi dėl savo pačių gyvulių ir net darbininkų žmonių. Tačiau dabar visos šios abejonės išsklaidytos. Šiandien jis su draugais apsilankęs Gyvulių ūkyje, išžvalgęs kiekvieną jo colį savo akimis ir ką gi jis matęs? Ne tik pačius šiuolaikiškiausius metodus, bet ir discipliną bei drausmingumą, kuris turėtų būti geras pavyzdys visiems ūkininkams apskritai. Jis manęs nesuklysiąs sakydamas, kad žemesnieji gyvuliai Gyvulių ūkyje dirba daugiau ir gauna mažiau pašaro nei bet kur kitur visoje grafystėje. Žinoma, tiek jis, tiek jo kolegos ūkininkai šiandien pamatę nemažai dalykų, kuriuos jie nedelsiant įdiegs ir savuose ūkiuose.

Jis norįs baigti savo pastabas, dar sykį pabrėždamas draugiškus santykius, prasidėjusius ir turinčius tęstis tarp Gyvulių ūkio ir kaimynų. Tarp kiaulių ir žmonių nėra ir neturėtų būti jokių interesų konfliktų. Jų rūpesčiai ir sunkumai — tokie patys. Argi ne visur vienoda darbo problema? Čia tapo aišku, kad ponas Pilkingtonas ruošėsi pažerti kompanijai šiek tiek gerai apgalvoto sąmojaus, tačiau tuosyk taip įsilinksmino, kad nebeįstengė tarti žodžio. Dusdamas iš juoko, nuo kurio jo daugiasluoksnis pagurklis net pamėlynavo, pagaliau išspaudė:

— Jūs turite problemų su žemesniaisiais gyvuliais, o mes — su žemesnėmis klasėmis!

Nuo šio sąmojaus sugriaudėjo visa užstalė, ir ponas Pilkingtonas dar sykį pasveikino kiaules su mažomis pašarų normomis, ilgomis darbo valandomis ir apskritai nelepinančiomis sąlygomis, kurias jis matęs Gyvulių ūkyje.

O dabar, galiausiai pareiškė Pilkingtonas, jis kviečiąs kompaniją pakilti ir prisipildyti bokalus.

— Džentelmenai, — užbaigė Pilkingtonas, — džentelmenai, štai mano tostas: kad Gyvulių ūkis vis klestėtų!

Visi entuziastingai pritarė trypdami kojomis. Napoleonas buvo taip pamalonintas, kad net išėjo iš savo vietos ir apėjo stalą, kad prieš išgerdamas susidaužtų bokalais su ponu Pilkingtonu. Kai džiūgavimai nutilo, Napoleonas, vis dar stovėdamas, pareiškė turįs pasakyti keletą žodžių.

Kaip ir visos Napoleono kalbos, ši irgi buvo trumpa ir konkreti. Jis taip pat esąs patenkintas, kad baigėsi nesusipratimų laikotarpis. Ilgą laiką sklاندę gandai, nešiojami, jis turįs pagrindo manyti, kažkokio pikto priešo, neva jo ir kolegų pažiūros kažkokios ardomosios ar net revoliucinės. Jie kaltinti bandymu kelti sąmyšį tarp gyvulių kaimyniniuose ūkiuose. Nesą nieko klaidingiau negu tai! Vienintelis jų siekis — ir dabar, ir anksčiau — gyventi taikiai ir palaikyti normalius verslo santykius su kaimynais. Šis ūkis, kurį valdyti jam tekusi garbė, pridūrė jis, faktiškai yra kooperatyvas. Jo turimos ūkio nuosavybės teisės priklausančios bendrai visoms kiaulėms.

Jis nemanąs, kad dar kas tikėtų senaisiais prietaisais, tačiau neseniai padaryta tam tikrų ūkio valdymo pakeitimų, kurie turėtų dar labiau stiprinti pasitikėjimą. Iki šiol ūkyje gyvuliai turėję gan kvailą paprotį kreiptis vienas į kitą žodžiu „draugas“. Šitai derėtų uždrausti. Dar buvęs keistas, nežinia iš kur kilęs paprotys kiekvieną sekmadienio rytą pražygiuoti pro kuilio kaukolę, prikaltą prie stulpo kieme. Ir tai būsią uždrausta, o kaukolė jau palaidota. Dar svečiai galėję pastebėti žalią vėliavą, iškeltą kieme. Jei taip, tai jie turbūt pastebėję, kad joje nebėra baltos kanopos ir rago. Nuo dabar vėliava būsianti visiškai žalia, be jokių ženklų.

Jis turįs tik vieną kritinę pastabą puikiai, kaimyniškai pono Pilkingtono kalbai. Ponas Pilkingtonas nuolat vadinęs ūkį Gyvulių ūkiu. Jis, žinoma, negalėjęs žinoti, nes Napoleonas dabar skelbiąs tai pirmą kartą, kad pavadinimas „Gyvulių ūkis“ panaikinamas. Nuo šiol ir visada ūkis bus vadinamas Dvaro ūkiu — tai, jo manymu, teisingas, autentiškas pavadinimas.

— Džentelmenai, — užbaigė Napoleonas, — pasiūlysiu jums tokį pat tostą kaip ir anksčiau, tik kitais žodžiais. Iki kraštų prisipildykite bokalus. Džentelmenai, štai mano tostas: kad Dvaro ūkis vis klestėtų!

Visi vėl taip pat nuoširdžiai pasidžiaugė kaip ir prieš tai ir ištuštino iki dugno bokalus. Tačiau gyvuliai, stebintys sceną iš lauko, lyg ir pastebėjo kažkokį keistą reiškinį. Kas čia pasikeitė kiaulių snukuose? Senos blausios Dobilės akys bėgiojo nuo vienos fizionomijos prie kitos. Kai kurios buvo su penkiais pagurkliais, kai kurios su keturiais, dar kitos — su trimis. Tačiau kas čia tartum tirpo ir keitėsi? Tada, nutilus plojimams, kompanija paėmė kortas ir tęsė nutrauktą žaidimą, o gyvuliai tyliai nuslinko šalin.

Bet jie dar nenuėjo nė dvidešimties jardų, kai staiga sustojo. Nuo trobos atsklido triukšmingas klegesys. Gyvuliai puolė atgal ir vėl susmeigė akis pro langą. Taip, buvo kilęs smarkus ginčas. Vieni šaukė, kiti trankė per stalą, dar kiti svaidė piktus žvilgsnius, tūžmingai gindamiesi. Pasipiktinimas kilęs dėl to, kad ir Napoleonas, ir ponas Pilkingtonas vienu metu išmetę pikų tūžą.

Piktai šaukė dvylika balsų, ir visi jie buvo panašūs. Pagaliau nebeliko abejonių, kas nutiko kiaulių snukiams. Padarai iš lauko žiūrėjo čia į kiaules, čia į žmones, vėl į kiaules ir vėl į žmones, bet jau nebeįstengė atskirti, kur čia kas.

1943-ųjų lapkritis — 1944-ųjų vasaris

PABAIGA

1 priedas

Orvelo pasiūlytoji pratarinė „Gyvulių ūkiui“

Kaip rodo autoriaus puslapių numeracija, pirmajame „Gyvulių ūkiui“ leidime buvo palikta vietos Orvelo pratarinei. Ši pratarinė į knygą nebuvo įtraukta, o mašinraštį po daugelio metų rado Ajenas Angiusas (Ian Angus). Ji buvo publikuota 1972 m. rugsėjo 15 d. „The Times“ literatūriniame priede („The Times Literary Supplement“) su profesoriaus Bernardo Kriko (Bernard Crick) įžanga, pavadinta „Kaip buvo parašyta esė“

Spaudos laisvė

Pirminis knygos sumanymas kilo 1937 m., tačiau ji nebuvo užrašyta beveik iki 1943 m. pabaigos. Tuo laiku, kai ji buvo parašyta, nekilo abejonių, kad ją išleisti bus labai sunku (nepaisant tuometinio knygų stygiaus, kuris garantavo, jog bet kas, pavadintas knyga, bus perkama), ir iš tikrųjų keturi leidėjai atsisakė ją leisti. Tik vienas iš jų turėjo kažkokių ideologinių motyvų. Du jau metų metus spausdino antirusiškas knygas, o kitas neturėjo jokio pastebimo politinio atspalvio. Vienas leidėjas faktiškai priėmė knygą, bet pradėjęs parengiamąjį darbą nutarė pasikonsultuoti su Informacijos ministerija, kuri, atrodo, įspėjo jį arba, šiaip ar taip, griežtai patarė jam šios knygos nespausdinti. Štai ištrauka iš leidėjo laiško:

Minėjau reakciją, kurios sulaukiau iš svarbaus pareigūno Informacijos ministerijoje dėl „Gyvulių ūkiui“. Turiu prisipažinti, kad šioji taip išsakyta nuomonė privertė mane rimtai susimąstyti... Dabar aš suprantu, kad knyga gali būti laikoma tuo, ką šiuo metu būtų labai neprotinga spausdinti. Jei pasakėčia vaizduotų diktatorių ir diktatūrą apskritai, spausdinti būtų galima, tačiau pasakėčia, kaip dabar matau, taip nuodugniai atspindi Sovietų Rusijos ir dviejų jos diktatorių žingsnius, kad tegali būti taikoma Rusijai ir jokioms kitoms diktatūroms. Dar vienas dalykas: ji būtų mažiau užgauli, jei dominuojantis luomas pasakėčioje nebūtų kiaulės.* Aš manau, kad kiaulių, kaip valdančiojo luomo, pasirinkimas, be abejonės, įžeis

* Nevisiškai aišku, ar šis siūlomas pakeitimas yra paties pono ... mintis, ar kilusi iš Informacijos ministerijos, tačiau atrodo, kad ji skamba oficialiai. (Orvelo pastaba)

daugelį žmonių, o ypač bent kiek įžeidesnius, kokie neabejotinai yra rusai.

Tai nėra geras požymis. Akivaizdžiai nepageidautina, jog vyriausybės departamentas turėtų bet kokią galią cenzūruoti knygas, kurios oficialiai neremiamos (išskyrus apsaugos cenzūrą, dėl kurios niekas karo metu neprieštarauja). Tačiau pagrindinis pavojus minties ir žodžio laisvei šiuo metu nėra tiesioginis IM ar bet kokio oficialaus organo įsikišimas. Jei leidėjai ar redaktoriai stengiasi kai kurių temų nepublikuoti, tai ne dėl to, kad bijo persekiojimo, o dėl to, kad jie bijo viešosios nuomonės. Šioje šalyje intelektualinis bailumas yra pats pikčiausias priešas, su kuriuo susiduria rašytojas ar žurnalistas, ir nemanau, kad šis faktas būtų sulaukęs pelnytų diskusijos.

Bet koks nešališkas asmuo, turintis žurnalisto patirtį, pripažins, kad šio karo metu *oficiali* cenzūra nebuvo ypač įkyri. Mes nepatyrėme tokio tipo totalitarinės „koordinacijos“, kurios būtų buvę pagrindo tikėtis. Spauda turi keletą pagrįstų nusiskundimų, tačiau apskritai Vyriausybė elgėsi gerai ir buvo stebinamai tolerantiška mažumos nuomonėms. Bloga lemiantis literatūrinės cenzūros Anglijoje faktas yra tas,

kad ji yra daugiausia savanoriška. Nepopuliarios idėjos gali būti nutildytos, o nepatogūs faktai laikomi tamsoje be jokio oficialaus draudimo būtinybės. Bet kas, ilgai gyvenęs užsienio šalyje, žinos pavyzdžių apie sensacingus žinių pranešimus,— naujienų, kurios, savaime suprantama, būtų skelbiamos didelėmis antraštėmis, — kuriems nebuvo leista patekti į britų spaudą ne dėl to, kad įsikišo Vyriausybė, tačiau dėl bendro nebylaus susitarimo, esą „netinkama“ minėti tą konkretų faktą. Kalbant apie dienraščius, tai lengva suprasti. Britų spauda itin centralizuota ir dauguma jos priklauso turtingiems žmonėms, kurie turi daug motyvų būti nesąžiningi tam tikrais svarbiais klausimais. Tačiau tos pat rūšies neregima cenzūra galioja knygoms ir periodinei spaudai, taip pat ir spektakliams, filmams ir radijui. Visuomet esama ortodoksijos, idėjų masės, kuri, kaip manoma, bus priimta teisingai mąstančių žmonių neabejojant. Nėra uždrausta sakyti būtent tai, šitai ar ką nors kita, tačiau „neįprasta“ tai sakyti lygiai taip pat, kaip karalienės Viktorijos laikais nebuvo „įprasta“ minėti kelnes ponios akivaizdoje. Bet kas, metantis iššūkį dominuojančiai ortodoksijai, būna stebinamai efektyviai nutildytas. Tikrai nemadinga nuomonė niekada sąžiningai neišklausoma nei populiariojoje spaudoje, nei intelektualiuose periodiniuose leidiniuose.

Tai, ko šiuo metu reikalauja dominuojanti ortodoksija, yra nekritiškas žavėjimasis Sovietų Rusija. Visi tai žino, beveik visi veikia pagal tai. Bet kokia rimta sovietinio režimo kritika, bet koks faktų, kuriuos Sovietų vyriausybė norėtų slėpti, atskleidimas praktiškai nespausdinamas. Ir ši tautinio masto konspiracija meilikauti mūsų sąjungininkui vyksta, nors ir keista, nuoširdžios intelektualinės tolerancijos fone. Nes nors ir neleidžiama kritikuoti Sovietų vyriausybės, bent jau galima proto ribose kritikuoti savo pačių vyriausybę. Vargu ar kas nors spausdins puolimą prieš Staliną, tačiau visai saugu pulti Čerčilį, bent jau knygoje ir periodiniuose leidiniuose. Ir per penkerius karo metus, iš kurių dvejus ar trejus mes kovojome dėl tautinio išlikimo, daugybė knygų, pamfletų ir straipsnių, ginančių kompromisingą taiką, buvo išspausdinta niekam nesikišant. Be to, jie buvo išleisti ir nesukėlė didelio nepritarimo. Laisvo žodžio principo iš esmės laikomasi, kol niekas negresia SSRS prestižui. Yra kitų draudžiamų temų, ir dabar paminėsiu kai kurias iš jų, tačiau dominuojantis požiūris į SSRS — pats rimčiausias simptomas. Jis spontaniškas ir nepriklauso nuo jokių lobistų veiksmų.

Keliaklupsčiavimas, su kuriuo didesnioji Anglijos inteligentijos dalis kartojo rusišką propagandą, pradėdant nuo 1941 m., būtų visiškai pritrenkiantis, jei jie nebūtų elgęsi panašiai ir keliomis ankstesnėmis progomis. Vienas po kito einančiais prieštariniais klausimais rusiškas požiūris buvo priimtas nesvarstant ir viešinamas visiškai neatsižvelgiant į istorinę tiesą arba intelektualinį padorumą. Pateiksime tik vieną pavyzdį: BBC šventė dvidešimt penktąjį Raudonosios armijos gimtadienį, neminėdama Trockio, Maždaug taip pat tikslu būtų buvę švęsti Trafalgaro mūšį, nepaminint Nelsono, tačiau tai nesukėlė jokio Anglijos inteligentijos protesto. Įvairių okupuotų šalių vidaus kovose britų spauda beveik visais atvejais stodavo į tą pusę, kuriai buvo palankūs rusai, ir šmeižė priešininkų grupuotę, kartais, kad galėtų tai daryti, nutylėdama faktinius įrodymus. Ypač į akis krito pulkininko Michailovičiaus, jugoslavų četnikų lyderio, atvejis. Rusai, turėję savą jugoslavišką protežę, maršalą Tito, apkaltino Michailovičių bendradarbiavimu su vokiečiais. Kaltinimas buvo tuoj pat pagautas britų spaudos:

Michailovičiaus rėmėjams nebuvo suteikta jokia galimybė atsakyti į jį, o tam prieštaraujantys faktai buvo paprasčiausiai nespausdinami. 1943 m. liepos mėnesį vokiečiai pasiūlė 100 000 aukso kronų už Tito pagavimą ir panašų atpildą už Michailovičiaus pagavimą. Britų spauda ryškiomis antraštėmis spausdino atpildą už Tito, tačiau tik vienas laikraštis paminėjo (mažu šriftu) atpildą už Michailovičių, o kaltinimai bendradarbiavimu su vokiečiais tęsėsi. Labai panašūs dalykai vyko Ispanijos pilietinio karo metu. Tada respublikonų pusės grupuotės, kurias rusai buvo nutarę sutriuškinti, taip pat buvo beatodairiškai šmeižiamos anglų kairiojo sparno [sic] spaudoje, ir bet kokius teiginius, ginančius juos, netgi laiško forma, buvo atsisakoma spausdinti. Šiuo metu ne tik rimta SSRS kritika yra laikoma smerktina, tačiau kai kuriais atvejais nuslepiamas netgi tokios kritikos buvimas faktas. Pavyzdžiui, prieš mirtį Trockis parašė Stalino biografiją. Galima manyti, kad tai nebuvo visiškai nešališka knyga, tačiau ji buvo akivaizdžiai paklausi. Amerikiečių leidėjas rengėsi ją išleisti ir knyga jau buvo spausdinama, — manau, buvo išsiuntinėtoms ir recenzijų kopijoms, — kai SSRS įsitraukė į karą. Knygą skubiai išėmė iš apyvartos. Niekada nė žodžio apie tai nėra pasirodę britų spaudoje, nors akivaizdu, kad tokios knygos egzistavimas ir jos konfiskavimas buvo naujienų tema, kuriai vertėjo paskirti keletą pastraipų.

Svarbu suvokti skirtumą tarp cenzūros, kurią anglų literatūros inteligentija savanoriškai prisiima sau, ir cenzūros, kuri kartais gali būti primetama lobistų. Žinoma, kad kai kurių temų nevalia aptarinėti dėl „asmeninio suinteresuotumo“. Geriausiai žinomas atvejis — patentinės medicinos reketas. Na, ir Katalikų bažnyčia turi spaudai žymią įtaką ir gali tam tikru mastu nutildyti kritiką savo atžvilgiu. Skandalas, į kurį įsivėlęs katalikų kunigas, beveik niekada neiškyla į viešumą, o anglikonų kunigas, pakliuvęs į bėdą (pvz., Stifkio [Stiffkey] pastorius), būna svarbiausių žinių taikyns. Labai retai į sceną ar filmą patenka kas nors antikatalikiška. Bet kuris aktorius pasakys, kad spektaklis ar filmas, kuris puola ar šaiposi iš Katalikų bažnyčios, gali būti boikotuojamas spaudoje ir tikriausiai jį ištiks nesėkmė. Tačiau toks dalykas nedaro žalos ar yra bent jau suprantamas. Bet kokia didelė organizacija stos ginti savo interesus, ir atvirai propagandai prieštarauti nederėtų. Tikėtina, kad ne tik „Catholic Herald“ nepasmerks popiežiaus, bet ir „Daily Worker“ nespausdins nepalankių faktų apie SSRS. Tačiau kiekvienas mąstantis žmogus supranta, kokie iš tikrųjų yra „Daily Worker“ ir „Catholic Herald“. Nerimą kelia faktas, jog kai prašnekama apie SSRS ir jos politiką, negalima tikėtis protingos kritikos arba netgi daugeliu atvejų paprasto sąžiningumo iš liberalų [sic — ir toliau, kaip *mašinėraštyje*] rašytojų ir žurnalistų, kuriems tiesiogiai nedaromas spaudimas, kad jie iškreiptų savo nuomonę. Stalinas — šventas ir neliečiamas, ir kai kurie jo politikos aspektai negali būti rimtai aptarinėjami. Šios taisyklės nuo 1941 m. laikomasi beveik visame pasaulyje, bet tai veikė plačiau, nei kartais manoma, jau prieš dešimt metų. Visą tą laikotarpį sovietinio režimo kritika iš *kairės* tik sunkiai tegalėjo būti išklausoma. Buvo daug antirusiškos literatūros, tačiau beveik visa ji buvo iš konservatorių pusės ir akivaizdžiai nesąžininga, senamadiška ir stimuliuojama niekingų motyvų. Iš kitos pusės sklido lygiai toks pat didžiulis ir panašiai nesąžiningas prorusiškos propagandos srautas, kuris prilygo boikotui bet ko, kas bando brandžiai aptarinėti visiems svarbius klausimus. Iš tikrųjų buvo galima leisti antirusiškas

knygas, bet tai kone prilygo būti ignoruojamam ar klaidingai nušviečiamam beveik visos intelektualios spaudos. Ir viešai, ir asmeniškai buvo įspėjama, kad taip „nedaroma“. Kad ir būtų tiesa tai, ką sakote, vis tiek tai „netinkama“ ir „skirta vienų ar kitų reakcionierių interesams paremti“ Šis požiūris paprastai buvo ginamas tuo pagrindu, kad šito reikalauja tarptautinė situacija ir skubus Anglijos-Rusijos sąjungos poreikis, tačiau nekilo abejonų, jog tai buvo racionalizacija. Anglų inteligentija arba didžioji jos dalis išvystė nacionalistinį lojalumą SSRS ir savo širdyje jautė, kad bent kiek suabejoti Stalino protu būtų buvusi savotiška šventvagystė. Įvykiai Rusijoje ir bet kur kitur turėjo būti vertinami pagal skirtingus standartus. Per begalines masinių naikinimų egzekucijas 1936-1938 metais plojo ištikimi mirties baismės priešininkai, taip pat buvo priimtina skelbti apie badmečius Indijoje ir nutylėti apie tą patį Ukrainoje. Ir nors visa tai išties vyko prieš karą, šiuo metu intelektualinė atmosfera nė kiek nepagerėjo.

Tačiau grįžtu prie savo knygos. Daugumos anglų intelektualų reakcija į ją bus visiškai paprasta: „Nereikėjo jos spausdinti“. Natūralu, kad šmeižimo meno išmokę apžvalgininkai nepuls jos politiniu pagrindu — ją puls literatūriniu požiūriu. Jie sakys, kad tai nuobodi, kvaila knyga ir gėdingas popieriaus gadinimas. Tai gali būti visiškai teisinga, tačiau akivaizdu, jog tik dalis tiesos. Žmonės nesako, kad knygos „nereikėjo spausdinti“ vien dėl to, kad tai bloga knyga. Pagaliau juk kiekvieną dieną spausdinami akrai šlamšto, ir niekam tai nerūpi. Anglų inteligentija ar jos dauguma protestuos prieš šią knygą todėl, kad ji apjuodina jų lyderį ir (kaip jiems atrodo) daro žalą pažangos siekiui. Jei ji veiktų priešingai, jie neturėtų ką pasakyti prieš, netgi jei jos literatūriniai trūkumai būtų dešimt kartų labiau rėžiantys akį. Pavyzdžiui, Kairių knygų klubo sėkmė per ketverių ar penkerių metų laikotarpį rodo, kaip lengvai jie toleruoja ir šmeižimą, ir aplaidų rašymą, jei tik sakoma tai, ką jie nori išgirsti.

Esmė gana paprasta: ar turi teisę būti išgirsta bet kokia nuomonė, kad ir kokia ji būtų nepopuliari — netgi kvaila? Suformuluokite šitaip, ir beveik kiekvienas anglų intelektualas jaus, kad turėtų pasakyti „Taip“ Tačiau suteikite klausimui konkrečią formą ir pasidomėkite: „O kaip dėl Stalino puolimo? Ar *tai* turi teisę būti išgirsta?“ — ir atsakymas dažniau bus neigiamas. Tokiu atveju metamas iššūkis esamajai ortodoksijai, taigi laisvo žodžio principas nustoja galioti. Taigi reikalaujamas kalbos ir spaudos laisvės, žmogus nereikalauja absoliučios laisvės. Visada turi būti ar bent jau visada išliks nedidelis cenzūros laipsnis, kol organizuotos visuomenės tai pakės. Tačiau laisvė, kaip pasakė Roza Liuksemburg [*sic*], yra „laisvė kitam“. Tas pats principas glūdi ir garsiuosiuose Voltero žodžiuose: „Šlykščiuosi tuo, ką sakote — iki mirties ginsiu jūsų teisę sakyti tai“. Jei intelektualinė laisvė, kuri, be abejo, buvo vienas iš skiriamųjų Vakarų civilizacijos bruožų, ką nors apskritai reiškia, tai tik tai, kad kiekvienas privalo turėti teisę sakyti ar spausdinti, ką laiko tiesa, tik su sąlyga, jog nepakenks likusiai bendruomenės daliai koku nors visiškai neabejotinu būdu. Ir kapitalistinė demokratija, ir vakarietiškos socializmo versijos dar visai neseniai priėmė šį principą už gryną pinigą. Mūsų vyriausybė, kaip jau sakiau, vis dar parodo, kad ji tai gerbia. Paprasti žmonės gatvėje — iš dalies galbūt dėl to, jog nepakankamai domisi idėjomis, kad būtų joms netolerantiški — vis tiek miglotai laikosi tokios minties: „Manau, kiekvienas turi teisę į savo nuomonę“. Ir tik literatūros bei mokslo inteligentija, būtent tie žmonės, kurie turėtų būti laisvės

sergėtojai, dažniausiai pradeda ją niekinti teoriškai, taip pat ir faktiškai.

Vienas iš ypatingų mūsų laikmečio reiškinių — tai perbėgėlis liberalas. Pažįstamą marksistinį teiginį, kad „buržuazinė laisvė“ yra iliuzija, dabar nustelbė tendencija ginčytis, kad demokratiją įmanoma apginti tik totalitariniais metodais. Argumentai tokie: jei mylite demokratiją, turite traiškyti jos priešus — nesvarbu kokiais būdais. O kas jos priešai? Visuomet paaiškėja, kad tai ne tik tie, kurie ją puola atvirai ir sąmoningai, bet ir tie, kurie „objektyviai“ grasina jai, platindami klaidingas doktrinas. Kitaip tariant, į demokratijos gynimą įeina visos minties nepriklausomybės sunaikinimas. Šio argumento buvo griebtasi, pavyzdžiui, teisinant masinius rusų naikinimus. Aistringiausias rusofilas vargu ar tikėjo, kad visos aukos kaltos dėl visų dalykų, kuriais buvo apkaltintos, tačiau būdamos eretiškų pažiūrų jos „objektyviai“ kenkė režimui ir dėl to buvo visiškai teisinga ne tik jas išžudyti, bet ir diskredituoti neteisingais kaltinimais. Tas pats argumentas buvo taikomas pateisinti pakankamai sąmoningam melui, išplitusiam kairiojo sparno spaudoje apie trockininkus ir kitas respublikonų mažumas Ispanijos pilietiniame kare. Ir dar juo remtasi skalijant prieš *habeas corpus*, kai 1943 m. buvo paleistas Moslis (Mosley).

Šie žmonės nesupranta, kad skatinant totalitarinius metodus gali ateiti laikas, kai jie bus naudojami prieš juos, o ne gins juos. Įpraskite sodinti fašistus į kalėjimą be teismo, ir galbūt procesas neapsistos tik ties fašistais. Greitai po to, kai uždraustas „Daily Worker“ buvo vėl pradėtas leisti, aš skaičiau paskaitą darbininkų koledže pietiniame Londone. Auditorija buvo darbininkų klasės ir žemesniosios vidurinės klasės intelektualai — ta pati publika, kurią galima buvo sutikti Kairiųjų knygų klubo filialuose. Paskaitoje užsiminiau apie spaudos laisvę, ir pabaigoje, mano nuostabai, keletas klausytojų atsistojo ir paklausė, ar aš nemanęs, kad „Daily Worker“ uždraudimo panaikinimas — didelė klaida. Paklausti kodėl, jie atsakė, jog tai abejotino lojalumo laikraštis, kurio nereikėtų toleruoti karo metu. Pasijutau ginantis „Daily Worker“, kuris ne kartą iš visų jėgų pasistengė mane apšmeižti. Bet kur šie žmonės išmoko tokio iš esmės totalitarinio požiūrio? Beveik aišku, kad iš pačių komunistų! Tolerancija ir padorumas giliai įsišakniję Anglijoje, tačiau jie nėra nesunaikinami ir juos reikia palaikyti iš dalies sąmoningomis pastangomis. Totalitarinių doktrinų propagavimas susilpnins instinktą, padedantį laisviems žmonėms suprasti, kas pavojinga ir kas ne. Tai iliustruoja Moslio atvejis. 1940 m. buvo visiškai teisinga Moslį internuoti, nepaisant to, ar jis buvo įvykdęs kokį techninį nusikaltimą, ar ne. Mes kovojome dėl savo gyvybės ir negalėjome leisti, kad potencialus kolaborantas vaikščiotų laisvas. Laikyti jį uždarytą be teismo 1943 m. buvo pasityčiojimas. Bendras nesugebėjimas tą suvokti buvo blogas požymis, nors tiesa ir tai, kad agitacija prieš Moslio paleidimą buvo iš dalies dirbtinė ir iš dalies kitų nepasitenkinimų racionalizacija. Tačiau kuri dalis dabartinio poslinkio fašistinės mąstysenos link yra atsekama iš pastarųjų dešimties metų „antifašizmo“ ir jo sukulto neskrupulingumo?

Svarbu suvokti, kad dabartinė rusomanija — tik bendras vakarietiškos liberalios tradicijos silpnėjimo simptomas. Jei Informacijos ministerija būtų prisidėjusi ir tarusi aiškų veto šios knygos išleidimui, anglų inteligentijos dauguma nebūtų čia išvelgusi nieko, kas keltų nerimą. Pasirodo, nekritiškas lojalumas SSRS — tai dabartinė ortodoksija, ir kai tik užkliudomi tariamieji SSRS interesai, ji pasirengusi toleruoti ne tik

cenzūrą, bet ir sąmoningą istorijos falsifikavimą. Pateiksiu vieną pavyzdį. Mirus Džonui Rydui [*John Reed*], „Dešimties dienų, sukėtusių pasaulį“ — asmeninės ataskaitos apie ankstyvasias Rusijos revoliucijos dienas — autoriui, knygos autorinė teisė perėjo į Britanijos komunistų partijos rankas, kuriai, mano manymu, Rydas buvo ją palikęs testamentu. Po keleto metų britų komunistai, sunaikinę originalią knygos redakciją, kiek tik galėjo, išleido tendencingai iškraipytą versiją, iš kurios pašalino užuominas apie Trockį, taip pat praleido Lenino parašytą išangą. Jei Britanijoje vis dar būtų egzistavusi radikali inteligentija, šis klastotės aktas būtų buvęs demaskuotas ir pasmerktas kiekviename šalies literatūriniame laikraštyje. Tuometinėje situacijoje protestų beveik nepasigirdo. Daugeliui anglų intelektualų tai atrodė visai natūralus dalykas. O ši tolerancija arba atviras nesąžiningumas [*sic = atviro nesąžiningumo tolerancija?*] reiškia žymiai daugiau nei tai, kad šiuo metu labai madingas žavėjimasis Rusija. Labai gali būti, kad ši mada ilgai nesitęs. Kaip žinau, kol ši knyga bus išleista, mano požiūris į sovietinį režimą gali tapti visuotinai priimtu. Tačiau kokią tai duotų naudą? Vienos ortodoksijos pakeitimas kita nebūtinai yra pažanga. Priešas — gramofono protas, ir nesvarbu, ar pritariama plokštelei, kuri tuo metu grojama.

Esu gerai susipažinęs su visais argumentais prieš minties ir žodžio laisvę — argumentais, kurie teigia, kad tai negali egzistuoti, ir argumentais, kurie teigia, kad tai neturėtų egzistuoti. Atsakau paprastai — jie manęs neįtikina; mūsų civilizacija keturis šimtus metų buvo grindžiama priešingu pagrindu. Jau daugiau kaip dešimtmetį aš manau, jog egzistuojantis Rusijos režimas yra iš pagrindų blogas, ir reikalauju teisės tai sakyti, nepaisant fakto, kad su SSRS esame sąjungininkai kare, kurį norėčiau matyti laimėtą. Jei man reikėtų pasirinkti tekstą pasiteisinti, pasirinkčiau eilutę iš Miltono:

Pagal žinomas senovinės laisvės taisykles,

Žodis „senovinė“ pabrėžia faktą, kad intelektualinė laisvė — giliai įsišaknijusi tradicija, be kurios abejotinas mūsų būdingos vakarietiškos kultūros egzistavimas. Nuo šios tradicijos daugelis mūsų intelektualų akivaizdžiai nusisuka. Jie ėmė laikytis principo, kad knyga turėtų būti spausdinama arba konfiskuota, liaupsinama arba keikiama ne pagal jos nuopelnus, o pagal politinį tikslumą. O kiti, kurie faktiškai nesilaiko šio požiūrio, sutinka su juo iš paprasto bailumo. To pavyzdys yra gausių ir iškalbingų anglų pacifistų nesėkmė protestuojant prieš dominuojantį Rusijos militarizmo garbinimą. Pasak šių pacifistų, bet koks smurtas blogas, ir visose karo stadijose jie primygtinai ragino mus pasiduoti arba bent jau sudaryti kompromisinę taiką. Tačiau kiek iš jų bent sykį užsiminė, kad karas taip pat blogas, kai kariauja ir Raudonoji armija? Akivaizdžiai rusai turi teisę ginti save, o šitai daryti mums — mirtina nuodėmė. Šį prieštaravimą galima paaiškinti vienareikšmiškai: tai yra bailus troškimas išlaikyti gerus santykius su didžiąja inteligentijos dalimi, kurios patriotizmas labiau nukreiptas į SSRS negu į Britaniją. Žinau, kad anglų inteligentija turi daug priežasčių būti baikščia ir nesąžininga, iš tikrųjų mintinai žinau argumentus, kuriais jie save teisina. Tačiau bent jau nekalbėkime nesąmonių apie laisvės gynimą nuo fašizmo. Jei laisvė iš viso ką nors reiškia, tai būtent teisę sakyti žmonėms tai, ko jie nenori girdėti. Paprasti žmonės vis dar miglotai pritaria tokiai doktrinai ir pagal ją veikia. Mūsų šalyje (ne visose šalyse vienodai: taip nebuvo respublikoniškoje Prancūzijoje ir taip šiandien nėra JAV) būtent liberalai bijo laisvės ir intelektualai nori supurvinti intelektą — taip noriu atkreipti dėmesį į faktą, kad parašiau šią

pratarmę.

2 priedas

Orvelo pratarė „Gyvulių ūkio“ vertimui į ukrainiečių kalbą

„Gyvulių ūkio“ vertimas į ukrainiečių kalbą buvo skirtas ukrainiečiams, gyvenusiems anglų ir amerikiečių administruojamose perkeltųjų asmenų stovyklose Vokietijoje po Antrojo pasaulinio karo. Tie asmenys, kaip teigiama Igorio Ševčenkos, organizavusio knygos vertimą ir platinimą, laiške, buvo žmonės, rėmę Spalio revoliuciją ir pasiryžę ginti savo laimėjimus, tačiau stoji prieš „Stalino kontrrevoliucinį bonapartizmą“ ir „Rusijos nacionalistų vykdomą ukrainiečių tautos eksploataciją“. Tai buvo paprasti žmonės, valstiečiai ir darbininkai, kai kurie beveik visiškai neišsilavinę, bet visi entuziastingi skaitytojai. Jis paprašė Orvelą parašyti tiems žmonėms specialią pratarė. Angliškas originalas buvo pamestas, o čia pateikiama versija atgaminta verčiant atgal iš ukrainiečių į anglų kalbą. Orvelas nereikalavo sumokėti jam jokio autorinio honoraro nei už šį leidimą, nei už kitus vertimus todėl, kad knygą galėtų nusipirkti patys neturtingiausi žmonės (pvz., leidimai persų ir telugų kalbomis). Orvelas pats apmokėjo gamybos kaštus rusiškajam, išspausdintam ant plono popieriaus, leidimui, kuris buvo skirtas kareiviams ir kitiems už geležinės uždangos.

*

Manęs paprašė parašyti pratarė „Gyvulių ūkio“ vertimui į ukrainiečių kalbą. Žinau, kad rašau skaitytojams, apie kuriuos nieko neišmanau, tačiau jie patys irgi tikriausiai neturėjo jokios galimybės gauti informacijos apie mane.

Šioje įžangoje jie tikriausiai tikisi, kad pasakysiu ką nors apie tai, kaip atsirado „Gyvulių ūkis“, tačiau iš pradžių norėčiau papasakoti kai ką apie save ir dėl kokių priežasčių susiformavo tokios mano politinės pažiūros.

Gimiau Indijoje 1903 metais. Mano tėvas ten buvo anglų administracijos pareigūnas, o mano šeima priklausė vidurinėsios klasės šeimų kategorijai, kurią sudarė kariškiai, dvasininkai, valdžios pareigūnai, teisininkai, gydytojai ir t.t. Aš mokiausi Itone, brangiausioje ir snobiškiausioje Anglijos privilegijuotųjų mokyklų*. Tačiau patekau ten tik gavęs stipendiją, antraip mano tėvas nebūtų įstengęs manęs pasiųsti į tokią mokyklą.

* Tos mokyklos – tai ne valstybinės „tautinės mokyklos“, bet kažkas visiškai priešinga: išskirtinės ir brangios uždarnos vidurinės mokyklos, išsibarsčiusios dideliame plote. Iki nesenu laikų jos priimdavo tik turtingų aristokratų šeimų sūnus. *Nouveau riche* [neseniai praturtėjusieji] devyniolikto amžiaus bankininkų svajonė buvo įtaisyti savo sūnus į privilegijuotą mokyklą. Tose mokyklose daugiausia dėmesio būdavo skiriama sportui, kuris formuoja, taip sakant, arogantišką, ryžtingą ir džentelmenišką požiūrį. Tarp tų mokyklų Itonas ypač garsus. Rašoma, kad Velingtonas pasakęs, jog pergalė Vaterlo mūšyje buvo nulemta Itono sporto aikštelėse. Iki nelabai senų laikų dauguma žmonių, kurie vienokiu ir kitokiu būdu valdė Angliją, būdavo baigę privilegijuotąsias mokyklas. (Orvelo pastaba)

Tuoju po mokyklos baigimo (man tada buvo beveik dvidešimt) nuvykau į Birmą ir įstojau į Indijos imperijos policiją. Tai buvo sukarinta policija, kažkuo panaši į žandarmeriją, labai panaši į Ispanijos Guardia Civil ir Garde Mobile Prancūzijoje. Joje išstarnavau penkerius metus. Ji man nepatiko ir sukėlė neapykantą imperializmui, nors tuo metu nacionalistinės nuotaikos Birmoje nebuvo labai žymios, o anglų ir birmiečių santykiai nebuvo itin nedraugiški. 1927 m. atsistatydinau, išvykau į Angliją ir nutariau tapti rašytoju; iš pradžių ne per labiausiai sekėsi. 1928-1929m. gyvenau Paryžiuje ir rašiau apsakymus bei romanus, kurių niekas nespausdino

(visus juos sunaikinau). Kelerius metus labai sunkiai verčiausi ir ne sykį teko alkėti. Tik nuo 1934 metų ėmiau pragyventi iš rašymo. Tuo metu kartais mėnesių mėnesius gyvendavau tarp pusiau kriminalinių elementų, kurie glaudėsi neturtingiausių kvartalų prasčiausiuose būstuose arba slankiodavo gatvėmis elgetaudami ir vogdami. Tuo metu bendravau su jais dėl pinigų stygiaus, bet vėliau mane labai sudomino patsai jų gyvenimo būdas. Praleidau daug mėnesių (tuo laiku daug sistemingiau) studijuodamas kalnakasių gyvenimo sąlygas Šiaurės Škotijoje. Iki 1930 m. šiaip jau nelaikiau savęs socialistu. Praktiškai iki to laiko mano politinės pažiūros nebuvo aiškiai apibrėžtos. Aš tapau socialistinių pažiūrų labiau iš pasibjaurėjimo tuo, kaip išnaudojama ir ignoruojama skurdesnioji pramonės darbininkų dalis, nei dėl to, kad būčiau teoriškai susižavėjęs planine visuomene.

1936 metais vedžiau. Bemaž tą pačią savaitę Ispanijoje kilo pilietinis karas. Mudu su žmona norėjome vykti į Ispaniją ir kovoti dėl jos vyriausybės. Susiruošėme važiuoti po šešių mėnesių, kai tik baigiau savo knygą. Ispanijoje beveik šešis mėnesius praleidau Aragono fronte, kol Hueskoje (Huesca) fašistų snajperis peršovė man gerklę.

Karo pradžioje užsieniečiai išvis nežinojo apie vidines įvairių politinių partijų, remiančių vyriausybę, kovas. Dėl daugelio aplinkybių aš, kitaip nei dauguma kitų užsieniečių, įstojau ne į internacionalinę brigadą, bet į Ispanijos trockininkų POUM miliciją.

Taigi 1937 m. viduryje, kai komunistai pradėjo kontroliuoti (bent iš dalies) Ispanijos vyriausybę ir ėmė gaudyti trockininkus, mes abu tapome aukomis. Mums labai pasisekė, kad pavyko gyviems palikti Ispaniją ir netgi nebuvome areštuoti. Daug mūsų draugų buvo sušaudyti, kiti praleido ilgus metus kalėjimuose ar paprasčiausiai pradingo.

Ši žmonių medžioklė Ispanijoje vyko tuo metu, kaip ir didieji valymai SSRS, ir tartum šiuos papildė. Ispanijoje, kaip ir Rusijoje, kaltinimų pobūdis buvo toks pat (kaltinta slaptu bendradarbiavimu su fašistais), ir, kiek tai susiję su Ispanija, turiu priežasčių manyti, jog kaltinimai melagingi. Visa toji patirtis buvo vertinga pamoka: išmokė mane suprasti, kaip lengvai totalitarinė propaganda gali valdyti apsišvietusių žmonių nuomonę demokratinėse šalyse.

Mudu su žmona matėme, kaip nekalti žmonės metami į kalėjimus vien įtariant juos neortodoksinėmis pažiūromis. Tačiau grįžę į Angliją radome daug nuovokių ir gerai informuotų apžvalgininkų, tikinčių fantastiškiausiais pasakojimais apie slaptą bendradarbiavimą, išdavystes ir sabotažą, apie kuriuos spauda pranešdavo iš Maskvos teismų.

Ir taip aš daug aiškiau nei bet kada supratau neigiamą sovietų mito įtaką Vakarų socialistų judėjimui.

Ir čia privalau stabtelėti ir aprašyti savo požiūrį į sovietinį režimą.

Aš niekada nesilankiau Rusijoje ir mano žinios apie ją susiformavo iš to, ką sužinojau skaitydamas knygas ir laikraščius. Net jeigu galėčiau, nenorėčiau kištis į sovietų vidaus reikalus — nesmerkčiau Stalino ir jo bendrininkų vien už jų barbariškus ir nedemokratiškus metodus. Visiškai įmanoma, kad ten dominuojančiomis sąlygomis jie nebūtų galėję veikti kitaip netgi vedami geriausių ketinimų.

Tačiau, antra vertus, man buvo svarbiausia, jog žmonės Vakaruose pamatytų sovietinį režimą tokį, koks jis yra iš tikrųjų. Nuo 1930-ųjų metų mačiau labai nedaug požymių, kad SSRS būtų žengusi į tai, kas galėtų iš tikrųjų būti pavadinta socializmu. Priešingai, buvau priblokštas, matydamas aiškius ženklus, kad ji transformuojasi į hierarchinę visuomenę, kurioje esantys

valdžioje turi ne daugiau motyvų atiduoti valdžią negu bet kuri kita valdančioji klasė. Be to, tokios šalies kaip Anglija darbininkai ir inteligentija nepajėgia suprasti, kad šių dienų SSRS visai kitokia, negu buvo 1917 m. Iš dalies jie nenori to suprasti (t. y. nori tikėti, kad kažkur egzistuoja iš tikrųjų socialistinė šalis) ir iš dalies jiems, įpratusiems prie santykinės laisvės ir santūrumo viešajame gyvenime, totalitarizmas visiškai nesuvokiamas.

Tačiau reikia prisiminti, kad Anglija nėra visiškai demokratinė. Ji taip pat ir kapitalistinė šalis su didelėmis klasinėmis privilegijomis ir (netgi dabar, po karo, kuris turėjo tendenciją visus sulyginti) su dideliais turтинiais skirtumais. Tačiau, nepaisant to, tai šalis, kurioje žmonės gyvena kartu kelis šimtus metų be didelių konfliktų, kurioje įstatymai palyginti teisingi, oficialiomis naujienomis ir statistika galima beveik pastoviai tikėti ir, galų gale, kurioje mažumos nuomonės turėjimas ir jos pareiškimas nesukelia mirtino pavojaus. Šitokioje aplinkoje paprastas žmogus nė nenutuokia, ką reiškia koncentracijos stovyklos, masinės deportacijos, areštai be teismo sankcijos, spaudos cenzūra ir t.t. Viskas, ką jis skaito apie tokią šalį kaip SSRS, automatiškai verčiama į angliškus terminus, ir jis visiškai nekaltai priima totalitarinės propagandos melą. Iki 1939 metų imtinai ir netgi vėliau dauguma Anglijos žmonių nesugebėjo įvertinti nacių režimo Vokietijoje prigimties, ir dabar jie vis dar tam tikra prasme turi iliuzijų, susijusių su sovietiniu režimu.

Tai padarė daug žalos socialistiniam judėjimui Anglijoje ir turėjo rimtų padarinių Anglijos užsienio politikai. Iš tikrųjų, mano nuomone, niekas nepadarė tiek daug žalos pirminei socializmo idėjai, kaip tikėjimas, kad Rusija — socialistinė šalis ir kad kiekvienas tos šalies valdančiųjų poelgis turi būti pateisintas, jeigu ne pamėgdžiotas.

Taigi paskutiniuosius dešimt metų aš buvau įsitikinęs, kad, norint atgaivinti socialistų judėjimą, svarbiausia sugriauti sovietinį mitą.

Sugrįžęs iš Ispanijos tikėjausi demaskuoti sovietinį mitą pasakojimu, kurį galėtų daug kas suprasti ir kuris būtų lengvai verčiamas į kitas kalbas. Tačiau pačios pasakojimo detalės man neatėjo į galvą tol, kol vieną dieną (tada gyvenau mažame kaime) nepamačiau mažo, maždaug dešimties metų berniuko, vadeliojančio didžiulį kinkomąjį arkliį siauru takeliu ir pliekiančio jį botagu, kai tik tas mėgindavo pasukti į šalį. Man dingtelėjo, kad jeigu tokie gyvuliai suvoktų savo jėgą, mes prieš juos būtume bejėgiai, ir kad žmonės išnaudoja gyvulius panašiai, kaip turtingieji išnaudoja proletariatą.

Toliau analizavau Markso teoriją gyvulių požiūriu. Jiems buvo aišku, kad klasių kovos tarp žmonių koncepcija — gryna iliuzija, kadangi, kai tik reikia išnaudoti gyvulius, visi žmonės susivienija prieš juos: tikroji kova yra tarp gyvulių ir žmonių.

Nuo šito atskaitos taško buvo nesunku išplėtoti pasakojimą. Neužrašiau jo iki 1943 m., kadangi buvau užsiėmęs kitu darbu, dėl kurio neturėjau laisvo laiko, o pabaigoje į pasakojimą įtraukiau keletą įvykių, pavyzdžiui, Teherano konferenciją, kuri vyko tuo metu, kai rašiau. Taigi pagrindiniai pasakojimo kontūrai iki parašymo išbuvo mano galvoje daugiau negu šešerius metus.

Nenoriu komentuoti darbo — jeigu jis pats savaime neiškalbingas, vadinasi, nepavykęs. Bet pageidaučiau pabrėžti du aspektus: pirma, nors visi epizodai paimti iš tikros Rusijos revoliucijos, tačiau tiksliai schemiškai ir chronologinė jų tvarka pakeista — to reikėjo apysakos simetrijai. Antrasis aspektas buvo daugumos kritikų nepastebėtas galbūt todėl, kad aš jo pakankamai nepabrėžiau. Daugeliui skaitytojų, perskaičius knygą, gali susidaryti įspūdis, kad ji

baigiasi visišku kiaulių susitaikymu su žmonėmis. Aš to nesiekiu, priešingai — norėjau ją užbaigti garsia nesutarimo gaida, kadangi rašiau tuojau pat po Teherano konferencijos, kuri, kaip visi manė, nustatė kuo geriausius SSRS ir Vakarų santykius. Asmeniškai aš netikėjau, kad tokie geri santykiai tęsis ilgai, ir, kaip parodė įvykiai, nelabai teklydau.

Nežinau, ką dar turėčiau pridurti. Jeigu kam būčiau įdomus aš pats, pridėčiau, kad esu našlys ir turiu beveik trejų metų sūnų, kad mano profesija — rašytojas ir kad nuo karo pradžios daugiausia dirbau žurnalistu.

Periodinis leidinys, kuriam dažniausiai pateikiu medžiagą, tai „Tribune“ — socialinis politinis savaitraštis, apskritai atstovaujantis kairiajam leiboristų partijos sparnui. Labiausiai skaitytoją galėtų sudominti šios mano knygos (jeigu kuris nors šio vertimo skaitytojas rastų jas): „Birmos dienos“ (pasakojimas apie Birmą), „Katalonijos pagerbimas“ (atsiradusi iš mano įspūdžių iš pilietinio karo Ispanijoje) ir „Kritinės esė“ (tai esė daugiausia apie šiuolaikinę populiariąją anglų literatūrą ir informatyvesnę sociologiniu, o ne literatūriniu požiūriu).

Pastaba dėl teksto

Anglijoje „Gyvulių ūkis“ išleistas 1945 metų rugpjūčio 17 dieną, o po metų — Jungtinėse Valstijose. Iki „Gyvulių ūkio“ devynios Orvelo knygos (tarp jų ir „Banginio pilve“ bei „Liūtas ir vienasragis“) Britanijoje ir Amerikoje buvo išleistos apie 195500 egzempliorių tiražu, iš jų 47079 — „Kelio į Vigan Pyrą“ ir 115000 — „Penguin“ leistos „Po Paryžių ir Londoną“ (1940) bei „Birmos dienos“ (1944). Popieriaus trūkumas po Antrojo pasaulinio karo apribojo „Gyvulių ūkio“ egzempliorių skaičių, tačiau iki Orvelo mirties 1950 m. sausį jo buvo išleista 25 200, o Amerikoje — 590000 egzempliorių. Šie skaičiai kiekybiškai įrodo milžinišką ir staigią „Gyvulių ūkio“ sėkmę, o dar juos papildė įvairiausi vertimai — per kelis likusius Orvelo gyvenimo metus knyga išversta į visas pagrindines Europos kalbas, taip pat į persų, telugų, islandų ir ukrainiečių. Tačiau kokio gi žanro knyga buvo pasiūlyta tokiai margai publikai? Svarbiausias tekstinis „Gyvulių ūkio“ keitimas matyti jo viršelyje. Orvelas pavadino savo knygą taip: „Gyvulių ūkis: Pasaka“. Toks apibūdinimas paliktas visuose „Secker&Warburg“ bei „Penguin Books“ leidimuose, tačiau amerikiečiai išmetė „Pasaka“. (Vienas iš daugelio leidėjų, atsisakiusių spausdinti „Gyvulių ūkį“ Britanijoje ir Amerikoje, taip padarė dėl to, kad manė nesant rinkos vaikiškoms knygoms.) Iš visų vertimų, spausdintų dar Orvelui gyvam esant, tik telugų kalba buvo paliktas apibūdinimas „Pasaka“. Kituose vertimuose apibūdinimas buvo išmestas arba tapo „Satyra“, „Šiuolaikine satyra“, buvo pavadinta nuotykių knyga ar fantazija. Čia ne vieta diskutuoti apie originalaus apibūdinimo svarbą, gal tik derėtų paminėti, kad tai kyla iš stiprios Orvelo traukos pasakoms ir panašioms dalykams, su kuriais jis susidūrė ankstyvoje vaikystėje ir vėliau, dirbdamas mokytoju ir BBC.

Yra išlikę dviejų Orvelo knygų mašinraščiai — „Gyvulių ūkio“ ir „1984“, taip pat ir autoriaus „Gyvulių ūkio“ korektūra. Teksto keitimų buvo palyginti nedaug. Rengiant tekstą angliškam leidimui, buvo suvienodintas didžiųjų raidžių rašymas ir pati rašyba (pavyzdžiui, suvienodinti Orvelo skirtingai rašyti žodžiai hay field, hay-field ir hayfield — šienaujama pieva) ir vidutiniškai du kartus kiekviename puslapyje taisyta skyryba. Šiame leidime pirmenybė teikta Orvelo skyrybai ir atstatytas galbūt autoriaus turėtas omenyje subtilus perėjimas nuo „septynių įsakymų“ prie „Septynių įsakymų“, kai tie tapo šventais ir neliečiamais. 1945 m. balandžiams nebuvo leidžiama „atakuoti mėšlu“ pono Džonso ir jo vyrų galvų, bet buvo reikalaujama sušvelnintai „dergti“ ant jų, kad nebūtų užgauti skaitytojų jausmai.

Iš dviejų įdomiausių tekstinių „Gyvulių ūkio“ charakteristikų, be žanrinio apibūdinimo, pirmoji — pakeitimas, padarytas paskutiniu momentu, prieš pat pirmąjį leidimą, antroji — iš pradžių nenumatytas priedas, sunkiai beįtraukiamas į kūrinį.

1945 m. kovą Orvelas dirbo Paryžiuje kaip „Observer“ ir „Manchester Evening News“ karo korespondentas. Čia jis sutiko Jozefą Čapskį (Joseph Czapski), išlikusį gyvą po sovietų koncentracijos stovyklos ir Katynės skerdynių. Kad ir turėdamas tokios patirties ir nusiteikęs prieš sovietinį režimą, jis paaiškino Orvelui (kaip šis vėliau rašė Artūrai Kestleriui), kad „būtent Stalino charakteris... Stalino didybė“ išgelbėjo Rusiją nuo vokiečių invazijos. „Jis nepasitraukė iš Maskvos, kai vokiečiai jau kone užgrobė ją, ir būtent jo drąsa išgelbėjo padėtį“. Nors „Gyvulių ūkio“ istorinių personažų alegorijos nėra tikslios, Staliną tikrai reprezentuoja Napoleonas*. Praėjus kelioms dienoms po susitikimo su Čapskiu, Orvelas parašė leidėjams ir paprašė pakeisti tekstą VIII skyriuje. Jis norėjo, kad užuot „visi gyvuliai, drauge ir Napoleonas, puolė žemėn“,

būtų „visi gyvuliai, išskyrus Napoleoną“ Toks pakeitimas, rašė jis, „būtų teisingas Stalino atžvilgiu, nes jis liko Maskvoje vokiečiams artėjant“.

* Laiške Ivonai Davė (*Yvonne Davet*) Orvelas pavadino „Gyvulių ūkį“ romanu „prieš Staliną“. Prancūziškajam vertimui jis siūlė tokį pavadinimą: „Union des républiques socialistes animales“ – URSA (lokys). Prancūziškajame vertime Napoleonas buvo pavadintas Cezariu. (Aut. past.)

1946 m. pabaigoje Orvelas adaptavo „Gyvulių ūkį“ Trečiajai BBC programai. Gruodžio 2 d. Orvelui parašė jo draugas, amerikiečių žurnalo „Politics“ redaktorius Dvaitas Makdonaldas. Jis teigė manęs, kad „Gyvulių ūkis“ taikytinas tik Rusijai ir Orvelas neapibendrinęs to apskritai revoliucijos filosofijai. Orvelas atsakė, kad nors „Gyvulių ūkis“ — „pirmiausiai Rusijos revoliucijos satyra“, jis numatęs ir platesnį knygos kontekstą. Tokios rūšies revoliucija, jo apibrėžta kaip „žiauri sąmokslininkiška revoliucija, kuriai vadovauja nesąmoningai galios ištroškę žmonės“ negalinti nieko daugiau, tik pakeisti valdytojus. Toliau jis tęsė: „Mano numatytas moralas — kad revoliucijos tik tada radikaliai patobulina situaciją, kai masės yra budrios ir žino, kaip atsikratyti lyderių, kai tik tie bus atlikę savo darbą. Įvykių kryptis pasakojime pasikeičia tuo momentu, kai kiaulės pasilaiko sau pieną ir obuolius“. Jis davė nuorodą į Kronštato jūrininkų sukilimą 1921 m., kai jūreiviai palaikė Leningrado streikuotojus prieš sovietų režimą. Supratęs, jog šis persilaužimas romane nėra labai aiškus, jis pridėjo tokias eilutes radijo pjesei, kurią kaip tik tuo metu buvo bebaigęs:

DOBILĖ: Ar manote, kad teisinga pasisavinti obuolius?

MOLĖ: Ką, jos pasiliks visus obuolius sau?

MURIELĖ: O mums visai neduos?

KARVĖ: Maniau, kad padalins juos po lygiai.

Šios eilutės neteko svarbos, nes BBC prodiuseris Reineris Hepenštalis (Rayner Heppenstall) jas iškirpo. Kadangi pats Orvelas „Gyvulių ūkio“ neparedagavo, ne leidėjo kompetencija įtraukti jas į knygą, tačiau jos tikrai išryškina tai, ką Orvelas Džefriui Goreriui (Geoffrey Gorer) pavadino „Gyvulių ūkio“ „pagrindiniu pasažu“

Piteris Deivisonas Albane, Londonas

Apie autorius

Erikas Artūras Bleiras (Džordžas Orvelas) (Eric Arthur Blair, George Orwell) gimė 1903 m. Indijoje, kur jo tėvas dirbo valstybinėje tarnyboje. Šeima persikėlė į Londoną 1907m. o 1917m. Orvelas įstojo į Itono (Eton) privilegijuotąją vidurinę mokyklą, kur reguliariai bendradarbiavo įvairiuose mokyklos žurnaluose. Nuo 1922 iki 1927m. jis tarnavo Indijos imperijos policijoje Birmoje. Išgyvenimai Birmoje paskatino jį parašyti savo pirmąjį romaną „Birmos dienos“ (Burmese Days, 1934). Paskui keletą metų skurdo. Prieš sugrįždamas į Angliją, dvejus metus pragyveno Paryžiuje, kur sėkmingai dirbo repetitoriumi, mokytoju, knygyno pardavėju ir rašė straipsnius bei recenzijas daugeliui periodinių leidinių. „Po Paryžių ir Londoną“ (Down and Out in Paris and London) buvo išleista 1933 m. 1936 m. Viktoras Golančius (Victor Gollancz) jam pavedė aplankyti masinio nedarbo regionus Lankšyre ir Jorkšyre. „Kelyje į Vigan Pyrą“ (The Road to Wigan Pier) (1937) išpūdingai aprašytas skurdas, kurį jis ten pamatė. 1936m. pabaigoje Orvelas nuvyko į Ispaniją kovoti už respublikonus ir ten buvo sužeistas. „Katalonijos pagerbime“ (Homage to Catalonia) jis pasakoja apie pilietinį karą. 1938 m. Orvelas turėjo gydytis sanatorijoje ir nuo tada niekad visiškai nepasveiko. Praleido šešis mėnesius Maroke ir ten parašė „Kilimas įkvėpti oro“ (Coming Up for Air). Per Antrąjį pasaulinį karą, nuo 1941 iki 1943 m., jis tarnavo neregulioje kariuomenėje ir dirbo BBC Rytų tarnyboje. Būdamas „Tribune“ literatūrinio redaktoriumi, nuolat bendradarbiavo politinių ir literatūrinių komentarų puslapyje, taip pat rašė į „Observer“, o vėliau ir į „Manchester Evening News“ Jo unikali politinė alegorija „Gyvulių ūkis“ (Animal Farm), išleista 1945 m., būtent ir buvo romanas, drauge su „1984“ (Nineteen Eighty-Four, 1949) išgarsinęs jį visame pasaulyje.

Džordžas Orvelas mirė Londone 1950 m. sausio mėnesį. Likus kelioms dienoms iki Orvelo mirties, Dezmondas Makartis (Desmond MacCarthy) atsiuntė jam pasveikinimą, kuriame rašė: „Palikote neišdildomą žymę anglų literatūroje... Esate vienas iš nedaugelio jūsų kartos įsimintinų rašytojų“.

*

Profesorius Piteris Deivisonas (Peter Davison), anglų kalbos tyrinėtojas Lesterio De Montforto universitete, gimė Niukaslyje prie Taino (Newcastle upon Tyne) 1926m., 1954m. pradėjo humanitarinių mokslų bakalauro studijų neakivaizdinį kursą Londone. 1957m. humanitarinių mokslų magistro studijų metu Londone redagavo karalienės Elžbietos I laikų tekstą, o paskui dėstė Sidnėjaus universitete, kuriame įgijo filosofijos daktaro laipsnį. 1999 m. De Montforto universitetas jam suteikė literatūros daktaro ir humanitarinių mokslų garbės daktaro laipsnį. Deivisonas parašė ir suredagavo penkiolika knygų, taip pat ir faksimilinį „1984“ rankraščio bei dvidešimties tomų Orvelo „Pilno raštų rinkinio“ leidimą (kartu su Ajnu Angusu [Ian Angus] ir Šeila Deivison [Sheila Davison]). Buvo bibliografo draugijos, kurios žurnalą redagavo, prezidentas. 1999 m. apdovanotas Britanijos imperijos 4-ojo laipsnio ordinu už nuopelnus literatūrai.

*

Malkolmas Bredberis (Malcolm Bradbury) buvo romanistas, kritikas, televizijos scenaristas ir Rytų Anglijos universiteto Amerikos studijų profesorius-emeritas. Jis — septynių romanų, tarp jų ir „Istorijos žmogus“ (The History Man, 1975), autorius, Karališkosios literatūros

draugijos Heinemano premijos laureatas, taip pat romano „Mainų greičiai“ (Rates of Exchange, 1983), kuris buvo įtrauktas į sąrašą „Booker“ premijai gauti, autorius. Į kitų jo romanų sąrašą įeina „Daktaras Kriminalas“ (Doctor Kriminale, 1992) ir „Į vienutę“ (To the Hermitage, 2000). Jis rašė ir trumpus grožinės literatūros kūrinius, satyras bei parodijas. Tarp daugelio jo kritikos darbų — „Šiuolaikinis britų romanas“ (The Modern British Novel) (Penguin, 1994, peržiūrėtas ir pataisytas leidimas 2001) ir „Pavojinga pilgrimage: transatlantinė mitologija ir romanas“ (Dangerous Pilgrimages: Trans-Atlantic Mythologies and the Novel; Penguin, 1996). Taip pat jo redaguoti: „Šiuolaikinių trumpų apsakymų Penguin knyga“ (The Penguin Book of Modern Short Stories; Penguin, 1988), „Modernizmas“ (su profesoriumi Džeimsu Makfarleinu (James McFarlane), Penguin, 1991) ir „Literatūros atlasas“ (The Atlas of Literature, 1997). Jis parašė dvi televizijos noveles apie Europos Bendriją „Riebusis traukinys“ (The Gravy Train) ir „Riebusis traukinys vyksta į Rytus“ (The Gravy Train Goes East) ir daug serijų „Frosto prisilietimui“ (A Touch of Frost), Dalziel and Pascoe, Kavanagh Q.C ir „Inspektoriui Morzei“ (Inspector Morse). Taip pat parašė televizijos scenarijus pagal Tomo Šarpo (Tom Sharpe) „Porterhouse Blue“, Kingslio Eimeso (Kingsley Amis) „Žaliasis žmogus“ (The Green Man) ir Stelos Gibbons (Stella Gibbons) „Šaltojo komforto ūkis“ (Cold Comfort Farm) — šiuo metu pagal jį sukurtas meninis filmas. 1991 m. jis buvo apdovanotas Britanijos imperijos II laipsnio ordinu, 2000 m. įšventintas į riterius už nuopelnus literatūrai.

Malkolmas Bredberis mirė 2000 m. lapkričio 27 d. Be kitų pagerbimo formų, „Guardian“ pavadino jį „vienu iš produktyviausių ir įtakingiausių savo kartos romanistų, kritikų ir akademikų... Jo mirtis žymi pusės amžiaus akademinės ir literatūros istorijos pabaigą, kurios *par excellence** kronikininkas jis buvo“. Deividas Lodžas (David Lodge) pasakė apie jį „The Times“: „Jis buvo pagarsėjęs savo kūrinių temų įvairove. Jis buvo ne tik reikšmingas romanistas, bet ir vienas iš tų literatų, kokių dabar reta. Jis aprėpė visas literatūrinės veiklos sritis“.

* Tikraja šio žodžio prasme (pranc).

„Gyvulių ūkis“ — neabejotinai svarbiausias grožinės politinės satyros kūrinys, parašytas XX a. Britanijoje. Šioje G. Orvelo knygoje pasitelkus gyvulinės pasakėčios tradiciją, jungiamas satyrinis ir politinis įtūžis su gyvybingu mitinio kūrinio amžinumu. Tai viena iš didžiųjų politinių alegorijų, o jos pasakojama istorija yra apie tai, kaip nekalta ir būtina revoliucija (vieno Anglijos ūkininko gyvuliai susimokę sukyla prieš savo šeimininką, išveja jį ir pradeda ūkyje kurti savarankišką gyvenimą) virto diktatūra ir išdavyste.

Orvell, George

Or-102 Gyvulių ūkis: [fantastinė apysaka] / George Orwell; [vertė Edita Mažonienė]. —

Kaunas: Jotema, [2005]. — 160 p.

ISBN 9955-13-041-5

UDK 820-3

George Orvell

GYVULIŲ ŪKIS

Redaktorius Jonas Vabuolas

Viršelio dailininkė Daiva Zubrienė

Maketavo Elvyra Latpanova

SL 250.10 sp. L Užsak. Nr. 5.959

UAB „Jotema“, Algirdo g. 54,50157 Kaunas

Tel. 337695, ei. paštas: info@jotema.lt

<http://www.jotema.lt>

Spausdino AB spaustuvė „Spindulys“ Gedimino g. 10,44318 Kaunas